

Waterschap Aa en Maas

Programmabegroting 2024

Status : Definitief
Kenmerk : Programmabegroting 2024
Datum : 3 oktober 2023
Samengesteld door : Informatiestaf

Vastgesteld door : Dagelijks bestuur
Datum : 3 oktober 2023

KERNGEGEVENS

GEBIED	Oppervlakte in hectare	161.000
	Aantal gemeenten	20
	Aantal bedrijven	16.564
	Aantal inwoners	784.221

TAKEN	Watersysteembeheer	110 km primaire waterkering 198 km niet primaire-waterkering 4.140 km watergangen/-lopen 114 gemalen
	Zuiveringsbeheer	7 rioolwaterzuiveringsinstallaties 102 rioolgemalen 400 km transportleiding

FINANCIEN			2024		2023
			Netto kosten		Netto kosten
	Watersysteembeheer		€ 86,5 mln.		€ 79,3 mln.
	Zuiveringsbeheer		€ 70,4 mln.		€ 63,0 mln.
	Totaal		€ 156,9 mln.		€ 142,3 mln.
			Omslag / heffing		Omslag / heffing
	Watersysteembeheer		€ 80,7 mln.		€ 77,0 mln.
	Zuiveringsbeheer		€ 66,1 mln.		€ 64,6 mln.
	Totaal		€ 146,8 mln.		€ 141,6 mln.
			Bruto investeringen		Bruto investeringen
	Watersysteembeheer		€ 112,5 mln.		€ 104,6 mln.
	Zuiveringsbeheer		€ 57,1 mln.		€ 43,4 mln.
Totaal		€ 169,6 mln.		€ 148,0 mln.	
	Aanslag eenheden		2024		2023
Watersysteembeheer		Aantallen	Tarieven	Aantallen	Tarieven
Ingezetenen	woning	322.600	€ 73,52	321.600	€ 68,21
Gebouwd	WOZ-waarde x € 1.000.000	156.807	0,02938%	142.067	0,03160%
Ongebouwd	herleide hectare	100.875	€ 101,23	101.050	€ 93,50
Natuurterreinen	hectare	25.300	€ 6,66	25.300	€ 6,06
Verontreinigingsheffing	vervuilingseenheid	4.500	€ 55,56	4.500	€ 52,08
Zuiveringsbeheer					
Zuiveringsheffing	vervuilingseenheid	1.181.500	€ 55,56	1.232.700	€ 52,08

ORGANISATIE	Bestuur	1 dijkgraaf 30 leden algemeen bestuur waarvan 5 leden dagelijks bestuur
	Organisatie	522,35 fte

INLEIDING	7
1. BEGROTING VAN DE PROGRAMMA'S	9
1.1 Waterveiligheid	11
1.1.1 Doelstellingen	11
1.1.2 Prestaties en activiteiten	11
1.1.3 Toelichting op de belangrijkste activiteiten en ontwikkelingen in 2024	12
1.1.4 Input Programmabegroting 2024	16
1.2 Klimaatbestendig en gezond watersysteem	18
1.2.1 Voldoende water en omgaan met weersextremen	18
1.2.2 Gezond en natuurlijk water	24
1.2.3 Input Programmabegroting 2024	28
1.3 Schoon water	30
1.3.1 Doelstellingen	30
1.3.2 Prestaties en activiteiten	30
1.3.3 Toelichting op de belangrijkste activiteiten en ontwikkelingen in 2024	32
1.3.4 Input Programmabegroting 2024	34
1.4 Samen, duurzaam, slim en effectief	35
1.4.1 Toelichting op de belangrijkste activiteiten en ontwikkelingen in 2024	35
1.4.2 Input Programmabegroting 2024	41
2. DE PARAGRAFEN	43
2.1 Ontwikkelingen sinds vorig boekjaar	43
2.2 Uitgangspunten en normen	44
2.3 Incidentele lasten en baten	46
2.4 Kostentoerekening	46
2.5 Onttrekkingen aan overige bestemmingsreserves en voorzieningen	48
2.6 Waterschapsbelastingen	48
2.7 Weerstandsvermogen	53
2.8 Financiering	60
2.9 Verbonden partijen	63
2.10 Openbaarheidsparagraaf	65
2.11 Bedrijfsvoering	66
2.12 EMU-saldo	66
3. BEGROTING NAAR KOSTENDRAGERS	67
3.1 Kostenverdeelstaat 2024	67

3.2	Toelichting kostenverdeelstaat naar kostendrager watersysteembeheer	68
3.2.1	Toelichting lasten	68
3.2.2	Doorberekende kosten ondersteuning	69
3.2.3	Toelichting baten	70
3.2.4	Toelichting dekkingsmiddelen	70
3.2.5	Mutaties reserves/meerjarenprognose watersysteemheffing nettolasten in relatie tot tariefontwikkeling	72
3.3	Toelichting kostenverdeelstaat naar kostendrager waterzuiveringsbeheer	74
3.3.1	Toelichting lasten	74
3.3.2	Doorberekende kosten ondersteuning	75
3.3.3	Toelichting baten	76
3.3.4	Toelichting dekkingsmiddelen	76
3.3.5	Mutaties reserves/meerjarenprognose waterzuiveringsheffing nettolasten in relatie tot tariefontwikkeling	78
3.4	Totale meerjaren-kostenontwikkeling 2023-2034	79
4.	BEGROTING NAAR KOSTEN- EN OPBRENGSTSOORTEN	80
	BESLUIT TOT VASTSTELLING VAN DE PROGRAMMABEGROTING 2024	85
	BESLUIT TOT AANGAAN LANGLOPENDE GELDLeningen EN RC-VERHOUDING NWB	86
	BESLUIT AUTORISATIE B-KREDIETEN DOOR HET DB	89
	BIJLAGE 1: PROGRAMMABEGROTING 2024 TEN OPZICHTE VAN VOORJAARSNOTA 2023	91
	BIJLAGE 2: SPECIFICATIE AFWIJKINGEN TEN OPZICHTE VAN VOORJAARSNOTA 2023	93
	BIJLAGE 3: BEGROTING NAAR BELEIDSVELDEN	95
	WATERVEILIGHEID	95
	Klimaatbestendig en gezond watersysteem	96
	Schoon water	97
	BIJLAGE 4: PROJECTEN MET PROCENTUELE VERDELING NAAR PROGRAMMA	99
	BIJLAGE 5: VERBONDEN PARTIJEN	103
	BIJLAGE 6: PRESENTATIE STRUCTUREEL EN INCIDENTEEL SALDO	115
	VERKLARENDE WOORDENLIJST EN AFKORTINGEN	117

Inleiding

Voor u ligt de programmabegroting van waterschap Aa en Maas voor 2024. Dit is de eerste begroting van de huidige bestuursperiode. Deze begroting beschrijft op hoofdlijnen wat we in 2024 gaan doen, welke uitgaven daarvoor nodig zijn, wat dat betekent voor de tarieven en hoe dit zich ontwikkelt in de jaren hierna.

2024 is het derde uitvoeringsjaar van het Waterbeheerplan (WBP) 2022-2027 waarin de ambities volledig zijn opgenomen en financieel zijn vertaald. Ook wordt inzicht gegeven in de middelen die de komende jaren voor het invullen van die ambities nodig zijn. De indeling van deze programmabegroting sluit aan bij de indeling in het WBP.

Enkele highlights voor 2024 zijn:

- Er worden diverse stappen in de HWBP-projecten gezet. In 2024 worden de definitieve besluiten genomen voor de start van de realisatie van Meanderende Maas/Ravenstein-Lith en wordt het subsidieverzoek voorbereid.
- Voor de grote opgave om 's-Hertogenbosch en omgeving voldoende te beschermen tegen wateroverlast (Howabo) worden in 2024 de vastgestelde 11 kansrijke bouwstenen in de verkenning verder uitgewerkt.
- In de Maashorst worden verschillende waterconserverende maatregelen uitgevoerd zoals het dempen van sloten en het verondiepen van watergangen. In de Goorloop Snelle Loop komt het deelproject Fabrieksloop in uitvoering.
- In 2024 werken we toe naar realisatie van de Natte Natuurparel Wijboschbroek.
- We werken (met gemeenten) toe naar een meer klimaatrobuust bebouwd gebied. Hierin wordt hemelwater zoveel mogelijk vastgehouden en geïnfilterd: 'de stad als spons'.
- In 2024 ronden we circa 3 kilometer beekherstel af.
- Naar verwachting ronden we de inrichting van circa 28 km natuurvriendelijke oever af in 2024, waarvan circa 4 km gecombineerd met EVZ. Daarnaast realiseren we ruim 6 km evz en treffen we 13 maatregelen voor vismigratie.
- Naast dat we projecten fysiek afronden zijn we in veel projecten de uitvoering aan het voorbereiden, zodat we in 2027 een zo groot mogelijk deel van de KRW-inrichtingsmaatregelen gerealiseerd hebben.
- We gaan in 2024 door met het realiseren van aanvullende zuiveringstappen om de effluentkwaliteit te verbeteren. Op de rwzi Oijen gaan we volgens de vernieuwde planning door met de renovatie en het optimaliseren van de PACAS-installatie. Op de rwzi Dinther ronden we de bouw van de medicijnrestverwijderingsstap af. Voor de rwzi Vinkel zitten we vol in het ontwerpproces voor het realiseren van een gecombineerde zuiveringstap.
- We treffen voorbereidingen om de biogasproductie in 's-Hertogenbosch uit te breiden (waarmee we naar verwachting energieneutraal kunnen worden bij het huidige verbruik) in combinatie met het terugwinnen en voor hergebruik beschikbaar maken van grondstoffen

Leeswijzer

Al jaren werken we met inhoudelijk verschillende programma's. Dit helpt om onderwerpen die bij elkaar horen te clusteren en zo tot een overzichtelijk document te komen. Ook dit jaar zijn de programma-overstijgende onderwerpen zoals beheer en onderhoud, bebouwd gebied, KRW en waterkwaliteit, zo goed en overzichtelijk mogelijk verwoord binnen de programma's. We kunnen echter niet voorkomen dat er soms wat herhaling in zit en er vanuit meerdere programma's opmerkingen over hetzelfde onderwerp worden gemaakt.

Doordat we getallen hebben afgerond, kan het voorkomen dat optellingen niet precies overeenkomen met een vergelijkingsgetal dat bijvoorbeeld is afgerond op miljoenen.

In onderstaand overzicht ziet u welke onderdelen voor welke commissievergadering relevant zijn.

Hoofdstuk	Omschrijving	Biz.	Cie AFZ	Cie EB	Cie WB
1.1	Waterveiligheid	11			X
1.2	Klimaatbestendig en gezond watersysteem	18			X
1.3	Schoon water	30		X	
1.4	Samen, duurzaam, slim en slagvaardig	35	X	X	X
2	De paragrafen	43	X	X	X
3.2	Toelichting kostenverdeelstaat naar kostendrager watersysteembeheer	68			X
3.3	Toelichting kostenverdeelstaat naar kostendrager waterzuiveringsbeheer	74		X	
4	Begroting naar kosten- en opbrengstsoorten	80	X	X	X
	Besluit tot vaststelling van de Programmabegroting 2024	85	X	X	X
	Besluit tot aangaan langlopende geldleningen en aangaan rc-verhouding NWB	87	X	X	X
	Besluit autorisatie B-kredieten door het DB	89	X	X	X

Toelichting:

Elk programma heeft een paragraaf 'Input Programmabegroting 2024' met daarin een overzicht van de investeringsprojecten voor 2024. Dit overzicht bestaat uit:

- Een totaalregel van de lopende A-investeringen: dit gaat over alle lopende investeringen waarvoor een goedgekeurd krediet is afgegeven;
Een totaalregel van de B1-investeringen: dit zijn de vervangingsinvesteringen, inclusief bijbehorende afspraken en kaders. Voor B1-investeringen geldt dat we via de Programmabegroting 2024 goedkeuring vragen van het algemeen bestuur, zodat het dagelijks bestuur deze investeringen voor watersysteembeheer, waterzuiveringsbeheer en de algemene dienst kan autoriseren. Dit zijn de richtlijnen die we hiervoor hanteren:
 - Watersysteembeheer: maximaal € 3 miljoen per jaar en € 350.000 per project.
 - Waterzuiveringsbeheer: maximaal € 10 miljoen per jaar en € 1 miljoen per project.
 Besluitvorming hierover is opgenomen op pagina 89 van deze begroting.
- Een totaalregel van de B2-investeringen: dit zijn de uitvoeringsdelen die horen bij een toegekend A-krediet. Het besluit over de start van het project is genomen, waarbij een deel van het krediet is toegekend. Over het toekennen van het uitvoeringsdeel moet het algemeen bestuur nog een besluit nemen.
- Een totaalregel van de C-investeringen: dit gaat over nog te starten projecten, waarvoor krediet moet worden aangevraagd via het algemeen bestuur.

Verdere details van de investeringsprojecten voor 2024 zijn opgenomen in het Projectenboek 2024-2029, dat als bijlage aan de Programmabegroting 2024 is toegevoegd.

1. Begroting van de programma's

Deze programmabegroting bestaat uit drie bestuurlijke programma's: *Waterveiligheid*, *Klimaatbestendig en gezond watersysteem* en *Schoon water*. Dit hoofdstuk is opgebouwd volgens het Waterschapsbesluit. Het begint met een overzicht van de programma's, verdeeld naar de taken watersysteembeheer en waterzuiveringsbeheer. Vervolgens lichten we per programma de begrotingscijfers toe voor de output en de input.

Programmabegroting 2024

Exploitatie

Per programma is de begroting onderverdeeld naar onze taken.

Voor de taak watersysteembeheer gaat dit per programma onder andere over:

- Waterveiligheid:
 - Werkzaamheden aan keringen, het voorkomen van overstromingen vanuit de Maas.
- Klimaatbestendig en gezond watersysteem:
 - *Voldoende water en omgaan met weersextremen*: het aanleggen en onderhouden van de waterlopen, het onderhouden van de kunstwerken, het wegwerken van baggerachterstanden, verdrogingsbestrijding en het voorkomen van wateroverlast.
 - *Gezond en natuurlijk water*: de maatregelen om de kwaliteit van het oppervlaktewater te verbeteren, het aanleggen en onderhouden van ecologische verbindingzones (EVZ's), natuurvriendelijke oevers, vispassages, beekmondingen, het uitvoeren van beekherstel en recreatie.

Voor de taak waterzuiveringsbeheer verantwoorden we binnen het programma *Schoon water* alle activiteiten die te maken hebben met het transporteren en zuiveren van afvalwater en het verwerken van het zuiveringslib.

De input die we hebben begroot voor het subprogramma *Samen, duurzaam, slim en effectief* is verwerkt in de drie hoofdprogramma's. Zo valt een groot deel van wat we doen aan duurzaamheid (winning van grondstoffen, inzet op energieneutraliteit en circulariteit) onder het zuiveringsbeheer.

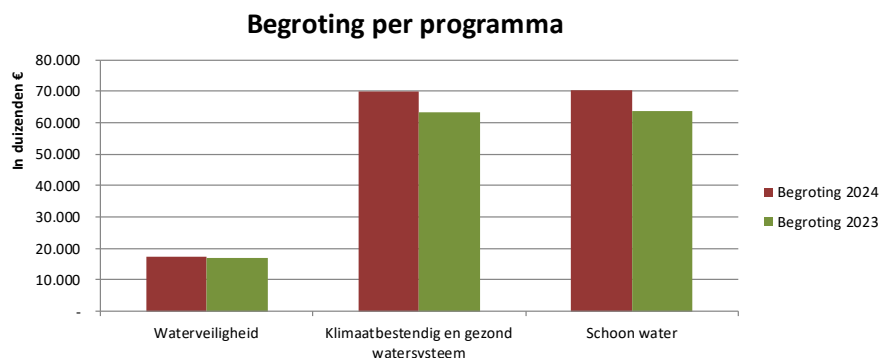
Voor 2024 ziet de totale begroting van de programma's er als volgt uit:

Tabel 1: Programma's naar kostendragers

Programma (bedragen * € 1.000)	Watersysteembeheer	Zuiveringsbeheer	Totaal begroting 2024	Totaal begroting 2023
Waterveiligheid	17.398		17.398	16.835
Klimaatbestendig en gezond watersysteem	69.865		69.865	63.158
Schoon water		70.461	70.461	63.153
Dividend (dekkingsmiddel)	-752	-113	-865	-865
Netto lasten	86.511	70.348	156.859	142.281
Dekkingsmiddelen (belasting en beschikking reserves)	-86.511	-70.348	-156.859	-142.281
Saldo				

In de bijlage vindt u de verdeling van de Programmabegroting 2024 naar de beleidsvelden.

Grafiek 1: Programmabegroting 2024

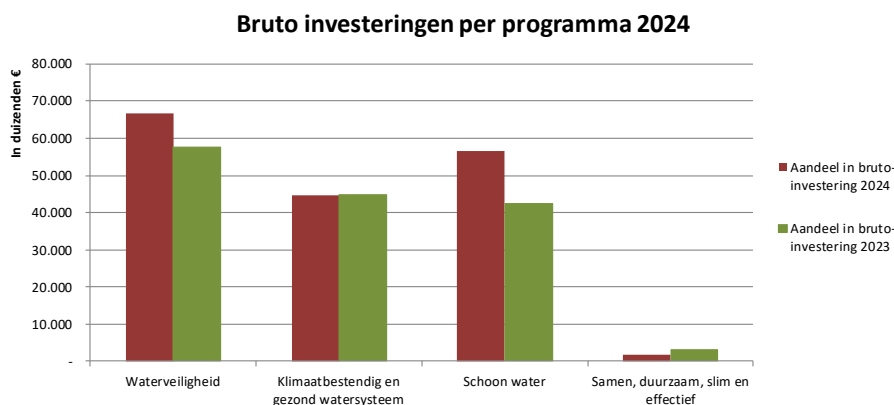
Investerings

In de tabel hieronder ziet u de begroting van de bruto- en netto-investeringen voor 2024 ten opzichte van de begroting 2023.

Tabel 2: Investerings per programma

Totaal investering programma's (Bedragen * € 1.000)	Aandeel in bruto-investering 2024	Aandeel in netto-investering 2024	Aandeel in bruto-investering 2023	Aandeel in netto-investering 2023
Waterveiligheid	66.678	22.617	57.739	19.688
Klimaatbestendig en gezond watersysteem	44.603	31.709	44.666	30.437
Schoon water	56.558	56.518	42.478	42.393
Samen, duurzaam, slim en effectief	1.789	1.789	3.167	3.167
TOTAAL*	169.628	112.634	148.049	95.684

Grafiek 2: Bruto-investeringen per programma

In de paragrafen 1.1 tot en met 1.4 lichten we de begroting per programma verder toe.

1.1 Waterveiligheid

Het programma *Waterveiligheid* draait om de bescherming tegen overstromingen vanuit de Maas en het regionale watersysteem. Hiervoor moeten de waterkeringen (dijken en kunstwerken) periodiek worden getoetst aan de veiligheidsnormen. Het programma omvat de versterking van de primaire waterkeringen langs de Maas in het kader van het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP) en het participatieproces dat daarbij hoort. Daarbij worden per project in een periode van acht tot tien jaar achtereenvolgens de fasen verkenning, planuitwerking en realisatie doorlopen. Daarnaast omvat het programma de zorgplicht voor de instandhouding van deze waterkeringen met alle activiteiten die daarbij horen, inclusief gegevens- en informatiemanagement en een goede afstemming tussen beheer en inrichting. Ook de instandhouding en eventuele versterking van de regionale waterkeringen komt aan bod. Verder vallen de voorbereidingen op hoogwater en de crisisbeheersing voor de waterkeringen binnen dit programma. Duurzaamheid speelt bij de aanleg van waterkeringen een grote rol. We kijken naar materiaalgebruik, transport en materieel en de effecten daarvan op de omgeving, zoals uitstoot van CO₂ en stikstof.

1.1.1 Doelstellingen

Dit zijn de maatschappelijke doelstellingen voor het programma *Waterveiligheid*:

- Bewoners en bedrijven zijn optimaal beschermd tegen overstromingen vanuit de Maas.
- De regionale waterkeringen dragen optimaal bij aan de bescherming van inwoners en bedrijven tegen overstromingen vanuit het regionale watersysteem.

1.1.2 Prestaties en activiteiten

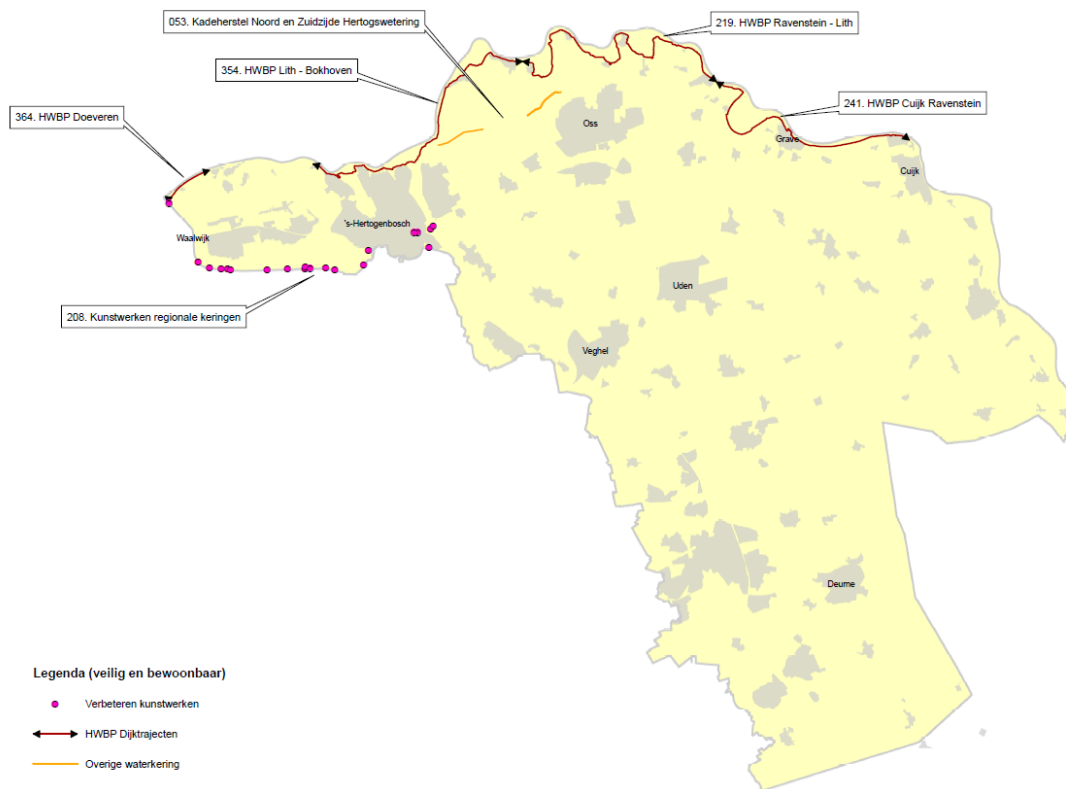
In 2024 leveren we prestaties en voeren we activiteiten uit om onze doelstellingen te halen. Deze vindt u in onderstaande tabel en kaart.

Tabel 3: Prestaties en activiteiten

Prestaties/Activiteiten	Eenheid	Gerealiseerd 2022	Prognose 2023	2024	2025-2027	Doel 2022-2027
Primaire keringen	<i>Realisatie</i> km	0	0	0	26	26
Regionale keringen	<i>Verbeteren kunstwerken</i> st	0	0	1	3	4

Verkenningen en beleid voor 2024	
Planuitwerking Cuijk-Ravenstein: Voorlopig ontwerp	Opstellen
Verkenning Lith-Bokhoven: Voorkeursalternatief	Opstellen
Verkenning Doeveren: Voorkeursalternatief	Opstellen

Kaart 1: Geplande prestaties in 2024 binnen het programma Waterveiligheid

1.1.3 Toelichting op de belangrijkste activiteiten en ontwikkelingen in 2024

Sinds 1 januari 2017 zijn wettelijke normen van kracht voor de waterveiligheid van de primaire keringen. Daaraan moet in 2050 zijn voldaan. In 2021 heeft Aa en Maas als eerste waterschap in Nederland alle 110 kilometer Maasdijk in zijn beheer beoordeeld volgens deze norm. Uit deze beoordeling komt een grote versterkingsopgave naar voren voor de hele primaire waterkering. De realisatie hiervan zal naar verwachting twee decennia duren en een bruto-investering van € 1,3 miljard vragen. De investeringen in HWBP-projecten worden in 40 jaar afgeschreven. Door de huidige schaarste aan grondstoffen en de hoge inflatie (lees: de onvoorspelbaarheid van bedragen) zit er een grote bandbreedte rond deze € 1,3 miljard. Het risico bestaat dat de kosten hoger uitvallen. Door de omvang van deze projecten kan dit, ondanks de verwachte HWBP-subsidie van 90%, impact hebben op de financiën van het waterschap.

Dit zijn de verwachte ontwikkelingen en onze speerpunten in 2024:

Voor het in stand houden van de waterkeringen:

- *Aandacht voor de zorgplicht voor de primaire waterkeringen*
We evalueren alle elementen van de zorgplicht tweemaal per jaar. Op basis hiervan sturen we bij om de kwaliteit van de instandhouding te waarborgen of te verhogen. Ook organiseren we *peer reviews* met waterschap Brabantse Delta, waterschap Limburg en Rijkswaterstaat Zuid-Nederland. Dit versterkt ons netwerk en levert nieuwe inzichten op. De eerste cyclus peer reviews is in 2023 afgerond. Begin 2024 vindt een volgende review plaats bij waterschap Limburg. Waterschap Aa en Maas organiseert eind 2024 een peer review. Daarnaast stellen we in 2024 de jaarlijkse rapportage instandhouding waterveiligheid op, die we delen met het dagelijks en algemeen bestuur. Deze rapportage dient ook als verantwoording aan het Rijk over de

toestand van de primaire waterkeringen en als verantwoording aan de provincie voor de toestand van de regionale waterkeringen.

Het landelijke Kader Zorgplicht wordt in 2024 beleidsmatig geactualiseerd. De Inspectie Leefomgeving en Transport stelt een nieuwe inspectiestrategie op. Hierbij wordt actief gekeken naar de ontwikkelingen rondom Zorgplicht Centraal, waarbij de zorgplicht naast de instandhouding óók de beoordeling en versterking van de primaire waterkeringen omvat. Waterschap Aa en Maas volgt deze ontwikkelingen op de voet en geeft er mede vorm aan.

- *Nader onderzoek naar zwakke plekken in de primaire waterkering*
Bij het hoogwater in juli 2021 en de eerste beoordeling in 2023 zijn een aantal aandachtspunten en potentiële zwakke plekken in de primaire keringen naar voren gekomen. Deze onderzoeken we nu, zodat we preventieve maatregelen kunnen treffen totdat de dijkversterking van start gaat. Deze maatregelen worden stapsgewijs uitgewerkt in de periode tot 2025, uitgevoerd en opgenomen in het calamiteitenplan.
- *Assetmanagement van de waterkeringen professionaliseren*
We werken stapsgewijs aan de verdere professionalisering van het beheer en onderhoud van onze waterkeringen. Dit zijn onderdelen van de uitwerking:
 - De inspectieresultaten worden uniform vastgelegd en opgevolgd.
 - Het onderhoud aan de kunstwerken wordt in 2024 aangesloten op het assetmanagement en de lange-termijn-assetplanning in het watersysteem.
- *Samenleven met bever en das*
Vanaf de eeuwwisseling is de populatie van de das langzaam maar zeker toegenomen. De beverpopulatie is pas recent met een opmars begonnen en groeit nu sterk. Daarmee nemen ook de risico's door graverij van deze (beschermde) dieren toe. Dit betreft risico's voor de waterveiligheid én ook mogelijke letselschade door graverij in keringen en oevers. Daarnaast kunnen bevers voor wateroverlast zorgen doordat ze dammen bouwen in het watersysteem. Voor preventieve maatregelen, opsporing, toezicht en ingrijpen waar nodig hebben we structureel meer capaciteit nodig. Daarvoor zetten we vanaf 2024 2 extra fte in voor waterkeringen en watersysteem samen. Parallel werken we aan een visie over hoe we efficiënt en effectief omgaan met ongewenste graverij en beverdammen, en wat daarvoor eventueel nog extra nodig is qua aanpak, inzet en middelen.
We volgen daarnaast de landelijke ontwikkelingen en doen actief mee aan nieuwe kennisontwikkeling op het gebied van graverij door bevers en dassen.
- *Biodiversiteit dijkvegetatie*
Met ons maaibeheer en de drukkbe grazing stimuleren we de biodiversiteit en verhogen we de erosiebestendigheid. We maaien onder andere gefaseerd, doen een proef met Kleurkeur (waarin eisen zijn gesteld voor goed ecologisch bermbeheer) en markeren waardevolle vegetatie. In 2024 beoordelen we de regionale waterkeringen op erosiebestendigheid en ecologie. Op basis hiervan voeren we verbeteringen door. Ook in 2024 zetten we de proef met de Kleurkeur voort. Die breiden we uit en we vertalen de resultaten naar het maaibeheer en de drukkbe grazing.
- *Actualisatie van het juridisch kader en beheerregister*
Nu we het eerste HWBP-project gaan uitvoeren, actualiseren we ook het juridisch kader (beleidsregels en legger waterkeringen) en het beheerregister. De nieuwe waterkerende objecten die we aanleggen, zoals damwandschermen en stabiliteitsbermen, moeten straks onderhouden en beheerd worden. De ligging, vorm en afmetingen van de nieuwe waterkering moeten in de legger worden opgenomen en de regelgeving voor derden wordt hierop afgestemd.

Voor het Hoogwaterbeschermingsprogramma

- *Start van de realisatie van de Meanderende Maas/Ravenstein-Lith*
Waterschap Aa en Maas is sinds 2017 trekker van het integrale project Meanderende Maas/Ravenstein-Lith. Daarin komen dijkversterking, rivierverruiming en gebiedsontwikkeling

samen. In het tweede kwartaal van 2024 worden de definitieve besluiten genomen en dienen we op basis van het plan van aanpak een subsidieverzoek in bij het HWBP. Ook leggen we een kredietvoorstel voor aan het algemeen bestuur. Daarnaast wordt de bestuursovereenkomst voor de realisatie ondertekend. Daarin staan afspraken over financiële bijdragen, de risicoverdeling en de governance. In het derde kwartaal van 2024 gaat de uitvoering van start.

- *Planuitwerking Cuijk-Ravenstein*

In de tweede helft van 2023 zijn we samen met het ingenieursbureau gestart met de uitwerking van het dijkontwerp. Hier gaan we in 2024 en 2025 mee door. Volgens de planning leidt dit in 2026 tot een projectbesluit.

- *Verkenning Lith-Bokhoven*

In 2023 zijn we gestart met de verkenning van het dijkversterkingsproject Lith-Bokhoven. Op basis van het plan van aanpak verzoeken we in 2024 om middelen ter beschikking te stellen voor de verkenningsfase. Ook dienen we een subsidieverzoek in bij het HWBP. In 2024 voeren we onderzoeken uit en starten we een intensief participatieproces met de omgeving. Dit moet in 2026 leiden tot een voorkeursalternatief.

- *Verkenning Doeveren*

In 2023 zijn we gestart met de verkenning van het dijkversterkingsproject Doeveren via onderzoeken en een participatieproces met de omgeving. Op basis van het plan van aanpak dienen we eind 2023 een subsidieverzoek in bij het HWBP voor de verkenning en een deel van de planuitwerking. Daarnaast vragen we ons bestuur om middelen ter beschikking te stellen voor het vervolg van de verkenningsfase en de planuitwerkingsfase.

- *Vervolgproces voor toekomstig dijktraject Maashees-Boxmeer*

Uit de beoordeling van dijktraject 36-1 Boxmeer-Cuijk is gebleken dat de aansluiting van de primaire waterkering op de hoge gronden ten zuiden van Boxmeer onvoldoende is. Daardoor moet de waterkering verlengd worden. In 2022 is voor de Maasdijk ten zuiden van Boxmeer (36-1) én de kade Groeningen (58-1) een voorlopig dijktracé bepaald. In 2023 vindt hierover afstemming plaats met het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat. Zodra hier duidelijkheid over is, kunnen we het project in 2024 opnemen in onze programmering.

- *Actualisatie van de hydraulische ontwerpbelastingen*

Voor de dijkversterkingsprojecten hebben we in 2023 – in samenspraak met Rijkswaterstaat – een actualisatie uitgevoerd van de mogelijke waterstanden op basis van modelberekeningen (hydraulische ontwerpbelastingen, HOB). Die worden gebruikt om de sterkte en hoogte van waterkeringen te bepalen. Deze geactualiseerde HOB gebruiken we voor de planuitwerkingsfase van Cuijk-Ravenstein en de verkenningsfase van Lith-Bokhoven en Doeveren. Voor de fases daarna wordt een nieuwe HOB bepaald met het nieuwe modelinstrumentarium van 2024. Daarin spelen ook de nieuwe klimaatscenario's van het KNMI een rol.

Voor de regionale waterkeringen

- *Verbetering van de kunstwerken in de regionale waterkeringen*

- Naar verwachting zijn we in 2025 klaar met de opwaardering van de kunstwerken in de regionale keringen. Voor het inlaatwerk bij de Bossche sloot hebben we in 2023 een nieuwbouwplan opgesteld. Door de stikstofuitstoot bleek dit plan echter niet vergunbaar. Daarom maken we nu een plan om het bestaande kunstwerk te restaureren. Voor beheer en onderhoud gelden namelijk andere regels. De realisatie is nu gepland voor 2024.
- De Zandleij wordt in 2024 in samenspraak met waterschap De Dommel voorbereid.
- Vlak bij de Bovenlandse sluis ligt een sifon onder het Drongelens kanaal die nu geen functie meer heeft. Deze sifon is eigendom van Rijkswaterstaat en wordt in 2024 of 2025 verwijderd in overleg met waterschap Brabantse Delta en waterschap Aa en Maas.

Voor Deltaprogramma Maas

- *Beleidskader en programma Integraal Riviermanagement – Maas*
We werken al enkele jaren met het Rijk en partners vanuit het Deltaprogramma Maas aan Integraal Riviermanagement. Dit moet leiden tot een Programma onder de Omgevingswet (POW-IRM), waarin de kaders zijn opgenomen voor een toekomstbestendig riviersysteem dat goed functioneert en meervoudig bruikbaar is. Daarbij werken het Rijk en de andere partners aan de gemeenschappelijke opgave met een adaptieve aanpak. In de praktijk blijkt dit een weerbarstig proces, dat al meerdere keren vertraging heeft opgelopen. De besluitvorming staat nu gepland voor eind 2023, waarna de publicatie plaatsvindt en de minister medio 2024 het POW-IRM kan vaststellen. In dit proces stellen we ons actief en meedenkend op en leveren we ook capaciteit, net als voorgaande jaren.
- *Bijdragen aan rivierverruimingsprojecten Maas*
Waterschap Aa en Maas blijft actief bijdragen aan rivierverruimingsprojecten van andere partijen die bijdragen aan de verlaging van hoogwaterstanden op de Maas langs ons beheergebied. Daarbij is de waterveiligheidsopgave ook de aanjager van natuur- en gebiedsontwikkeling. Het gaat in 2023 en 2024 om de planuitwerking en realisatie van het project Ruimte voor de Maas Oeffelt (trekker: provincie Noord-Brabant), dat plaatsvindt in het kader van het nationale Meerjarenprogramma Infrastructuur Ruimte en Transport (MIRT). Daarnaast gaat het om de beoogde MIRT-verkenning Alem (trekkers: gemeente Maasdriel en firma Dekker). Het project Oeffelt is vertraagd doordat de bestaande (co)financiering niet voldoende is om de gestegen kosten te dekken. Voor het project Alem is de mogelijke synergie met de dijkversterking Lith-Bokhoven het belangrijkste aandachtspunt. In 2024 werken we dit nader uit.
Voor de MIRT-verkenning Lob van Gennep (trekker: waterschap Limburg) is de voorkeursbeslissing in 2022 genomen. Daarmee is vastgelegd dat de waterberging ervoor zorgt dat de waterstand van de Maas lager wordt. Ook in 2024 blijven we bij de HWBP-planuitwerking betrokken, maar meer op afstand (als agendalid).

En verder:

- *Doorontwikkelen van de calamiteitenbestrijding*
We ronden in 2024 de doorontwikkeling van het calamiteitenplan Hoogwater Maas af (al zal het plan altijd in ontwikkeling blijven). Daarbij verwerken we ook de resterende actiepunten uit de evaluatie van het hoogwater van juli 2021. In 2024 bekijken we ons voorraadbeheer voor de noodplannen en waakvlamcontracten. De resultaten en verdere uitwerking van de studie naar zwakke plekken zijn daarin leidend. Als dat nodig is, leiden we nieuwe dijkwachten op. Dat bepalen we jaarlijks op basis van het aantal afmeldingen uit de dijkwachtorganisatie. Verder professionaliseren we de beverpatrouille die in 2023 is opgericht. Jaarlijks organiseren we diverse trainingen, waaronder die voor de bestaande dijkwachten. In 2024 hebben we speciale aandacht voor de HoWaBo-keringen en de bijbehorende kunstwerken.
- *Actualisatie van de overstromingsscenario's in Noord-Brabant*
In 2023 zijn we, in samenwerking met de provincie en waterschap Brabantse Delta, gestart met de actualisatie van de overstromingsscenario's bij doorbraken in de primaire waterkeringen. De vorige scenario's waren na 15 jaar niet meer actueel. In 2023 verzamelen we basisgegevens van het gebied om daarna het nieuwe model op te bouwen. Eind 2024 willen we de overstromingen voor alle scenario's in beeld hebben gebracht.
- *Informatiemanagement*
We verbeteren ons informatiemanagement continu, in lijn met de langetermijnvisie in ons informatieplan. In 2024 richten we ons daarbij in het bijzonder op de overdracht van gegevens vanuit Meanderende Maas naar de beheerorganisatie en de borging van deze informatie op de lange termijn. Hierbij kijken we naar wat de beheerorganisatie nu en in de toekomst nodig heeft.

Door het toegenomen aantal activiteiten voor waterveiligheid hebben we de laatste jaren ook onze capaciteit uitgebreid. Dit stabiliseert in 2024. De HWBP-projecten stellen ook nieuwe eisen aan ondersteunende processen binnen het waterschap (zoals juridische advisering). Dit financieren we zo veel mogelijk vanuit de investeringen. Daarbij zien we dat de directe kosten voor HWBP-projecten (waaronder de bemensing) voor 90% uit de gemeenschappelijke middelen worden gefinancierd en dat de eigen projectbijdrage 10% bedraagt. Natuurlijk zijn er ook activiteiten die niet onder het HWBP vallen en die we zelf moeten financieren. Denk aan maatregelen vanuit onze zorgplicht en maatregelen vanuit het beheer die we combineren met de dijkversterkingsprojecten.

1.1.4 Input Programmabegroting 2024

Om de werkzaamheden binnen dit programma uit te kunnen voeren, is de volgende input nodig.

Investerings

Tabel 4: Investeringsprojecten 2024

Omschrijving investering (Bedragen * € 1.000)	Aandeel in totaal bruto- investering	Aandeel in bruto- investering 2024	Aandeel in netto- investering 2024
Totaal A-investeringen	100.900	25.204	4.175
Totaal B2-investeringen	1.261.562	34.954	11.923
Totaal C-investeringen	12.015	6.520	6.520
Eindtotaal	1.374.477	66.678	22.617

Het dijkverbeteringsproject Ravenstein-Lith/Meanderende Maas (26 km) gaat in 2024 als eerste HWBP-project over van de planuitwerkingsfase naar de uitvoeringsfase. Dit gaat gepaard met de nodige investeringsmiddelen. Het dijkverbeteringstraject Cuijk-Ravenstein (21 km) bevindt zich in de planuitwerkingsfase, waarin het maken van een ontwerp ook de nodige middelen vraagt. De andere dijkverbeteringstrajecten, Lith-Bokhoven (23 km) en Doeveren (4 km), bevinden zich nog in de verkenningsfase. Dit vergt de nodige capaciteitsinzet, maar gaat gepaard met een minder groot investeringsvolume. Van het begrote investeringsvolume binnen dit programma is 82% gerelateerd aan het HWBP en dit is inclusief de jaarlijkse HWBP-bijdrage. In 2023 bedroeg dit percentage 75%. Bij de doorrekening van de begroting voor de dijkverbeteringsprojecten is gerekend met 90% aan bijdragen vanuit het HWBP-Deltaprogramma.

Naast de HWBP-gerelateerde investeringen wordt ook gewerkt aan andere projecten die mede invulling geven aan de waterveiligheid. Dit betreft dan de investeringswerken binnen het gebiedsplan Raam, de programmatische aanpak hoogwater 's-Hertogenbosch en de kunstwerken in de regionale waterkeringen.

De specificatie van de hierboven opgenomen totalen vindt u in bijlage 4.

Exploitatie

Tabel 5: Exploitatie

INPUT WATERVEILIGHEID (bedragen * € 1.000)					
Omschrijving	Begroting 2024	Begroting 2023	Realisatie 2022	Verschil t.o.v. B2023	
Totaal lasten	17.874	17.173	16.408	N	701
Totaal baten	475	337	981	N	138
Saldo exclusief mutaties bestemmingsreserves	17.398	16.835	15.427	N	563
Totaal beschikking bestemmingsreserves			34	N	
Netto lasten	17.398	16.835	15.393	N	563

Belangrijkste ontwikkelingen binnen de lasten en baten

De activiteiten binnen dit programma zorgen voor een toename van de lasten van € 701.000. Ook de baten nemen toe: met € 138.000. Daarmee stijgen de nettolasten binnen dit programma met € 563.000. Deze toename in nettolasten is vergelijkbaar met de vorige programmabegroting.

Toelichting lasten

De doorberekende lasten nemen toe met € 776.000. Dat komt vooral door de hogere doorberekende kapitaallasten binnen dit programma. Daar staat tegenover dat het budget voor goederen en diensten en bijdragen aan derden per saldo met € 100.000 naar beneden wordt bijgesteld. Het budget voor het onderhoud door derden neemt toe met € 100.000. Daar staat tegenover dat er € 200.000 minder nodig is voor advies en onderzoek.

Toelichting baten

De hogere kosten voor het uitvoeren van onderhoud voor derden leiden tot een hogere vergoeding hiervoor; de begrote baten nemen toe met € 33.000. De financiële baten nemen toe met € 105.000 doordat de besparing op de eigen financieringsmiddelen hoger uitvalt dan in het vorige begrotingsjaar.

Zie paragraaf 3.2 voor een nadere (financiële) toelichting op de lasten en baten.

1.2 Klimaatbestendig en gezond watersysteem

Het programma Klimaatbestendig en gezond watersysteem draait om een watersysteem dat goed functioneert in normale én in extreem droge en natte situaties; dat klimaatbestendig, robuust, veerkrachtig en stuurbaar is. We letten daarbij op de kwantiteit (goede waterpeilen, waterconservering, en het omgaan met wateroverlast en droogte) en op de kwaliteit (chemisch en ecologisch). Het gaat daarbij óók over wat we met het watersysteem en met onze aanpak en manier van (samen)werken kunnen en willen bijdragen aan een vitaal platteland, gezondheid, een goede biodiversiteit en mogelijkheden voor recreatie. Bij de klimaatrobuuste inrichting houden we ook rekening met de uitstoot van broeikasgas uit het systeem en de bodem.

We werken met twee deelprogramma's: *Voldoende water en omgaan met weersextremen* en *Gezond en natuurlijk water*.

1.2.1 Voldoende water en omgaan met weersextremen

1.2.1.1 Doelstellingen

Dit zijn de doelstellingen van het deelprogramma *Voldoende water en omgaan met weersextremen*:

- een klimaatbestendig, robuust en veerkrachtig, stuurbaar watersysteem;
- transparantie en draagvlak voor inrichting en beheer;
- een integrale uitwerking van de verschillende opgaven in gebiedsplannen.

1.2.1.2 Prestaties en activiteiten

In 2024 leveren we prestaties en voeren we activiteiten uit om onze doelstellingen te halen. Deze vindt u in onderstaande tabel en kaart. We zorgen voor een programmatische aanpak van droogte en verdroging, in lijn met de afspraken uit het coalitieakkoord 2023.

Tabel 6: Prestaties en activiteiten

Prestaties/Activiteiten	Eenheid	Gerealiseerd 2022	Prognose 2023	2024	2025-2027	Doel 2022-2027
Investeringsprojecten						
Hydrologie NNB						3.300
<i>Natura 2000</i>	ha	0	1.260	0	1.040	2.300
<i>Natte Natuurparels</i>		19	0	380	601	1.000
Droogte, waterconservering	ha	7.289	20.144	7.989	30.578	66.000
<i>GGOR 2.0 (GGOR landbouw + overige EHS)*</i>						
Wateroverlast**	ha	41	50	50	117	258
<i>Voldoen aan de normen (ultv.progr. 2 en 3)</i>	st	1	2	1	18	22
<i>Knelpunten bebouwd gebied</i>						
Wegwerken baggerachterstand ***	km	51	30	1	168	250

* t/m 2021 werd apart gerapporteerd over ggor-landbouw activiteiten en de overige EHS. Aan die beide opgaven werken we in samenhang en we rapporteren nu over het totaal.

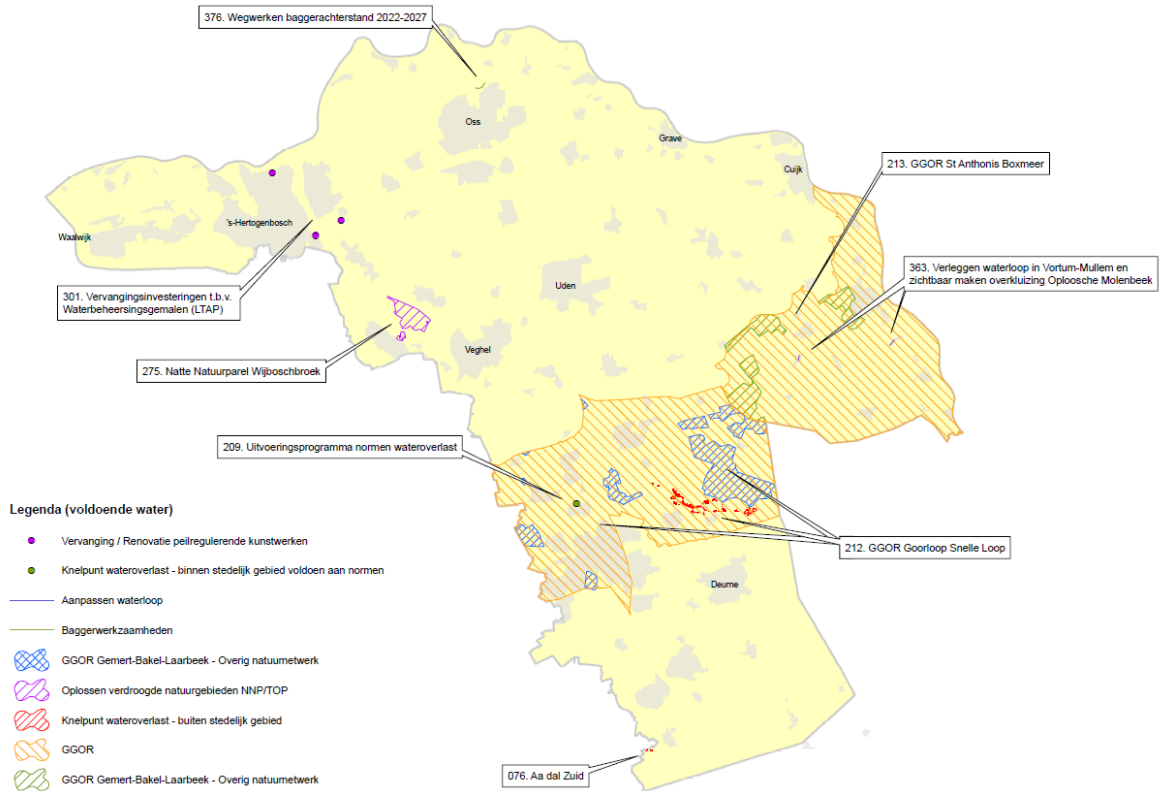
** t/m 2021 werd over wateroverlast gerapporteerd in het programma Veilig en Bewoonbaar. Vanwege de grote samenhang met de aanpak van droogte en waterkwaliteit doen we dit nu bij *Voldoende Water en Omgaan met weersextremen*.

***Aan het wegwerken van baggerachterstanden wordt gewerkt conform de aanpak cyclisch groot onderhoud.

Prestaties/Activiteiten	Eenheid	Gerealiseerd 2022	Prognose 2023	2024
Exploitatie				
Maaien	km/jaar	2.450	2.450	2.450
Cyclisch groot onderhoud	km	160	125	127
Wijzer onderhoud	km/jaar	100	200	200

Verkenningen en beleid voor 2024	
Klimaat adaptatie (DHZ en DPRA)	Planvorming/Uitvoering
Brabant Breed grondwaterbeleid en Droogteagenda (met o.a. beregeningsbeleid en pilot Groote Peel)	Planvorming/Uitvoering
Totaalplan waterconserverende maatregelen bufferzones Peelvenen (inclusief grensoverschrijdende hydrologische systeemanalyse)	Planvorming/Uitvoering
Kennisontwikkeling rondom droogte / robuust watersysteem	Uitvoering
GGA - visievorming	Uitvoering
Howabo	Verkenning
Vierde toetsing NBW	Uitvoering

Kaart 2: Geplande prestaties in 2024 binnen het deelprogramma Voldoende water en omgaan met weersextremen

1.2.1.3 Toelichting op de belangrijkste activiteiten en ontwikkelingen in 2024

Wateroverlast

- We staan voor de grote opgave om 's-Hertogenbosch en omgeving voldoende te beschermen tegen wateroverlast (HoWaBo). In 2024 werken we de vastgestelde elf kansrijke bouwstenen verder uit, met extra aandacht voor het bovenstrooms vasthouden van water. De bouwstenen worden door verschillende partners uitgevoerd. De bouwstenen die we zelf uitvoeren, zijn opgenomen in het projectenboek. Overkoepelend is er aandacht voor de coördinatie, de communicatie en de financieringsstrategie.
- In 2024 werken we verder aan maatregelen uit het derde uitvoeringsprogramma wateroverlast, naar aanleiding van de watersysteemtoets (voorheen NBW-toets) uit 2019.
- In 2024 voeren we de vierde watersysteemtoets uit volgens de uitgangspunten die samen met de provincie worden vastgesteld. Daarmee bereiden we ons voor op de volgende WBP-periode.

Grondwater Convenant en Droogteagenda

- Sinds 2022 werken de Brabantse (grond)waterpartners (BBG) aan de afspraken uit het Grondwaterconvenant (2021) en de Droogteagenda (2023). Waterschap Aa en Maas zet zich vooral in op de volgende gebieden:
 - Sinds 2022 zijn we trekker van een nieuw Brabantbreed beregeningsbeleid. Binnen het concept beregeningsbeleid 1.0 zijn er grofweg twee typen reguleringsmethodieken: één voor flexibel gebied en één voor bufferzones/beschermde gebied. We hebben afgesproken dat de waterschappen in 2023 en 2024 pilots uitvoeren om na te gaan of de voorgestelde aanpassingen van het beregeningsbeleid in de praktijk werken om de grondwatervoorraad beter te beschermen. In 2023 rondt de provincie naar verwachting een onderzoek af naar de hydrologische ondergrenzen in Natura2000-gebieden. Aan de hand daarvan maken we in

2024 een vertaling naar de randvoorwaarden in de bufferzones. Daarnaast koppelen we binnen de pilots het voor-wat-hoort-wat-principe aan de doorontwikkeling van de waterkwantiteitsmodule uit het BedrijfsBodemWaterPlan (BBWP).

- Sinds 2023 voeren we samen met agrariërs een pilot beregening uit in de Groote Peel. Deze pilot loopt minimaal door tot eind 2024. De uitkomsten geven inzicht in de haalbaarheid, effectiviteit en uitvoerbaarheid van de voorgestelde reguleringsmethodieken in bufferzones en beschermde gebieden. Daarnaast onderzoeken we de relatie tussen onttrekkingen voor beregening en de grondwaterstanden in naburige natuurgebieden. In 2024 experimenteren we samen met agrariërs de toepassing van fictieve beregeningsruimte in de bedrijfsvoering.
- In 2024 evalueren we samen met waterschap De Dommel en waterschap Brabantse Delta de mogelijkheid waarbij gebruikers vrijwillig hun kleine grondwateronttrekking (pompcapaciteit < 10 m³ per uur) melden. Op basis daarvan bepalen we in 2024 of er vervolgstappen nodig zijn om hier beter grip op te krijgen.
- Sinds 2023 is waterschap Aa en Maas ook trekker van de speerpuntafspraak 'monitoring en waterbalansen' uit de Droogteagenda. Met dit traject willen we trendanalyses uitvoeren om in beeld te brengen hoe we ervoor staan en of onze gezamenlijke inspanningen vruchten afwerpen. In 2024 gaan we verder met de ontwikkeling van deze trendanalyses. De ambitie is om eind 2024 een eerste versie te kunnen opleveren.
- We werken een programmatische aanpak uit om tot het gewenste grondwatersysteem te komen. Zo krijgen we zicht op wat we de komende jaren moeten doen en kunnen we inschatten of we aanvullende capaciteit of financiering nodig hebben.

Waterconservering

- *Waterconservering in A-watgangen*

In 2023 zijn we een project gestart om binnen onze eigen waterlopen zonder KRW-doelstelling meer water vast te houden. Dat gebeurt op 38 locaties, vaak met een stuw. Dit project is naar verwachting in de zomer van 2025 afgerond.

- *Waterconservering in de haarvaten in natuurgebieden*

Samen met de terreinbeherende organisaties verkennen we welke waterlopen in natuurgebieden een verdrogende werking hebben. Die watgangen gaan we dempen, ondieper maken of afdammen. We richten ons hierbij op gebieden die nog niet binnen een gebiedsgerichte aanpak (GGA) of als natte natuurparel worden aangepakt.

GGOR 2.0, werken aan een meer robuust, veerkrachtig en stuurbaar watersysteem

- In de GGOR 2.0-projecten werken we gebiedsdekkend toe naar een robuust, veerkrachtig en stuurbaar watersysteem. De projecten dragen dankzij een sterke focus op waterconservering en verdrogingsbestrijding bij aan hogere grondwaterstanden. Door water eerder in het stroomgebied beter vast te houden, dragen we ook bij aan de KRW-doelstellingen om watgangen langer stromend te houden. Tegelijkertijd zoeken we lokale oplossingen voor knelpunten op het gebied van wateroverlast.
- In 2024 hebben we een groot aantal (deel)projecten in voorbereiding en in uitvoering. In de Maashorst voeren we verschillende waterconserverende maatregelen uit, zoals het dempen van sloten en het ondieper maken van watgangen. In de Goorloop/Snelle Loop komt het deelproject Fabrieksliep in uitvoering. Voor de Vitale Peel en omgeving hebben we verschillende projecten in voorbereiding en zoeken we een balans tussen de hydrologische wensen voor het Natura2000-gebied en het perspectief voor de aanwezige landbouwers.

Deltaplan Hoge Zandgronden

In 2022 is het tweede uitvoeringsprogramma (2022-2027) van het Deltaplan Hoge Zandgronden (DHZ) in uitvoering gegaan om de zoetwatervoorziening te verbeteren. Ook in 2024 investeert waterschap Aa en Maas in passende maatregelen (zoals GGOR, klimaatadaptief beekherstel,

maatregelen in de haarvaten en digitale transformatie). Dat doen we in samenhang met ons beleid rondom droogte en grondwater.

Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie (DPRA)

- Waterschap Aa en Maas gaat door met zijn activiteiten rondom het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie (DPRA). In 2024 staan bijvoorbeeld provinciale en bovenregionale stresstesten gepland. Daarin worden de nieuwste KNMI-klimaatscenario's meegenomen.
- DPRA combineert analyses voor wateroverlast, hittestress, droogte en de gevolgen van overstromingen. Binnen de provinciale en bovenregionale stresstesten zal vooral gekeken worden naar situaties met wateroverlast waarbij verschillende watersystemen samenkomen.
- Vanuit DPRA wordt ook gekeken naar de vitale en kwetsbare functies (VKF's), zoals de drinkwatervoorziening, energie en ziekenhuizen. Deze functies zijn van belang voor de continuïteit van de Nederlandse samenleving. In 2024 willen we gesprekken (stresstesten) opstarten met andere VKF's (bijvoorbeeld binnen de veiligheidsregio's) om zo beter voorbereid te zijn op eventuele calamiteiten.
- Een praktijkvoorbeeld van ruimtelijke adaptatie is de regio Land van Cuijk. Hier werken we al sinds 2014 samen aan een klimaatadaptieve leefomgeving. Drie uitvoeringsprogramma's hebben hun positieve sporen nagelaten in de regio en binnen de deelnemende organisaties. Momenteel werken we aan het vierde – en laatste – uitvoeringsprogramma, dat in 2024 van start gaat. Het doel is om alle goede energie en initiatieven voor de toekomst te borgen, zodat het proces van klimaatadaptatie niet meer afhankelijk is van één uitvoeringsprogramma.

Bebouwd gebied en nieuwbouwlocaties

- Het waterschap is vroegtijdig betrokken bij het bepalen van de geschiktheid van de locatie en de (her)inrichting bij diverse grote bestaande- en nieuwbouwlocaties. De invloed van het waterschap neemt hierin toe. Water en bodem sturend wordt door het Rijk en provincies nadrukkelijk als uitgangspunt geformuleerd. De signaleringskaart uit het Ontwikkelperspectief Stedelijk Brabant is een essentieel instrument om onze rol in dit RO-proces goed in te kunnen vullen.
- Doordat het klimaat extremer wordt, wordt voldoende ruimte voor water steeds belangrijker. Dit geldt zeker voor beken en watergangen die door bebouwd gebied stromen, vooral als er bij een hogere afvoer kans op overlast of schade ontstaat. Over risicovolle locaties maken we op provinciaal en gemeentelijk niveau afspraken over ruimtelijke bescherming.
- We werken (met gemeenten) toe naar een meer klimaatrobuust bebouwd gebied. Hierin wordt hemelwater zoveel mogelijk vastgehouden en geïnfiltreerd: 'de stad als spons'.
- Als onderdeel hiervan gaan we door met de stimuleringsregeling klimaatbestendige maatregelen voor steden en dorpen. Bij de promotie van de regeling voor bestaand bebouwd gebied besteden we vooral veel aandacht aan het vasthouden en infiltreren van regenwater. De meest interessante maatregelen zijn: verharding weghalen, wadi's aanleggen en regenwater vasthouden en infiltreren. Daarmee worden gemengde overstorten verminderd en wordt de afvoer naar onze rioolwaterzuiveringen beperkt.
- We werken hierbij samen met gemeenten in het ruimtelijk domein en zoeken daarnaast actief de samenwerking op met onder meer ontwikkelaars, bedrijventerreinen en de bouwsector.

Natuurnetwerk Brabant

- We gaan door met onze inspanningen voor het Natuurnetwerk Brabant. Het waterschap is de trekker van de realisatie van de belangrijkste natte natuurepauzes, zoals die langs de Hooge Raam, Wijboschbroek en Sang en Goorkens. We hebben ook een trekkende rol in de Maashorst en in het gebied Tongelaar langs de Lage Raam (beide onderdeel van het Natuurnetwerk Brabant, maar zonder de status van natte natuurepauze). We leiden het proces en financieren de hydrologische maatregelen. Grondverwerving voor het natuurnetwerk en de ecologische

inrichting wordt gefinancierd door GOB en de terreinbeheerders. In 2024 werken we aan de realisatie van het project Wijboschbroek. In Sang en Goorkens hebben we belangrijke gronden verworven. Hier starten we in 2024 de planvorming weer op.

- We participeren in de gebiedsgerichte aanpak rondom de Natura 2000-gebieden Peelvenen (Vitale Peel) en Strabrechtse Heide. In beide gebieden starten we in 2024 diverse deelprojecten op, zodat we – met draagvlak in het gebied – stappen kunnen zetten richting de gewenste waterhuishouding.
- Wij trekken de GGA voor Vlijmens Ven, Moerputten en Bossche Broek. In 2023 ronden we de visievorming voor dit gebied af. In 2024 werken we het plan verder uit. In deze GGA ligt ook een belangrijke link met HoWaBo.

Beleidsnota en Participatieproces Peilbesluiten

Zodra het algemeen bestuur de nieuwe beleidsnota peilbesluiten heeft vastgesteld, starten we in 2024 het participatieproces met de streek over de herziening van de peilbesluiten. We kijken daarbij naar de bestaande situatie en het nieuwe beleid, en brengen de functies en belangen in beeld. Waar nodig stellen we varianten op voor een nieuw peil. Het traject met de streek eindigt met een ontwerp-peilenplan en een ontwerp-peilbesluit. Het peilenplan beschrijft de veranderingen ten opzichte van het huidige peilbesluit en de gevolgen daarvan voor de diverse belangen. Daarmee geeft het peilenplan de onderbouwing van de belangenafweging. Het peilbesluit bevat een kaart met de begrenzing van het peilgebied, de waterlopen en kunstwerken, het type peilbeheer en de te voeren peilen. Uiteindelijk stelt het algemeen bestuur deze documenten vast, naar verwachting in 2025. De capaciteit hiervoor is geborgd en de benodigde middelen zijn gereserveerd.

Instandhouding

Weersextremen door klimaatverandering vergen steeds meer van ons watersysteem. Een klimaatbestendig, stuurbaar en gezond watersysteem, waarin de ecologie zich in de gewenste richting kan ontwikkelen, heeft onderhoud nodig. We zetten beheer en onderhoud in om de basis op orde te brengen en te houden. Een goede afstemming met onze inwoners is hierin belangrijk, vooral omdat ook andere maatschappelijke doelen een toenemend beroep doen op beheer en onderhoud.

- In het peilbeheer zetten we de lijn van de afgelopen jaren voort. We benutten de beheer- en conserveringsmarge en houden zo veel mogelijk water vast. Tegelijk houden we ruimte om te anticiperen op wisselende omstandigheden.
- We gaan in 2024 door met het wegwerken van de achterstanden in groot onderhoud (baggeren).
- Wanneer we delen van het watersysteem opnieuw inrichten, zorgen we ervoor dat we het onderhoud op een toekomstbestendige manier kunnen uitvoeren. Ook in 2024 blijven we via Wijzer Onderhoud de mogelijkheden voor onderhoud verbeteren op plaatsen waar dit nu nog onvoldoende is.
- We hebben nog een aanzienlijke inrichtingsopgave staan voor beekherstel, EVZ's en natuurvriendelijke oevers. Daarom bereiden we ons voor op een toename van het beheer en onderhoud van het areaal beekbegeleidende beplanting en oeverzones. De kwaliteitstoets heeft geleid tot intensiever en specifiekere onderhoud. Meer maatwerk blijkt nodig om het gewenste resultaat te behalen. Dit lukt niet met standaard bestekken en de inzet van reguliere machines. Onze doelen komen wel dichterbij als we overstappen op raamovereenkomsten en de inzet van een breder scala aan machines. Dit heeft wel consequenties voor de kosten van het onderhoudsbestek (zie ook verderop). Via een cyclische check gaan we vanaf 2024 monitoren of de trajecten die al zijn ingericht zich op de juiste manier ontwikkelen. Waar nodig kunnen we tijdig bijsturen.
- De afgelopen jaren hebben we de eerste ervaringen opgedaan met data-ondersteund maaien. De kennis van de onderhoudsmedewerkers is essentieel om de juiste parameters te ontwikkelen en de afwegingskaders transparant te maken. In 2024 gaan we onder de naam 'tiptop maaien' verder met het verzamelen en vastleggen van deze kennis en het ontwikkelen van informatie.

- Sinds 2023 zijn de maaikorven voorzien van een GPS. Daardoor ontvangen we via het maaionderhoud data over de afmetingen van de watergangen (project 3D maaien). In 2024 onderzoeken we of die data ons kan helpen bij het bepalen van de baggeropgave.
- Een klimaatbestendig en gezond watersysteem neemt meer ruimte in. Deze ruimte vergt onderhoud. Ook maatregelen voor de biodiversiteit, circulariteit, werken volgens de gedragscode Flora en Fauna en het terugdringen van emissies kosten geld. Daar bovenop komen hogere kosten door personeelsschaarste en hogere energieprijzen. In 2022 en 2023 zijn zeven van de elf onderhoudsbestekken opnieuw aanbesteed. Vanaf 2024 hebben we voor het onderhoud van het watersysteem daarom een extra bedrag opgenomen van € 820.000.
- We zetten extra capaciteit in om de graverij door bevers en dassen in goede banen te leiden. De kosten voor preventie en schadeherstel zijn nog geen structureel onderdeel van de begroting. Deze worden gedekt vanuit het risicobudget.
- Invasieve exoten, zoals de grote waternavel, de watercrassula, de Japanse duizendknoop en diverse soorten uitheemse rivierkreeften, blijven we bestrijden volgens onze werkprotocollen.
- We willen dat onze sturingsmiddelen (stuwen, gemalen) goed blijven functioneren. Daarom voeren we onze inspecties en het onderhoud op een gestructureerde manier uit. Dit houden we bij in ons onderhoudsbeheersysteem. De waarde van onze kunstwerken is de afgelopen jaren gestegen. We maken steeds meer gebruik van sensoren, automatisering en door data aangestuurde kunstwerken. Het beheer en onderhoud daarvan is duurder, intensiever en het vereist steeds meer specialistische kennis. Met een verhoging van € 300.000 brengen we het onderhoudsbudget meer in lijn met de toegenomen waarde van de assets. Op basis van de Lange Termijn Asset Planning renoveren we in 2024 gemaal Meerwijkweg in 's-Hertogenbosch.

Kennisvragen

- Het klimaat verandert en daarom werken we met 'bewegende doelstellingen'. We kiezen een bepaalde richting bij het inrichten van een klimaatrobuust watersysteem, maar de vraag is of dat voldoende is. Kennistrjecten zoals KLIMAP (Klimaatadaptatie in de Praktijk) laten zien dat dit een continu proces is. Voor waterschap Aa en Maas betekent dit dat we sturen op *output* én *outcome*. Oftewel: hebben we de geplande maatregelen uitgevoerd én hebben ze het gewenste effect? Dit doen we door in projecten te werken met SMART-geformuleerde doelstellingen, waarbij we anticiperen op toekomstige veranderingen in het klimaat en het watersysteem. We stellen meetprogramma's op die de veranderingen in het systeem volgen, die de impact van projecten monitoren en die het behalen van doelstellingen meten. In 2024 gaan we hiermee verder, waarbij we zorgen voor samenhang met het onderwerp 'Monitoring en waterbalansen' uit de Droogteagenda.
- Ons streven om de grondwaterstanden te verhogen heeft gevolgen voor de gebruiksfuncties. Bij wateroverlast vraagt dit om ruimte voor water: ruimtelijke ordening en waterbeheer zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Dit vraagt een continue onderbouwing van ons waterbeheer op basis van data en kennis, waarbij onze besluiten anticiperen op toekomstige ontwikkelingen. We vullen de informatie vanuit onze meetnetten van de grondwaterstanden, waterafvoer, bodemvocht en neerslag aan met satellietbeelden. Zo kunnen we realtime voorspellingen doen. Daarvoor zijn we medio 2020 gestart met het project Optimalisatie Meetnetten en Datamanagement in Systeem en Keten (OMDISK), dat in 2024 doorloopt.
- Verder willen we via onderzoek meer inzicht krijgen in de volgende onderwerpen:
 - maximale conservering via maatregelen zoals peilbeheer, inclusief de benodigde ruimte en risicobeheersing;
 - (realtime) inzicht in het integrale bodem- en watersysteem (neerslag, verdamping, bodemvocht, grondwater- en oppervlaktewatersysteem);
 - verdelings- en optimalisatievraagstukken over het benutten van wateraanvoer en de sturing tijdens wateroverlast;

- de effecten van regelbare drainage- en infiltratiesystemen, en de gevolgen voor de toepasbaarheid (ook in de zones rondom natuurgebieden);
 - de inzet van effluent voor droogtebestrijding;
 - de effecten van de nieuwe klimaatscenario's van het KNMI en de bijgewerkte neerslagstatistieken op (extremen in) het watersysteem en de gevolgen voor landbouw, bebouwing en natuur;
 - de risico's op schade aan bebouwing door bodemdaling in ons werkgebied. Daarmee kunnen we de effecten van structurele veranderingen (meer droge periodes, hogere grondwaterstanden) in beeld brengen en schade door tijdelijke peilwijzigingen bij werkzaamheden voorkomen;
 - de noodzaak van ruimtelijke oplossingen, en de effectiviteit van inrichtingsmaatregelen en operationele maatregelen in het watersysteem.
- Scenariodenken en ontwikkelpaden zijn van belang om het waterbeheer klimaatadaptief te maken. We werken deze onderwerpen samen met andere partijen uit in regionale en landelijke kennisprogramma's, zoals KLIMAP, CASTOR, Sensorgestuurd Boeren, Kennisimpuls Waterkwaliteit en Slim Watermanagement. Daarmee zorgen we voor extra kwaliteit en doelmatigheid. Door deze projecten binnen het waterschap aan te laten sluiten bij lopende inrichtingsprojecten, zorgen we voor een win-winsituatie waarbij we samen kennis ontwikkelen en uitwisselen.

1.2.2 Gezond en natuurlijk water

1.2.2.1 Doelstellingen

Dit zijn de doelstellingen van het deelprogramma *Gezond en natuurlijk water*:

- We treffen (ons deel van) de maatregelen die nodig zijn voor een ecologisch goed functionerend watersysteem (inrichting, stoffen, en beheer en onderhoud).
- We dragen bij aan meer biodiversiteit.
- We vergroten de mogelijkheden voor recreatie in en om het water, zonder dat dit ten koste gaat van de waterdoelen.

1.2.2.2 Prestaties en activiteiten

In 2024 leveren we prestaties en voeren we activiteiten uit om onze doelstellingen te halen. Deze vindt u in onderstaande tabel en kaart.

Tabel 7: Prestaties en activiteiten

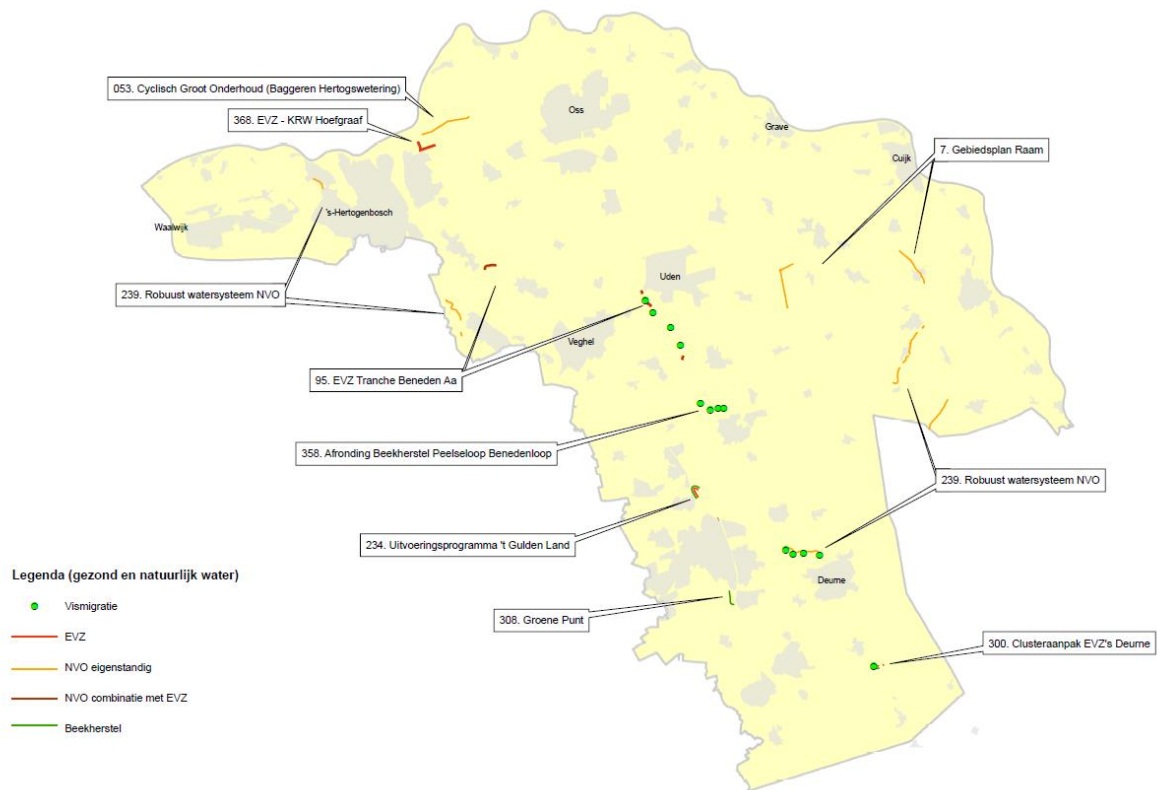
Prestaties/Activiteiten	Eenheid	Gerealiseerd 2022	Prognose 2023	2024	2025-2027	waarvan in lopende projecten	Doel 2022-2027
Beekherstel	km	11	5	3	97	66	116
Natuurvriendelijke oevers eigenstandig	km	2	12	24	165	115	203
Natuurvriendelijke oevers gecombineerd*	km	1	7	4	31	15	43
Ecologische verbindingzones	km	2,8	15	7	71	38	95
Beekmondingen	st	1	0	0	1	1	2
Vispassages	st	15	9	13	133	49	170
Recreatie / educatie / participatie **	st/jaar	21	25	18	12	-	18

* Realisatie i.c.m. EVZ

** Aan recreatie, educatie en participatie wordt zowel binnen investeringsprojecten als vanuit exploitatiewerkzaamheden invulling gegeven. Het aantal werken per jaar kan verschillen maar blijft binnen de financiële kaders.

Verkenningen en beleid voor 2024	
Wateraanvoer en waterkwaliteit	Opstellen
Kennisontwikkeling waterkwaliteit (o.a. opkomende stoffen)	Uitvoeren/Opstellen
Beïnvloeden en stimuleren aanpak diffuse bronnen	Uitvoeren

Kaart 3: Geplande prestaties in 2024 binnen het deelprogramma Gezond en natuurlijk water

1.2.2.3 Toelichting op de belangrijkste activiteiten en ontwikkelingen in 2024

Een belangrijk onderdeel van het WBP 2022-2027 is het werken aan een ecologisch goed functionerend watersysteem (Kaderrichtlijn Water, KRW). Voor waterschap Aa en Maas gaat het hierbij om:

- inrichtingsmaatregelen;
 - maatregelen bij rwzi's om de emissies van stikstof en fosfor terug te dringen (zie hoofdstuk 4);
 - maatregelen voor instandhouding (zie paragraaf 3.1);
 - de samenwerking met anderen die stoffen in het water brengen die de normen overschrijden.
- Daarnaast bepalen we of en waar het terugdringen van emissies van medicijnresten en andere opkomende stoffen nodig en zinvol is.

Dit zijn de belangrijkste ontwikkelingen en speerpunten voor 2024 om te komen tot gezond en natuurlijk water:

Inrichtingsopgaven KRW

- Tot en met 2027 hebben we nog een grote opgave om onze waterlopen zó in te richten dat ze bijdragen aan een ecologisch goed functionerend watersysteem. Het gaat dan om beekherstel, natuurvriendelijke oevers, vispassages en EVZ's. We voeren deze inrichtingsopgaven op zo'n manier uit dat dit ook leidt tot een klimaatrobuuster watersysteem dat beter is voorbereid op klimaatextremen (te droog en te nat). Het merendeel van de geplande maatregelen op het gebied van beekherstel en EVZ's is al in uitvoering of in voorbereiding. Toch is het nog een aanzienlijke inspanning om ze uiterlijk in 2027 klaar te krijgen. Voor natuurvriendelijke oevers en vispassages moet een groot deel van de projecten nog opgestart worden. In 2023 brengen we (conform het bestuursakkoord) in beeld wat de ecologisch meest waardevolle trajecten zijn. Daar

steken we extra energie in grondverwerving. In 2024 starten we diverse nieuwe projecten op, waaronder een clusterproject voor vismigratie.

- In 2024 ronden we circa 3 kilometer beekherstel af. Dit doen we onder meer in de projecten Soeloop, Groene Punt en Kop van Aarle-Rixtel. Op de Maashorst realiseren we daarnaast 3 kilometer beekherstel vanuit de provinciale opgave waternatuur.
- Naar verwachting ronden we in 2024 de inrichting af van circa 28 kilometer natuurvriendelijke oevers, waarvan circa 4 kilometer is gecombineerd met een EVZ. Deze trajecten vallen onder andere binnen de Leijgraaf, Dungense loop, Lactariabeek, Oploosche molenbeek, het Peelkanaal, de Vlier en de St. Anthonisloop.
- We realiseren ruim 6 kilometer EVZ's in de projecten Leijgraaf, Soeloop, Hoefgraaf en Gulden Land.
- We treffen 13 maatregelen voor vismigratie. Dit doen we in de Vlier, de Soeloop, de Leijgraaf en de Peelseloop.
- In 2024 zullen we slechts een beperkt deel van de totale opgave voor de periode tot en met 2027 kunnen afronden. Het merendeel van onze inzet gaat in 2024 naar de voorbereiding van projecten, zodat we die vóór eind 2027 kunnen afronden. In tabel 7 is daarom een kolom toegevoegd met het aantal km of stuks dat in lopende projecten is opgenomen met een projectleider en projectteam die ervoor proberen te zorgen dat de prestatie eind 2027 is geleverd.
- Grond is een cruciale factor voor het succes van de inrichtingsprojecten binnen de KRW. Eind 2022 hebben we daarom een nieuwe grondstrategie vastgesteld. Voor 2024 en verder houden we rekening met extra capaciteit voor grondverwerving.

Biodiversiteit

We voeren het Actieplan Biodiversiteit uit 2021 uit. Dit betekent dat we een extra accent leggen boven op de reguliere activiteiten. Zo participeert waterschap Aa en Maas in de Brabantse Biodiversiteitsmonitor Melkveehouderij. Ook zetten we in 2024 de subsidieregeling biodiversiteit voor onze inwoners voort (budget: € 100.000 per jaar). Deze regeling krijgt steeds meer bekendheid en genereert nieuwe aanvragen mede dankzij onze communicatie-uitingen. In 2024 loopt het Actieplan Biodiversiteit af en gaan we dit plan actualiseren.

Recreatief medegebruik

- We staan recreatief medegebruik van onze eigendommen toe mits dit verantwoord is. Daarbij hoort ook een organisatorische verantwoordelijkheid en een bescheiden financiële verplichting. Denk aan het extra onderhoud van paden en voorzieningen. Deze kosten worden meegenomen in het reguliere beheer en onderhoud.
- Met het recreatief medegebruik bevorderen we het waterbewustzijn van de inwoners van ons werkgebied. Zij komen immers in aanraking met het werk van het waterschap. In 2024 blijven we subsidie verlenen om externe initiatieven te stimuleren en te ondersteunen. Naar verwachting ligt het aantal initiatieven in 2024 wat lager, doordat er al relatief grote initiatieven op de rol staan.
- In 2024 blijven we afspraken rondom sportvisserij maken via de Visstandbeheercommissie. Belangrijke thema's blijven: het toewerken naar een loodvrije sportvisserij en de implementatie van visserijvrije zones.

Zwemplassen

- De provincie Noord-Brabant is het bevoegd gezag voor zwemwater en heeft haar uitvoerende taken (vooral toezicht en handhaving) gedelegeerd aan de Omgevingsdienst Zuidoost-Brabant (ODZOB). De Brabantse waterschappen monitoren in opdracht van de ODZOB de kwaliteit van het zwemwater. Ook adviseren zij de provincie, de ODZOB en de locatiehouders over de waterkwaliteit.

- In ons werkgebied liggen 21 aangewezen zwemplassen, waarvan sommige meerdere zwemzones hebben. Het waterschap monitort de waterkwaliteit in al deze zwemzones volgens de Europese zwemwaterrichtlijn en landelijke protocollen (zoals blauwalg).
- De bacteriologische zwemwaterkwaliteit is in nagenoeg alle zwemplassen uitstekend. Toch kan het tijdens het zwemseizoen nodig zijn om kortstondig te waarschuwen voor bijvoorbeeld blauwalg of zwemmersjeuk. Eén zwemplas heeft de status ‘aanvaardbaar’. Het waterschap heeft maatregelen geadviseerd om de zwemwaterkwaliteit daar te verbeteren.
- In 2024 blijven we de waterkwaliteit van de zwemplassen meten. Via het concept van de provinciale omgevingsverordening was in principe geregeld dat er geen verschuiving plaatsvindt van taken en verantwoordelijkheden. Momenteel legt de provincie de laatste hand aan de definitieve omgevingsverordening die (naar verwachting) op 1 januari 2024 in werking treedt. Die nieuwe regelgeving heeft gevolgen voor de zwemwaterlocatiehouders en mogelijk ook voor de waterbeheerders die betrokken zijn bij het zwemwater.
- De herziening van de Zwemwaterrichtlijn komt in 2025 gereed. Het is nog niet duidelijk wat dit betekent voor onze taken. Via het Landelijk Zwemwater Overleg blijven we op de hoogte van relevante ontwikkelingen, geven we input en sluiten we zo nodig aan bij landelijke bijeenkomsten.
- Brabantbreed herijken we zo nodig de afspraken rondom zwemwater met de provincie, de omgevingsdienst en de waterschappen.

Waterkwaliteit

- Op het gebied van waterkwaliteit houden we ons – naast de KRW-maatregelen – bezig met veranderingen in wet- en regelgeving. We blijven ons inzetten op dossierkennis en binnen onze kennis- en samenwerkingsnetwerken. Vanuit de Europese Unie verwachten we herzieningen van onder meer de Richtlijn prioritair stoffen, de Richtlijn stedelijk afvalwater, de Richtlijn duurzaam gebruik pesticiden en het restrictiedossier microplastics in REACH (Europees systeem voor de registratie en toelating van chemische stoffen). We onderzoeken wat we op basis van de nieuwe Omgevingswet kunnen aanpassen in onze regels om de waterkwaliteit te verbeteren. We brengen in beeld wat de gevolgen van deze ontwikkelingen zijn voor (de inzet van) het waterschap.
- Op onze zuiveringen zetten we grote stappen om de hoeveelheid stikstof en fosfor terug te dringen. Daarnaast onderzoeken we aanvullende zuiveringsstappen voor medicijnresten en andere microverontreinigingen.
- We blijven deelnemen aan projecten om landbouwemissies te verlagen. Dat doen we in het kader van het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer. Het provinciale programma BodemUp Brabant, waar wij aan deelnemen, is hierbij het belangrijkste instrument met een financiële inzet van € 200.000 per jaar voor de periode 2023 tot en met 2027. Het BBWP zetten we hierbij in als hulpmiddel voor advisering en voor het monitoren van de voortgang op bedrijfsniveau.
- Het programma Schoon water voor Brabant, dat de emissie van gewasbeschermingsmiddelen terugdringt en niet-chemische bestrijding promoot, wordt eind 2023 geëvalueerd en gaat in 2024 in aangepaste vorm verder.
- In het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (2023 tot en met 2027) draagt waterschap Aa en Maas bij aan groenblauwe diensten onder het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer. Via deze diensten leveren agrariërs een bijdrage aan het behalen van onze WBP-doelen (waterkwaliteit KRW, klimaat en biodiversiteit). Hiervoor is in ons werkgebied in totaal € 450.000 per jaar beschikbaar (waarvan 30% vanuit het waterschap) in deze periode.
- In 2024 en 2025 zetten we de Stimuleringsregeling Landschap (Stila) voort. Via deze regeling voeren particuliere grondbezitters inrichtingsmaatregelen uit op het gebied van biodiversiteit, de waterkwaliteit en het klimaat.
- In 2024 maken we een overzicht van alle inrichtingsmaatregelen om de waterkwaliteit te verbeteren door natuurlijke zuiveringsprocessen te stimuleren, in samenhang met onder meer

recreatie, landbouw, het vasthouden van water en biodiversiteit. Dit kan bijvoorbeeld met helofytenfilters, zuiveringsvelden en ijzerzandfilters die goed passen in het landschap en die ook een rol spelen in het vasthouden van water en het verhogen van de biodiversiteit. Andersom zijn er ook inrichtingsopties denkbaar die primair een ander doel hebben, maar die ook een effect hebben op de waterkwaliteit, zoals plasdras-grasland, waterberging of natte teelt.

- Het programma Sensorgestuurd Boeren wordt in 2023 afgerond. In ons projectgebied in Westerbeek is inmiddels een vervolgonderzoek gestart in een consortium met een groot aantal overheden (waaronder de ministeries van IenW en LNV) en kennisinstituten. We willen in dat praktijkonderzoek de effectiviteit in beeld brengen van landbouwmaatregelen op de waterkwaliteit. Daarmee staat waterschap Aa en Maas in de voorhoede qua kennisontwikkeling en willen we zo goed mogelijk helpen om de landbouwsector perspectief en handvatten te geven om het verlies van nutriënten en ammonium richting het oppervlaktewater terug te dringen. Er spelen veel vragen rondom landbouw en het sturen op een goede waterkwaliteit. Daarom reserveren we tijd en geld (€ 200.000 voor de komende 4 jaar) om ook op langere termijn te werken aan dergelijk onderzoek.
- Een belangrijke maatregel om de waterkwaliteit te verbeteren, is het terugdringen van emissies vanuit onze rwzi's. We blijven onderzoek doen, vullen kennisleemten op (bijvoorbeeld rondom ammonium) en verkennen nieuwe meetmethodes.
- Sinds 2021 hebben we op meerdere trajecten ammonium gemeten om meer inzicht te krijgen in de bijdrage aan de overschrijdingen in waterlichamen. Momenteel onderzoeken we per rwzi en achterliggend waterlichaam de bijdrage vanuit de rwzi. We brengen handelingsperspectieven in de keten en het systeem in beeld.
- We zetten in op het meten en monitoren van toxische stoffen en non-target screenings. Deze resultaten brengen we ook in bij de Schone Maaswaterketen, waar monitoring plaatsvindt van het stroomgebied. Dat doen we enerzijds om opkomende stoffen sneller in het vizier te krijgen en anderzijds om de bronnen van industriële stoffen te achterhalen. Er komen steeds meer giftige stoffen in ons oppervlaktewater. Daarom ontwikkelen we gereedschap om deze 'toxische druk' voor mens en dier in kaart te kunnen brengen.

1.2.3 Input Programmabegroting 2024

Om de werkzaamheden binnen dit programma uit te kunnen voeren, is de volgende input nodig.

Investerings

Tabel 8: Investeringsprojecten 2024

Omschrijving investering (Bedragen * € 1.000)	Aandeel in totaal bruto- investering	Aandeel in bruto- investering 2024	Aandeel in netto- investering 2024
Totaal A-investeringen	79.829	18.207	11.820
Totaal B1-investeringen	278	278	278
Totaal B2-investeringen	74.211	18.565	12.059
Totaal C-investeringen	30.142	7.553	7.553
Eindtotaal	184.460	44.603	31.709

Het totaal begrote investeringsvolume is gelijk aan het vorige begrotingjaar, namelijk € 44,6 miljoen. Dit volume bestaat voor 82% uit middelen voor de lopende projecten. Het overige deel van het volume is bedoeld voor de nog in 2024 op te starten projecten (de C-investeringen). Het lage volume voor C-investeringen is het gevolg van ontstane vertragingen in de verschillende lopende projecten. Oorzaken: maatschappelijke, logistieke en organisatorische problemen.

Ook in 2024 wordt nog gewerkt aan de projecten Blauwe Poort Laarbeek, gebiedsplan Raam, Aa dal Zuid en Noord en het uitvoeringsprogramma 't Gulden Land. Ook wordt gewerkt aan de EVZ-

projecten tranche Beneden Aa, Groote Wetering en Meerkensloop en de GGOR-projecten Goorloop Snelleloop en St. Anthonis Boxmeer.

In 2024 voltooien we de renovatiewerken aan vijf waterbeheersingsgemalen (Herpt, Grensweg, De Brand, Keent en Kleine Wetering). Renovatieproject waterbeheersingsgemaal Meerwijkweg is als B1-investering vanuit de Lange Termijn AssetPlanning (LTAP) geprogrammeerd in 2024.

We financieren nader te benoemen projecten uit geraamde middelen voor het wegwerken van baggerachterstanden en vismigratie.

In bijlage 4 vindt u de specificatie van deze totalen.

Exploitatie

Tabel 9: Exploitatie

INPUT KLIMAATBESTENDIG EN GEZOND WATERSYSTEEM (bedragen * € 1.000)				
Omschrijving	Begroting 2024	Begroting 2023	Realisatie 2022	Vershil v=voordeel, n=nadeel
Totaal lasten	71.017	63.926	59.572	N 7.091
Totaal baten	1.152	768	2.086	N 384
Saldo exclusief mutaties bestemmingsreserves	69.865	63.158	57.486	N 6.707
Totaal beschikking bestemmings reserves			124	N
Netto lasten	69.865	63.158	57.362	N 6.707

Belangrijkste ontwikkeling binnen de lasten en baten

De lasten binnen dit hoofdprogramma zijn met € 7.091.000 toegenomen ten opzichte van de vorige programmabegroting. De baten nemen toe met € 384.000. Per saldo resulteert dit in een toename van de nettolasten met € 6.707.000 ten opzichte van de voorgaande programmabegroting.

Toelichting lasten

Ook binnen dit programma nemen de doorberekende kosten toe: ze liggen € 4.385.000 hoger dan in het vorige begrotingsjaar. Dat komt door de toenemende kapitaallasten en de doorberekende personele lasten. Daarnaast vallen de doorberekende kosten voor ondersteuning hoger uit. Aan de goederen en diensten is ook een hoger budget toegekend, waarvan een deel via de Voorjaarsnota al is aangekondigd. Die bijstelling betreft een aanvullend budget van € 800.000 voor het maaiBESTEK en € 300.000 voor het onderhouden van de kunstwerken binnen het watersysteembeheer. Daarnaast wordt het budget voor de energielasten opgehoogd met € 100.000 voor het beheer van de hoeveelheid water (peilbeheer). Eenzelfde bedrag wordt toegevoegd aan het budget voor het monitoren van de waterkwantiteit en -kwaliteit voor de licentierechten. De kosten voor Aquon (verbonden partij) nemen toe op basis van een geactualiseerde begroting en dit is inclusief de aanvullende diensten vanuit de VJN 2023. Hiervoor is het budget opgehoogd met € 700.000. Hiervan wordt € 525.000 toegekend aan het monitoren van de waterkwantiteit en -kwaliteit, € 175.000 gaat naar de waterbodemonderzoeken voor het cyclisch groot onderhoud. Tot slot wordt het budget voor de advies- en onderzoekskosten binnen de thema- en gebiedsgerichte plannen opgehoogd met € 400.000. Het betreft onder andere meerdere GGA's.

Toelichting baten

De kosten voor het uitvoeren van onderhoud en diensten voor derden stijgen. Daarmee stijgt ook de vergoeding die hier tegenover staat. Als gevolg daarvan nemen de begrote baten toe met € 68.000. De financiële baten nemen toe met € 316.000 doordat de besparing op eigen financieringsmiddelen hoger uitvalt ten opzichte van het vorige begrotingsjaar.

Zie paragraaf 3.2 voor een nadere (financiële) toelichting op de lasten en baten.

1.3 Schoon water

In dit programma gaan we in op de ontwikkelingen en activiteiten binnen de afvalwaterketen. Het zuiveren van afvalwater speelt hierin een centrale rol. Dit programma hangt samen met het deelprogramma Gezond en natuurlijk water. Met goed gezuiverd afvalwater leveren we immers een belangrijke bijdrage aan een gezond en natuurlijk watersysteem. In ons eigen werkgebied, maar ook in de Maas, die een bron is voor de drinkwatervoorziening van West-Nederland.

1.3.1 Doelstellingen

De doelstelling voor dit programma is een duurzame en doelmatige afvalwaterketen. Hierbij gaan we voldoen aan de eisen die gesteld worden aan de kwaliteit van het effluent en de opgave om in 2030 energieneutraal en in 2050 klimaatneutraal en circulair te zijn.

1.3.2 Prestaties en activiteiten

In 2024 leveren we prestaties en voeren we activiteiten uit om onze doelstellingen te halen. Deze vindt u in onderstaande tabel en kaart.

Tabel 10: Prestaties en activiteiten

Prestaties/Activiteiten	Eenheid	Wettelijke norm *1	Begroting 2024	Doel 2027 Reductie-opgave KRW *2	KRW-norm oppervlakte water
Uitvoering wettelijke taak: zuiveren van afvalwater					
Voldoen aan afnameafpraak, operationele beschikbaarheid	%		> 98		
Voldoen aan lozingseisen vergunningen	j/n		j		
Verbetering effluentkwaliteit					
<i>Zomerhalfjaargemiddelde concentratie fosfor</i>					
rwzi Dinker	mg/l	1,0	0,60	0,39	0,22
rwzi Vinkel	mg/l	2,0	1,10	0,14	0,15
rwzi Aarle-Rixtel	mg/l	1,0	0,60	0,14	0,11
rwzi Asten	mg/l	2,0	0,40	0,30	0,11
rwzi Oijen	mg/l	*3 1,8	*6 1,80	0,69	0,15
rwzi Land van Cuijk	mg/l	*3 1,6	*4 0,80	1,00	0,14
rwzi 's-Hertogenbosch	mg/l	*3 1,0	0,70	0,80	0,11
<i>Zomerhalfjaargemiddelde concentratie stikstof</i>					
rwzi Dinker	mg/l	10	4,0	2,8	2,4
rwzi Vinkel	mg/l	10	3,5	3,7	2,8
rwzi Aarle-Rixtel	mg/l	10	3,5	3,0	2,3
rwzi Asten	mg/l	10	*4 2,0	2,5	2,3
rwzi Oijen	mg/l	*3 13,4	*6 9,2	4,2	2,8
rwzi Land van Cuijk	mg/l	10	5,0	4,9	2,5
rwzi 's-Hertogenbosch	mg/l	*3 12	10,0	7,0	2,3
Doelmatige en duurzame bedrijfsvoering					
Slibafvoer naar extern	ton		77.800		
Energieopwekking	MWh		*5 19.700		
Energieverbruik	MWh		44.100		
Ergieneutraliteit	%		>90		
Productie biogas	m ³		7.250.000		
Bijproducten i.v.m. doelmatige bedrijfsvoering					
Winning struviet	ton		90		
Winning zeefgoed	ton		1.200		

*1 Actuele norm betreft de waarden uit het activiteitenbesluit. Dit zijn voortschrijdende jaargemiddelden voor de nutriënten P en N

*2 De waarden vanuit de reductieopgave en KRW-norm betreffen zomerhalfjaar gemiddelden voor de nutriënten P en N (zomerhalfjaar gemiddelde is periode april t/m september)

*3 Betreft norm maatwerkvoorschrift

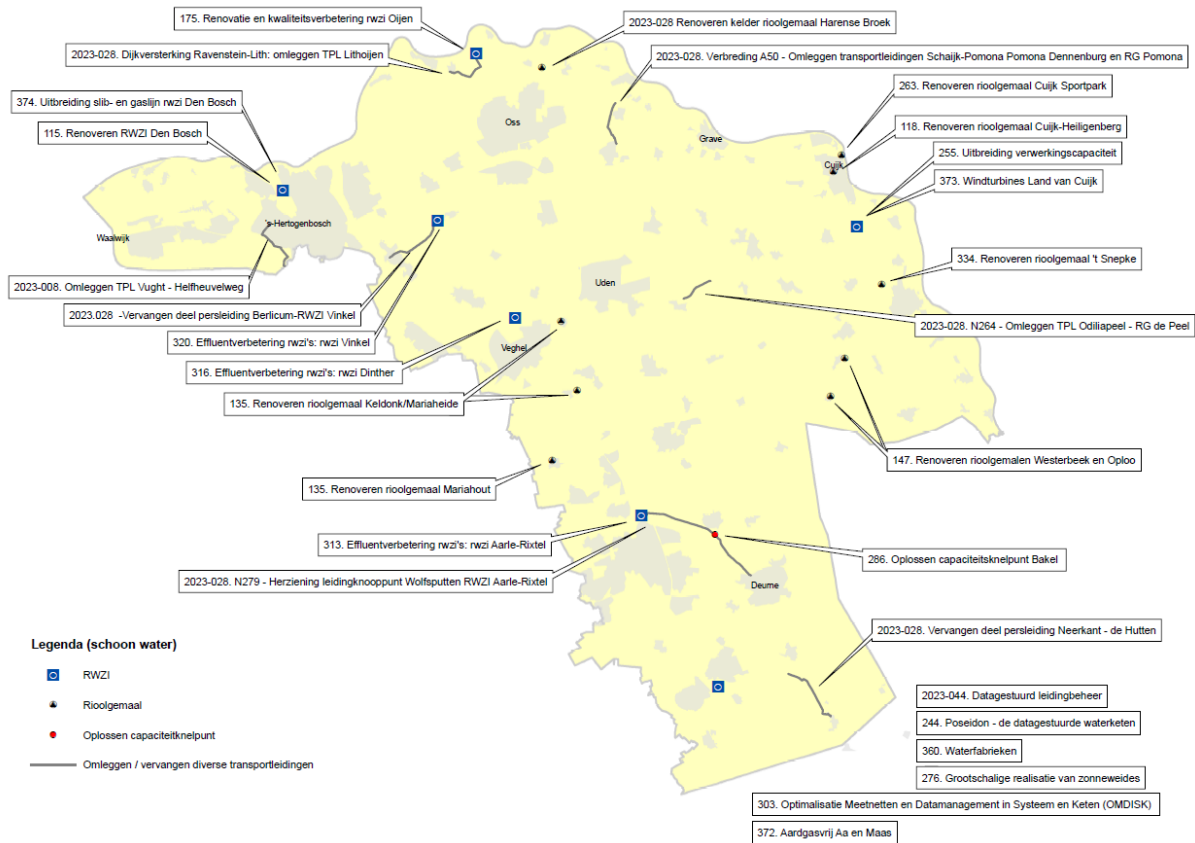
*4 Hier wordt de reductieopgave van 2027 nu al gehaald

*5 Het betreft opwekking waterschapsbreed

*6 Als gevolg van renovatie rwzi Oijen hoger zomerhalfjaargemiddelde

Verkenningen en beleid voor 2024	
Strategie regie op influent	Opstellen
Afvalwaterstrategie tweede tranche	Opstellen

Kaart 4: Geplande prestaties in 2024 binnen het programma Schoon water

Rwzi's

- 175. Renovatie en kwaliteitsverbetering rwzi Oijen
- 244. Poseidon - Datagestuurde waterketen
- 255. Uitbreiding verwerkingscapaciteit rwzi Land van Cuijk
- 303. Optimalisatie Meetnetten en Datamanagement in Systeem en Keten (OMDISK)
- 313. Effluentverbetering rwzi's: rwzi Aarle-Rixtel
- 316. Effluentverbetering rwzi's: rwzi Dinther
- 320. Effluentverbetering rwzi's: rwzi Vinkel
- 115. Renovatie rwzi Den Bosch

Rioolgemalen en transportleidingen

- 2023-029. Renoveren Kelder rioolgemaal Harens Broek
- 118. Renoveren rioolgemaal Cuijk-Heiligenberg
- 131. Renoveren rioolgemaal Keldonk/Mariaheide
- 135. Renoveren rioolgemaal Mariahout
- 139. Renoveren rioolgemaal Oploo
- 147. Renoveren rioolgemaal Westerbeek
- 263. Renoveren rioolgemaal Cuijk Sportpark
- 286. Oplossen capaciteitsknelpunt Bakel
- 334. Renoveren rioolgemaal 't Snepke
- 2023-028. Omleggen/vervangen diverse transportleidingen

Opwekken energie

- 276. Realisatie zonneweide rwzi Asten
- 373. Windturbines Land van Cuijk

Innovatie

1.3.3 Toelichting op de belangrijkste activiteiten en ontwikkelingen in 2024

Effluentverbetering bij de rwzi's

We werken ook in 2024 aan aanvullende zuiveringsstappen om de effluentkwaliteit te verbeteren:

- Voor rwzi 's-Hertogenbosch loopt nog altijd een juridisch traject. In de tussentijd gaan we door met het verder optimaliseren van deze zuivering. Omdat we verwachten dat we hier nog aanvullende maatregelen moeten treffen, blijven we op zoek naar innovatieve technieken. We ronden het lopende onderzoek naar de zogeheten stikstofstripper af.
- Op rwzi Oijen gaan we volgens de vernieuwde planning door met de renovatie en het optimaliseren van de PACAS-installatie.
- Op rwzi Dinther ronden we de bouw van de medicijnrestverwijderingsstap af en starten we met het inregelen ervan. Om tot een verdere reductie van de lozing aan nutriënten te komen, zijn we voor rwzi Dinther bezig om de aanvullende zuiveringsstap te ontwerpen.
- Voor rwzi Vinkel zijn we volop bezig met het ontwerpen van een gecombineerde zuiveringsstap, waarmee we nutriënten én medicijnresten kunnen verwijderen.
- Voor rwzi Land van Cuijk loopt de voorbereiding om te komen tot een aanvullende zuiveringsstap voor nutriënten en medicijnresten.
- Voor rwzi Aarle-Rixtel werken we de maatregelen uit om de kwaliteit van het effluent te verbeteren.

Afvalwaterstrategie 2de tranche

Eind 2022 is de concept herziene Europese richtlijn Stedelijk afvalwater gepubliceerd. Die voorziet in een verdere reductie van de lozingen van nutriënten en bevat een verplichting voor de verwijdering van medicijnresten in de periode tot 2040. De richtlijn wordt in 2024 door het Europees Parlement vastgesteld, waarna die in de Nederlandse wet moet worden verankerd. Wanneer wij de koers uit onze huidige afvalwaterstrategie volgen, dan voldoen onze rwzi's grotendeels aan deze herziene richtlijn. Het waterschap heeft echter óók ambities op het vlak van energie, klimaat en circulariteit, en aanvullende ambities voor de waterkwaliteit. We zien ook nieuwe ontwikkelingen, zoals de mogelijke inzet van effluent voor verdrogingsbestrijding en de zuivering van de toekomst. In de afvalwaterstrategie 2de tranche verwerken we deze ambities en ontwikkelingen, en richten we ons op de maatregelen in de tweede tranche (2028-2037). Dit vraagt ook een bredere blik op hoe we het functioneren van onze rwzi's beoordelen. Deze ambities reiken immers verder dan het huidige wettelijke normenkader. De keuzes die we hierin willen maken, nemen we mee in de 2de tranche.

Regie op influent en bronanpak

- Om de kwaliteit van het effluent te borgen en om het effluent in de toekomst wellicht anders in te kunnen zetten, is het cruciaal dat we grip houden op de aanvoer naar onze rwzi's. Daarom zijn we in overleg met de gemeenten, omgevingsdiensten en bedrijven in ons gebied. Ook volgen we de ontwikkelingen in het aanbod van industrieel afvalwater. Met deze partijen kijken we hoe we de regie op de chemische kwaliteit van het afvalwater beter kunnen organiseren. Waar nodig stellen we in goed overleg met de betreffende bedrijven aanvullende eisen aan de (indirecte) lozingen. Eventueel kunnen aanvullende maatregelen op de zuivering worden genomen, mits die technisch haalbaar en doelmatig zijn en onze ambities rondom de effluentkwaliteit en de inzet ervan niet in de weg staan.

- De hoeveelheid influent houden we in de gaten door de ontwikkelingen in het aanbod te volgen (woningbouw, industrie). Daarnaast zijn we met gemeenten in gesprek om te onderzoeken of het mogelijk is om pieken in het aanbod af te vlakken door afvalwater bij droog weer te bufferen in de gemeentelijke stelsels. Daardoor verloopt het zuiveringsproces in de rwzi effectiever. Met de gemeente 's-Hertogenbosch hebben we een pilot uitgevoerd om de aanvoer naar de rwzi met een besturingsondersteunend systeem af te vlakken en te regelen (Poseidon). Bij een positief resultaat krijgt dit project een vervolg in andere gemeenten.
- Via monitoring willen we meer inzicht krijgen in de kwaliteit van het afvalwater dat op ons afkomt. Meldingen en vergunningen geven ons immers maar een beperkt inzicht in de aanwezigheid van stoffen in ons afvalwater. Daarnaast zetten we monitoring in om zuiveringen verder te kunnen optimaliseren en om aan te tonen wat de getroffen maatregelen en verbeteringen opleveren. We volgen landelijke ontwikkelingen en implementeren methodes voor bemonstering en analyse die zinvol zijn gebleken. We zien daarbij een ontwikkeling van normgericht denken naar effectgericht denken.
- Daarnaast blijven we participeren in de Schone Maaswaterketen, waarin we aanvullende monitoring inzetten binnen het stroomgebied om medicijnresten en industriële verontreinigingen aan te tonen en de bronnen daarvan op te sporen. Ook hier zetten we in op nieuwe screeningstechnieken en effectmonitoring waar we van kunnen leren. Stroomgebiedsmonitoring richt zich op nieuwe en 'bekende' stoffen, zoals PFAS. Door grote bronnen inzichtelijk te maken, kunnen we die gericht aanpakken via vergunningen of op een andere manier.
- Naast end-of-pipe-maatregelen zetten we in op bronaanpak. Dat doen we om emissies van stoffen en medicijnresten naar het oppervlaktewater terug te dringen. Wat niet in het water terecht komt, hoeven we er immers ook niet met (veel) moeite uit te halen. We blijven samenwerken binnen de Brabantbrede bronaanpak (met overheden en de zorg) en we blijven huisartsen, apotheken en ziekenhuizen voorlichten.
- De ontwikkelingen in de afvalwaterketen brengen ons steeds vaker in contact met andere stakeholders en disciplines (zoals ruimtelijke ordening). Daar voeren we gezamenlijk integrale verkenningen mee uit naar de toekomstige opgave. Voorbeelden daarvan zijn de mogelijkheden om effluent van onze zuiveringen nuttig in te zetten voor droogtebestrijding, proceswater of gietwater. Binnen de circulaire economie beschouwen we schoon zoet water ook als schaarse grondstof waar we zorgvuldig mee om moeten gaan.
- We verkennen alternatieve mogelijkheden om slib te verwerken, er een maximale hoeveelheid energie mee op te wekken, het volume te reduceren en er grondstoffen uit terug te winnen én deze nuttig in te zetten. Om doelen op de langere termijn te realiseren, werken we samen met partners binnen de afvalwaterketen (gemeenten), met het drinkwaterbedrijf en met bedrijven vanuit andere sectoren (voor de afzet van secundaire grondstoffen).
- Tot slot zien we dat de ligging van onze transportleidingen vaker in het gedrang komt door nieuwe ontwikkelingen in de ruimtelijke ordening (vooral bij provincies). Ook hier is overleg in een vroeg stadium cruciaal om onze belangen te borgen.

1.3.4 Input Programmabegroting 2024

Om de werkzaamheden binnen dit programma uit te kunnen voeren, is de volgende input nodig.

Investerings

Tabel 11: Investeringsprojecten 2024

Omschrijving investering (Bedragen * € 1.000)	Aandeel in totaal bruto- investering	Aandeel in bruto- investering 2024	Aandeel in netto- investering 2024
Totaal A-investeringen	209.830	36.643	36.603
Totaal B1-investeringen	1.865	1.265	1.265
Totaal B2-investeringen	146.600	15.200	15.200
Totaal C-investeringen	142.050	3.450	3.450
Eindtotaal	500.345	56.558	56.518

De specificatie van de hierboven opgenomen totalen vindt u in bijlage 4.

Exploitatie

Tabel 12: Exploitatie

INPUT SCHOON WATER (bedragen * € 1.000)					
Omschrijving	Begroting 2024	Begroting 2023	Realisatie 2022	Verschil v=voordeel, n=nadeel	
Totaal lasten	75.991	71.307	65.496	N	4.684
Totaal baten	5.411	7.761	8.399	V	-2.350
Saldo exclusief mutaties bestemmingsreserves	70.580	63.546	57.098	N	7.034
Totaal beschikking bestemmingsreserves	119	393	1.131	V	-274
Netto lasten	70.461	63.153	55.967	N	7.309

Belangrijkste ontwikkelingen binnen de lasten en baten

De invloed van de ontwikkeling op de wereldmarkt voor materialen, grondstoffen en energie, maar ook de ontwikkelingen op de kapitaalmarkt hebben grote invloed op de wijzigingen in het programma *Schoon water* ten opzichte van de begroting 2023. De belangrijkste gevolgen zijn:

- hogere kapitaallasten;
- hogere personeelslasten;
- meer kosten voor het gebruik van hulpstoffen. Vooral de inkoop van poederkool voor het bedrijven van de extra zuiveringstrap op de rwzi Dinther is van invloed;
- minder kosten voor SNB, voornamelijk door het toetreden van de nieuwe aandeelhouders;
- minder kosten voor onderzoeken door AQUON;
- hogere lasten voor de inkoop van elektriciteit door hogere inkooprijzen en actualisatie van het energieverbruik en -prijzen. De lasten zijn nog enigszins gedempt door de geplande oplevering van de zonneweide op rwzi Asten;
- lagere kosten voor de inkoop van restwarmte en aardgas;
- lagere kosten voor het onderhoud aan de transportstelsels, zuiveringen en slibverwerkingsinstallaties;
- lagere opbrengst voor de verkoop van biogas;
- geen bijdrage meer voor de PACAS-installatie bij de rwzi Oijen. Deze bijdrage wordt naar verwachting volledig in 2023 ontvangen in plaats van in termijnen.

1.4 Samen, duurzaam, slim en effectief

Diverse ontwikkelingen en activiteiten van het waterschap hebben een programma-overstijgend karakter en zijn niet één op één te relateren aan de hiervoor beschreven programma's. Ze gaan over hoe wij willen werken en wat daarvoor nodig is: samen, duurzaam, slim en effectief. In dit hoofdstuk gaan we hier nader op in.

1.4.1 Toelichting op de belangrijkste activiteiten en ontwikkelingen in 2024

Samen

- Het Rijk geeft in het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) richting aan de opgaven voor water, natuur en klimaat. De provincies hebben in 2023 de eerste versies van de Provinciale Programma's Landelijk Gebied gemaakt. Daarin geven ze aan hoe ze die opgaven (samen met partners zoals het waterschap) willen gaan invullen. Het Rijk wil hier € 24 miljard voor uittrekken via een Transitiefonds. Door de verkiezingen en de komst van een nieuw kabinet is dit onzeker. In 2024 werken we met de provincie de eerste versie van het Brabants Programma Landelijk Gebied (BPLG) verder uit, inclusief een uitvoeringsprogramma. Gelijktijdig voeren we de eerste 'versnellingsmaatregelen' uit met budget vanuit het Transitiefonds, mits onze aanvraag door het Rijk wordt goedgekeurd. In samenhang met het BPLG stellen we in 2024 ook uitvoeringsprogramma's op voor het Ruimtelijk Voorstel en NOVEX De Peel. Alle overheden werken hierin samen. De invulling van al deze uitvoeringsprogramma's is nog volop in beweging. De ontwikkeling van een eigen uitvoeringsprogramma Vitaal Platteland (inclusief Bodem) is door deze recente ontwikkelingen achterhaald.
- In de GGA groenblauwe opgaven werken we samen met onze partners aan de opgaven voor water, natuur en klimaat. Dit doen we in afstemming met de opgaven op het gebied van stikstof, energie, landbouw, woningbouw en infrastructuur vanuit het BPLG. Wij zijn de trekker van de GGA's in het gebied Moerputten/Vlijmens Ven en in Aa-dal-Noord. Bij de andere GGA's in ons gebied (Vitale Peel, De Bult en Strabrechtse Heide) is de provincie de trekker van het proces. Wij denken mee over het gewenste watersysteem en trekken watergerelateerde deelprojecten.
- In 2024 gaan we door met onze bestuurlijke en ambtelijke inzet in de regionale netwerken waarin we actief zijn:
 - In de regio Noordoost-Brabant (RNOB) verbinden we de regionale opgaven rondom water, woningbouw, landbouw, natuur, klimaat en energie met elkaar. Wij willen in alle opgaven het water- en bodemsysteem als uitgangspunt nemen (conform onze Bouwsteen Water en Bodem Sturend) om zo tot een klimaatrobuuste en veilige inrichting van de regio te komen. Dit doen we onder meer via het regiodeal-project Puzzelen met ruimte en deelname in de Stedelijke Regio 's-Hertogenbosch, waarin de gezamenlijke verstedelijkingsopgave wordt uitgerold. De samenwerkingsafspraken in de RNOB lopen tot en met 2024. In 2024 maken we nieuwe afspraken voor de periode daarna.
 - In de Metropoolregio Eindhoven wordt gewerkt aan twee verhaallijnen.
 - De eerste is de Duurzame Schaalsprong Brainport Eindhoven, die zich richt op de gezonde duurzame verstedelijking van de gebouwde omgeving. Zo stellen de overheden in deze regio (gemeenten, provincie en waterschappen) een Ontwikkelstrategie Zuidoost-Brabant op. Daarin maken zij richtinggevende keuzes voor ruimtelijke opgaven op het vlak van woningbouw, bedrijventerreinen en mobiliteit. Bodem en water zijn meegenomen als leidende principes voor een veilige en klimaatbestendige leefomgeving. Continuïteit binnen de samenwerking en vroegtijdige betrokkenheid van de waterschappen bij de uitwerking van deze grote ruimtelijke opgaven is niet vanzelfsprekend en blijft inzet vragen.
 - De tweede is de Nieuwe Balans in het Landelijk Gebied. De grote transitieopgaven rondom klimaat(adaptatie), landbouw, energie, natuur, landschap en biodiversiteit brengen we in deze verhaallijn samen.

- Ook in NOVEX-verband werken we nauw samen. De ministeries van LNV en BZK, de provincies Noord-Brabant en Limburg, de vier gemeentelijke regio's en de waterschappen Aa en Maas en Limburg werken samen in NOVEX De Peel. De Peel is door het Rijk aangewezen als NOVEX-gebied omdat de opgaven er groot én urgent zijn: de transitie van de landbouw, de energietransitie, de klimaatopgave en de wateropgave komen hier samen. In het NOVEX-gebied richten we ons op het verknopen en verweven van opgaven en het zoeken naar synergie en meerwaarde. We benaderen het gebied en de opgaven vanuit meerdere perspectieven en werken van onderop en met de mensen die er wonen, werken en recreëren. Samen met hen maken we als één overheid integrale afwegingen op basis van een gedeeld toekomstbeeld. Ook de NOVEX-gebieden spelen een centrale rol in de ruimtelijke opgaven die het Rijk voor zich ziet.
- BrabantStad is de samenwerking tussen de B5 (de grootste Brabantse gemeenten: Breda, Eindhoven, Helmond, 's-Hertogenbosch en Tilburg), de provincie Noord-Brabant en de Brabantse waterschappen. Zij zijn een intensief samenwerkingstraject gestart om Brabantbreed tot een duurzame verstedelijking te komen. Dit heeft geleid tot het Ontwikkelperspectief Stedelijk Brabant 2040. In 2022 is Stedelijk Brabant ook een NOVEX-locatie geworden. Dat betekent onder andere dat er intensieve afstemming is met het Rijk over de keuzes die gemaakt moeten worden en de koers in de verstedelijkingsopgave, in combinatie met andere opgaven, zoals mobiliteit en energie. Het ontwikkelprincipe 'water en bodem als basis voor de verstedelijking' is het uitgangspunt voor de locatiekeuze voor verstedelijking. Hiermee is de stap gezet van hydrologisch neutraal verstedelijken naar klimaatrobuuste verstedelijking. Er is een signaleringskaart ontwikkeld voor het water- en bodemsysteem bij uitleglocaties. Deze helpt om een toekomstbestendige keuze te maken: *waar* kan het beste gebouwd worden? De landelijke maatlat voor klimaatbestendig bouwen dient vervolgens als basis om samen met partners in de bouwketen het *hoe* te bepalen: welke inrichtingsopgaven zijn er om klimaatrobuust woningen en wijken te realiseren en te transformeren? Het waterschap pakt een actieve adviesrol in de hele bouwketen, van de locatiekeuze tot aan de inrichtingsopgaven, om water en bodem echt sturend te laten zijn in de manier waarop de verstedelijkingsopgave wordt uitgerold in ons beheergebied.
- Op 1 januari 2024 treedt de Omgevingswet in werking en gaan we werken volgens de nieuwe wet- en regelgeving. De inhoud blijft grotendeels gelijk, de systematiek verandert wél. Belangrijk onderdeel van de Omgevingswet is het Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO). Deze opvolger van het Omgevingsloket Online moet iedereen in staat stellen om te zien welke regels er op een bepaalde plek gelden. De (landelijke) verwachting is dat we tegen een aantal (technische) hobbels aan gaan lopen. Uiteraard proberen we die zo veel mogelijk aan de voorkant weg te nemen door goede afspraken te maken en tijdig te oefenen met de nieuwe systematiek. Toch zullen er casussen komen die meer tijd vragen doordat de verschillende bevoegde gezagen en aanvragers op een nieuwe manier gaan werken. Het beheren en verbeteren van de diverse processen en producten zal dan ook de nodige capaciteit vragen.

Duurzaam

Eind 2021 is de routekaart 'Naar een energieneutraal, klimaatneutraal en circulair waterschap' vastgesteld. In 2024 gaan we daar verder mee aan de slag. De onderdelen van de routekaart zijn hieronder op hoofdlijnen beschreven.

Energie

In 2030 zijn we energieneutraal en wekken we alle energie die we verbruiken (netto) duurzaam op. De geplande zonneweides zijn dan geïnstalleerd en aangesloten. Eind 2022 waren we 86% energieneutraal. Aanvullende zuiveringsstappen zorgen ervoor dat ons energieverbruik toeneemt. Tot 2030 zal er dus meer dan 14% aanvullende duurzame opwek nodig zijn. De komende jaren werken we hieraan via extra biogasproductie en door te zoeken naar extra ruimte voor het duurzaam opwekken van energie (met zon en/of wind).

Een belangrijk (landelijk) aandachtspunt is de opslag van energie. De duurzame opwek vanuit zon en wind levert op sommige momenten een overschot aan energie op. We willen dit overschot graag opslaan, zodat we het op andere momenten in kunnen zetten (nacht en winter). Ook kostentechnisch is dit belangrijk vanwege de verwachte toename van de (variabele) energieprijis.

Klimaat

Uiterlijk in 2050 zijn we netto 100% klimaatneutraal. We spannen ons in om dat zelfs al in 2035 te bereiken (zoals afgesproken met de Unie van Waterschappen). We reduceren waar mogelijk de uitstoot van broeikasgassen (zoals CO₂, lachgas en methaan) uit de waterketen (onder meer zuiveringsprocessen) en het watersysteem (onder meer (water)bodem en bagger). De komende jaren bouwen we via metingen en modelleringen steeds meer kennis op en gaan we uiteindelijk zien wat er exact nodig is om klimaatneutraal te worden.

Daarnaast willen we zo emissieloos mogelijk vervoeren, beheren, onderhouden en bouwen. Waar geen maatregelen meer mogelijk zijn, treffen we steeds meer compenserende maatregelen. We slaan dan bijvoorbeeld CO₂ op in gewassen (vezelrijke planten, bomen en bouwmaterialen) en in de bodem en zorgen voor bodemverbetering en hervernatting.

Circulair

We zetten stappen om in 2050 tot een circulaire economie te komen. We minimaliseren bijvoorbeeld het gebruik van (schaarse) primaire grondstoffen en gaan circulair ontwerpen. De aanvullende stappen op de rwzi's die nu gepland staan (tot en met 2030) leiden echter eerst nog tot een hoger gebruik van hulp- en grondstoffen. Deze stappen ontwerpen we daarom modulair, zodat we kunnen overschakelen naar duurzamere alternatieven zodra die voorhanden zijn.

Uiteindelijk gaat door deze nieuwe manier van ontwerpen niets meer verloren en weten we van alle toegepaste materialen welke toepassingen die kunnen hebben aan het einde van hun levensduur. Laaghangend fruit, zoals het toepassen van tweedehands materialen, voeren we zo snel mogelijk in. Dit sluit goed aan bij wat we voor ogen hebben bij een circulaire economie, zoals deelgebruik, langer gebruik, lagere belasting op arbeid en hogere belasting op materialen.

De komende jaren kiezen we waar mogelijk voor duurzamere technieken, duurzame hulpstoffen (zoals chemicaliën) en duurzamere materialen en ontwerpen. Dit heeft gevolgen voor de manier van werken binnen het waterschap. Door levenscyclusanalyses in te zetten, weten we welke materialen uiteindelijk de minst negatieve impact of misschien wel meest positieve impact hebben op de aarde.

Speerpunten voor 2024 in onze duurzaamheidsactiviteiten zijn:

- We breiden de opwek van duurzame energie uit.
- We onderzoeken de opslag van energie.
- We doen verder onderzoek naar de lachgasproductie en de mogelijkheden om emissies terug te dringen.
- We optimaliseren de productie van biogas/groen gas.
- Waar mogelijk zetten we emissieloos materieel in.
- We laten bomen en vezelrijke gewassen groeien voor de opslag van CO₂ (compensatie) en voor de woningbouwopgave van de komende jaren.
- Eind 2024 worden we opnieuw gecertificeerd op trede 3 van de CO₂-prestatieladder.
- We voeren circulair ontwerpen en circulair (her)gebruik verder door.
- We gaan werken met materialenpaspoorten.
- We maken meer gebruik van instrumenten als CO₂-beprijzing, MKI (milieukostenindicator), CI (circulariteitsindex), Levenscyclusanalyse (LCA) en Lifecyclecosts (LCC) om een afweging te maken tussen de investeringen en de kosten op de lange termijn.
- We zetten (gezuiverd) effluent in voor meerdere toepassingen.

- We nemen deel aan het ontwikkelonderzoek om warmte te winnen uit het effluent van rwzi Aarle-Rixtel (voor het warmtenet van Laarbeek en Helmond).
- We blijven onze (inkoop)processen optimaliseren met aandacht voor energie-efficiëntie, materiaal(her)gebruik, en CO₂-emissie en -beprijzing.
- We werken monitoringstools en dashboards uit voor energie, klimaat en circulair werken.

Slim: innovatief, digitaal, datagedreven waterbeheer

In het Waterbeheerplan 2022-2027 is 'Slim: innovatief, digitaal, datagedreven waterbeheer' een van de drie thema's die gaan over hoe wij onze doelen behalen. Dat doen we door kennisontwikkeling, door digitaal te transformeren en door te innoveren.

- Bij de inhoudelijke programma's hebben we al laten zien hoe we met de nieuwste technieken steeds meer data en kennis verzamelen om daarmee de juiste besluiten te nemen. Binnen het programma OMDISK zijn nu alle nieuwe meetnetten operationeel en worden de gegenereerde datastromen verwerkt en geïntegreerd tot informatie. Die wordt ontsloten via webportalen en dashboards. Dit geldt ook voor het project Poseidon (Datagestuurde waterketen), waarbij de waterstromen naar en binnen de rwzi 's-Hertogenbosch op basis van data worden omgezet in informatie. De betreffende data wordt bovendien in modellen gebruikt om (grondwater)maatregelen door te rekenen (OMDISK) of om zuiveringsprocessen te optimaliseren (Poseidon). Een essentieel platform binnen deze onderzoeks- en informatievraagstukken is ons Datalab. Hierin werken dataengineers en -scientists samen aan slimme oplossingen. Zij ontwikkelen onder meer dashboards waarmee diverse bedrijfsprocessen realtime kunnen worden gevolgd.
- In 2024 starten we met het programma DataStromend Aa en Maas (DSAM). Hierin worden digitale instrumenten ontwikkeld om inzicht te geven in het functioneren van water- en ketensysteem. Om te voorzien in actuele informatie wordt gebruik gemaakt van dashboards (met gebruik van realtime data). Voorbeelden zijn Waterbalans 's-Hertogenbosch, Graafschade in Beeld, de Waterstanden App. Daarnaast ontwikkelen we applicaties om de operationele bedrijfsprocessen te ondersteunen, zoals bij het 3D-maaien en het verwerken van satelliet- en dronebeelden voor toezicht en schouw. Tenslotte ontwikkelen we met Poseidon voor de waterketen digital twins om scenario's door te rekenen als basis voor toekomstige investeringsbeslissingen.
- Het project Sensorgestuurd Boeren, waarvan de eerste fase in 2023 wordt afgerond, krijgt een vervolg. Daarin zetten we onze kennis over het gebruik van sensoren in om de ontwikkeling van de waterkwaliteit op de lange termijn te volgen. Daarbij werken we nauw samen met onze reguliere (agrarische) partners en kennisinstituten. Waar mogelijk sluiten we aan bij bestaande regionale initiatieven, zoals Bodem Up.
- Als datagedreven organisatie willen we voldoen aan de eisen op het gebied van informatieveiligheid (cybersecurity) en aan alle wet- en regelgeving. In 2024 blijven we werken aan de BIO (Baseline Informatie Overheid) en de BBO (Baseline Basis op Orde). Daarnaast bereiden we ons voor op nieuwe wet- en regelgeving en passen we ons daarop aan. Denk aan het gebruik van basisregistraties, de Woo (Wet open overheid), de aansluiting op MijnOverheid.nl, de Wet modernisering elektronisch bestuurlijk verkeer (Wmebv) en digitale toegankelijkheid.
- Op het gebied van innovatie zijn dit de belangrijkste onderwerpen voor 2024:
 - *Droogte en klimaatadaptatie*
De droogteproblematiek maakt het effluent van onze rwzi's tot een aantrekkelijke alternatieve zoetwaterbron. Voor de rwzi's Oijen, 's-Hertogenbosch en Land van Cuijk verkennen we deze afzet, die mogelijk tot nieuwe investeringen leidt.
 - *Landbouw en voeding*
We onderzoeken de mogelijke inzet van effluent als irrigatiewater voor de landbouw. Ook

bekijken we de mogelijkheid om effluent te infiltreren om het grondwater aan te vullen. Om landbouwgronden rondom natte natuurparels te vernatten, zoeken we (mee) naar alternatieve landbouwgewassen en proberen we de economische keten sluitend te maken. In 2024 dragen we daarom bij aan experimenten met alternatieven.

- *Circulair en grondstoffen*

In 2023 en 2024 nemen we deel aan de pilot Torwash (STOWA-project) op de rwzi Land van Cuijk. Ook verkennen we samen met de markt fysisch-chemische technologieën voor het winnen van meer organische stof uit het ruwe afvalwater. Mogelijk dat dit in 2024 tot een voorstel voor een demonstratie leidt.

- *Datascience* blijft een belangrijk onderwerp en de ontwikkelingen op dit gebied gaan steeds sneller. We ontplooiën in 2024 diverse initiatieven, onder meer op het gebied van augmented reality, robotisering, AI en het gebruik van satellietbeelden.

- *Energie*

We werken aan het vergroten van onze biogasproductie en de benutting van aquathermie uit oppervlaktewater en rioolwater. Met de huidige geopolitieke situatie wordt de vraag hiernaar alleen maar groter. Mogelijk leiden deze verkenningen tot nieuwe projecten in 2024 en verder.

- *Waterkwaliteit*

We doen al veel om inzicht te krijgen in de oorzaken van verontreinigende stoffen in het water en mogelijke maatregelen die we kunnen nemen (meten, inrichten). Het ontwikkelen van een digital twin van een stroomgebied kan helpen om inzicht te krijgen aan welke knoppen we moeten draaien, zodat onze maatregelen een maximaal effect bereiken. In 2024 zetten we de eerste stappen voor het bouwen van een digital twin van een stroomgebied.

Effectief

- In 2022 zijn we gestart met een nieuwe werkwijze voor de ontwikkeling van de organisatie (het Kompas). In 2023 hebben we de verdieping gezocht in drie overkoepelende richtingen: duurzame inzetbaarheid, de arbeidsmarkt en realisatiekracht. Onderdeel hiervan zijn onder andere de thema's diversiteit en inclusie, digitale fitheid en samenwerking. De verdieping vond iteratief plaats met managers, medewerkers en de OR. Dit project zetten we voort in 2024. We evalueren en stellen bij waar nodig. Dat doen we op relevante thema's en op werkwijze, waardoor we op een organische en dynamische manier richting geven aan de ontwikkeling van onze organisatie.
- Het waterschap kan aan opdrachtnemers de verplichting opleggen om een maatschappelijke bijdrage te leveren. Het doel is om mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt meer kansen geven op werk naar vermogen. Met dit principe van social return on investment (SROI), zijn met ingang van 2019 al circa 48 werk- en/of opleidingsplaatsen gerealiseerd. De werkwijze rond SROI is de laatste jaren redelijk ingebed. Sturing op de realisatie van de SROI-verplichting kent nog enkele tekortkomingen, waarbij met name de rol van contractmanagers beter uitgewerkt en verankerd moet worden. In 2024 komt hier meer nadruk op te liggen.
- Met klimaat als centraal thema vullen we de komende periode de speerpunten uit de communicatiestrategie verder in. Samen met de andere waterschappen in Nederland werken we aan publiekscommunicatie met een effectgerichte aanpak. Dat wil zeggen dat we de actualiteit gebruiken als een natuurlijk moment om onze boodschap over te brengen. Regionaal zetten we daarbij in op gedragsverandering, waar dat eerder vooral het vergroten van het waterbewustzijn was. Een belangrijk deel van de communicatie vindt online plaats. We zorgen voor relevante en aantrekkelijke verhalen om ons werk goed te laten zien, nieuw talent aan ons te binden (arbeidsmarktcommunicatie) en onze inwoners te stimuleren om zelf in actie te komen (om bijvoorbeeld water vast te houden). Onze nieuwskamer haalt informatie van buiten naar binnen. We kijken wat het effect is van onze communicatie (datagedreven) en passen onze communicatie daarop aan. Met een aansprekend aanbod van middelen voor scholen, zoals rondleidingen op zuiveringen en aantrekkelijke presentaties, vullen we de educatiestrategie in.

- Digitale instrumenten helpen ons om bij toezicht en handhaving efficiënter te werken. De toenemende hoeveelheid data is een bron van informatie. Het analyseren en verrijken van deze data draagt bij aan het gericht uitvoeren van ons toezicht en het effectief beïnvloeden van het naleefgedrag. De samenwerking met andere bevoegde gezagen wordt bij de inwerkingtreding van de Omgevingswet belangrijker. Dit vraagt ook in 2024 om intensieve afstemming. Een versterkte inzet op preventie draagt bij aan de bescherming van de fysieke leefomgeving en leidt tot minder handhavend optreden.
- Door de inwerkingtreding van de Omgevingswet veranderen het proces en de besluitvorming rondom projecten. Dit heeft onder andere impact op de vergunningverlening, omdat er omgevingsvergunningen eigen dienst kunnen worden gebruikt bij onze eigen projecten. Ook neemt het aantal interne aanvragen toe door de dijkverbeteringstrajecten. Hierdoor stijgt het aantal vergunningaanvragen. Om die verwachte stijging deels op te kunnen vangen, werken we ook in 2024 aan het optimaliseren van onze processen. Zo werken we verder aan het project 'Vergunning in vijf dagen' dat is omgedoopt tot de 'flitsvergunning'. We gaan hierin op zoek naar mogelijkheden om trajecten te versnellen, te vereenvoudigen en daar waar mogelijk te automatiseren. Dit is ook nodig om de toenemende complexiteit van de vergunningaanvragen op te kunnen vangen. Daar hebben we de kennis en kunde van onze vergunningverleners hard voor nodig.
- Met ingang van 1 januari 2023 is de Wet versterking decentrale rekenkamers in werking getreden. Dit betekent dat waterschappen verplicht zijn om met ingang van 1 januari 2024 een onafhankelijke rekenkamer in te richten. De ondersteuning (secretarisrol) van de rekenkamer moet dan ook op een onafhankelijke manier geregeld zijn. Het algemeen bestuur van het waterschap wil graag een 'eigen' rekenkamer, waarbij de leden en de secretaris van de rekenkamer worden gedeeld met collega-waterschappen. De algemeen besturen van waterschap De Dommel en waterschap Brabantse Delta zijn met een brief uitgenodigd om hierover van gedachten te wisselen. Dit heeft nog niet tot een concrete afspraak geleid.
- Op grond van de Wet versterking decentrale rekenkamers moet het dagelijks bestuur van het waterschap met ingang van het boekjaar 2025 een verklaring afgeven omtrent het rechtmatig handelen. In 2024 bepalen we de reikwijdte en het bijpassende normenkader waarop deze verklaring gebaseerd kan worden.
- In het bestuursakkoord is het voornemen opgenomen om een auditcommissie in te stellen. Zo'n commissie is voor het algemeen bestuur een extra instrument om zijn sturende en controlerende rol in te vullen. Een auditcommissie ondersteunt het algemeen bestuur bij de behandeling van de P&C-cyclus, inclusief het op hoofdlijnen beoordelen van de administratieve organisatie (AO) en de interne controle (IC). De verwachting is ook dat een auditcommissie ervoor zorgt dat financieel-technische vragen in de vergaderingen van de vaste adviescommissies en het algemeen bestuur niet meer aan de orde hoeven te komen. Daardoor blijft er meer ruimte over voor het inhoudelijke debat.

1.4.2 Input Programmabegroting 2024

Om de werkzaamheden binnen dit programma uit te kunnen voeren, is de volgende input nodig.

Investeringsprojecten

Tabel 13: Investeringsprojecten 2024

Omschrijving investering (Bedragen * € 1.000)	Aandeel in totaal bruto- investering	Aandeel in bruto- investering 2024	Aandeel in netto- investering 2024
Totaal A-investeringen	2.489		
Totaal B1-investeringen	7.110	1.040	1.040
Totaal C-investeringen	2.969	749	749
Eindtotaal	12.568	1.789	1.789

In bijlage 4 vindt u de specificatie van deze totalen.

Exploitatie

Er is rekening gehouden met diverse mutaties die samenhangen met de activiteiten die in deze paragraaf beschreven zijn. Het gaat dan vooral om extra kosten voor abonnement Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO) (€ 75.000), Het WaterschapsHuis (€ 50.000), licentiekosten voor onder meer Microsoft (€ 175.000), het meetnet (€ 100.000), de BSOB (€ 129.000; gemeenschappelijke regeling) en de jaarlijkse bijdrage aan de Unie van Waterschappen voor de verkiezingen (€ 125.000).

2. De paragrafen

Hieronder lichten we onze uitgangspunten, de hoofdlijnen van ons beleid voor 2024 en de financiële gevolgen daarvan verder toe. Dat doen we conform artikel 4.11 van het Waterschapsbesluit.

2.1 Ontwikkelingen sinds vorig boekjaar

De afgelopen jaren kreeg de Nederlandse economie een aantal grote schokken te verwerken, die zij verrassend goed heeft doorstaan. De coronacrisis, de energiecrisis, de hoge inflatie en de stijgende rente hadden grote gevolgen voor veel huishoudens en bedrijven, maar de economie als geheel bleek veerkrachtig. Wel krimpt de economie licht gedurende het tweede kwartaal van 2023. Voor 2024 wordt een kleine economische groei verwacht. De inflatie blijft met 3,9% in 2023 en 3,8% in 2024 langer hoog dan verwacht. Dit jaar daalt de inflatie aanzienlijk tot 3,9% (CPB Macro Economische Verkenning augustus 2023), maar leidt de doorwerking van hogere energie- en loonkosten alsnog tot steeds hogere prijzen. Die zetten extra druk op de consumptie. Ook de investeringen krijgen een tik, mede door de hogere rente.

Deze begroting is de eerste van het nieuwe coalitieakkoord. Daarbij zijn we uitgegaan van continuïteit en de voorzetting van onze normale taken en ambities. We hebben deze begroting opgesteld met de best mogelijke inschattingen van kosten en inkomsten. De basis voor deze begroting is het waterbeheerplan (WBP 2022-2027). Daarin hebben we keuzes gemaakt die impact hebben op de kostenontwikkeling vanaf 2023. Ondanks de (economische) omstandigheden waarin we ons bevinden, gaat deze meerjarenraming uit van de WBP-ambities die we eerder hebben vastgelegd.

Vanaf 2024 zien we onder meer deze ontwikkelingen op ons afkomen:

- In 2024 nemen we definitieve besluiten op basis van het plan van aanpak voor de realisatie van het HWBP-project Meanderende Maas/Ravenstein-Lith. Bij het HWBP dienen we een subsidieverzoek in en leggen we het kredietvoorstel ter besluitvorming voor.
- De populatie van de das is toegenomen en ook de beverpopulatie groeit nu sterk. Daarmee nemen ook de risico's door graverij van deze (beschermde) dieren toe. Het treffen van preventieve maatregelen, opsporing, toezicht en ingrijpen waar nodig vergt structureel meer capaciteit. Daarvoor komen vanaf 2024 2 fte extra beschikbaar.
- Wij zetten onze inspanningen gericht op de realisatie van het natuurnetwerk Brabant door. We zijn trekker van de realisatie van de belangrijkste Natte Natuurparels, zoals Wijboschbroek in 2024.
- De ecologisch meest waardevolle trajecten, waar we extra energie inzetten op grondverwerving, zijn in beeld gebracht. In 2024 starten we, mede op basis van de lijst met ecologisch meest waardevolle trajecten, met diverse nieuwe projecten (waaronder een clusterproject vismigratie).
- We realiseren een aanvullende zuiveringsstap voor medicijnresten en ontwerpen een zuiveringsstap voor nutriënten op rwzi Dinther. Op rwzi Vinkel ontwerpen we een gecombineerde zuiveringsstap voor verwijdering medicijnresten en fosfor.
- We faciliteren een pilot met een innovatieve slibverwerkingsmethode op rwzi Land van Cuijk.
- We treffen voorbereidingen om de biogasproductie in 's-Hertogenbosch uit te breiden (waarmee we naar verwachting energieneutraal kunnen worden bij het huidige verbruik), in combinatie met het terugwinnen en voor hergebruik beschikbaar maken van grondstoffen.
- Op 1 januari 2024 treedt de Omgevingswet in werking. Belangrijk onderdeel van de Omgevingswet is het Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO). Deze opvolger van het Omgevingsloket Online moet iedereen in staat stellen om te zien welke regels op een bepaalde plek gelden.
- Met ingang van 1 januari 2023 is de Wet versterking decentrale rekenkamers in werking getreden. Dit betekent dat waterschappen verplicht zijn om met ingang van 1 januari 2024 een

onafhankelijke rekenkamer in te richten. De ondersteuning (secretarisrol) van de rekenkamer moet dan ook op een onafhankelijke manier geregeld zijn.

- In 2023 hebben de waterschapsverkiezingen plaatsgevonden en is een nieuw bestuur geïnstalleerd.

2.2 Uitgangspunten en normen

Algemene uitgangspunten

In deze paragraaf gaan we in op de uitgangspunten en normen voor deze programmabegroting. We bouwen voort op de Programmabegroting 2023, de Voorjaarsnota 2023 en het Bestuursakkoord 2023-2027. Verder hebben we rekening gehouden met de uitgangspunten van het WBP 2022-2027.

Voor het waterzuiveringsbeheer en watersysteembeheer laten we deze bestuursperiode de netto lasten jaarlijks maximaal stijgen met de inflatie + 3%. Bij het watersysteembeheer geldt een uitzondering voor de kapitaallasten vanuit het HWBP. De inflatie wordt gebaseerd op de juniraming van het Centraal Planbureau.

De financiële kaders die hiervoor beschreven staan, volstaan niet om alle doelstellingen tot en met 2027 te realiseren met de nu ingeschatte kosten. Dit daagt de organisatie uit om nog slimmer, efficiënter en effectiever te werken en te blijven innoveren. De financiële kaders zijn echter geen dogma. Als de kaders, bijvoorbeeld door extreme economische ontwikkelingen, het behalen van de doelen in de weg zitten, dan kunnen we hier goed onderbouwd van afwijken.

Voor de Meerjarenraming 2023-2033 hebben we de uitgangspunten van het WBP 2022-2027 gehanteerd. Ook hebben we rekening gehouden met de effecten van het koersdocument 'Weer, een uitdaging' en de beleidsnota Klimaatbestendigheid. Voor de jaren na 2024 bouwen we voort op specifieke interne en rekentechnische maatregelen (zie hierna).

De watersysteemheffing is gebaseerd op de kosten voor het watersysteembeheer. Deze kosten zijn toegedeeld volgens de betreffende verordening. Die komt voort uit de Waterschapswet (artikel 120) en is in 2020 herzien.

Naast het Bestuursakkoord 2023-2027 hebben we in de Nota financieel beleid 2022 de volgende criteria vastgelegd:

- We willen komen tot een gelijkmatige en maatschappelijk verantwoorde kostenontwikkeling.
- We willen komen tot een gelijkmatig en maatschappelijk verantwoord verloop van onze heffingen.
- We willen komen tot een kostendekkend tarief (waarbij de opbrengsten uit de belastingheffing gelijk zijn aan de netto-kosten).
- We willen in vijf jaar tijd de categoriereserves tot nagenoeg nul terugbrengen. Daarbij staan we toe dat reserves in een bepaald jaar een negatief saldo kunnen hebben, mits ze voor dat jaar opgevangen worden binnen de totale reserves van die taak.
- We willen de egalisereserves verantwoord inzetten, waarbij we een minimale reserve hanteren van 8% voor watersysteembeheer en 7% voor waterzuiveringsbeheer.
- We hebben de voorwaarden van het voorbereidingskrediet verruimd. De doorlooptijd is nu 24 maanden en het krediet mag maximaal € 100.000 bedragen.
- De loonkosten van medewerkers mogen, mits deze een reële bijdrage leveren aan de realisatie van de investering, geactiveerd worden vanaf de ontwerpfase.
- Het toerekenen van rente aan de reserves komt ten gunste van de exploitatie.

Interne en rekentechnische maatregelen

We hebben onderstaande interne en rekentechnische maatregelen ingevoerd, waarbij we rekening houden met de al genoemde uitgangspunten en normen.

Investeringsvolume

De volumes vanuit het WBP 2022-2027 dienen als basis voor het doorgekende netto investeringsvolume. Daarbij hebben we ook de uitgangspunten gehanteerd van het Bestuursakkoord 2023-2027 en de Voorjaarsnota 2023. We hebben de volumes aangepast naar aanleiding van de financiële ontwikkelingen op de investeringsmarkt. Dit alles leidt voor het meerjarig kader tot de volgende netto volumes:

(bedragen * € 1.000)

WBP-periode												
2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034
51.900	64.445	88.607	92.087	89.487	83.417	83.417	83.417	83.417	83.417	83.417	83.417	83.417

Autonome ontwikkelingen

Bij de berekening van de kosten voor de Meerjarenraming 2024-2034 hebben we de volgende uitgangspunten gehanteerd:

Algemeen

- De bestemming van het saldo van de Jaarrekening 2022 is verwerkt.
- Het verwachte begrotingsresultaat van de Programmabegroting 2023 is doorgekend.
- We wijken in 2024 op één punt af van de criteria in de Nota financieel beleid. De tarieven voor het watersysteembeheer dekken de kosten voor 93%. De overige 7% onttrekken we uit de egaliseringsreserve en de categoriereserves voor watersysteembeheer.

Per kostensoort

- Kapitaallasten
 - We hebben de kapitaallasten bepaald volgens het investeringsvolume dat bij de interne rekentechnische beheersmaatregelen is bepaald.
 - We hebben voor 2024 gerekend met een renteomslagpercentage van 2,35% (meerjarig: 2,8%). Daarbij hebben we rekening gehouden met de geldlening van € 75 miljoen die we in 2024 afsluiten.
 - In 2024 is het rentepercentage voor kredietaanvragen voor investeringen 2,35%.
 - Het percentage bespaarde rente is marktconform (bron: Nederlandse Waterschapsbank N.V.). Dit wordt toegepast bij rentetoerekening aan reserves en voorzieningen, en bij de bepaling van de rentebesparing op eigen financieringsmiddelen. Voor deze programmabegroting zijn we voor deze rentetoerekening uitgegaan van 3,0%.

In de programmabegroting rekenen we voor de kapitaallasten in een meerjarig kader met een verwachte gemiddelde looptijd per taak. Voor de watersysteemtaak gaan we hierbij uit van een geleidelijke daling: van 40 jaar naar gemiddeld structureel 25 jaar vanaf 2027. Bij de waterzuiveringstaak hanteren we de gemiddelde afschrijvingstermijnen van 15 jaar voor het mechanische deel en 30 jaar voor het bouwkundige deel. Voor de overige algemene investeringen rekenen we tot 2026 met een termijn van 7 jaar en vanaf 2027 met een termijn van 5 jaar.

- Personeelslasten
 - De basisformatie voor de hele organisatie is gesteld op 522,35 fte. Dit is inclusief 30,61 fte voor het HWBP (die voor 90% subsidiabel zijn) en 41,51 fte waarvan de uren geactiveerd worden op andere investeringsprojecten.
 - De opbrengsten vanuit uitgeleend personeel zijn als opbrengst verantwoord en vormen samen het geheel van de personeelslasten.
 - De ureninzet voor de uitvoering van de HWBP-projecten wordt volledig geactiveerd.

- De huidige cao-afspraken gelden tot en met 2023. Voor 2024 hebben we rekening gehouden met een stijging van 3,5%. Voor het meerjarig kader hebben we eveneens rekening gehouden met een stijging van 2,0% van de loonkosten voor 2025 en verder.
- Goederen en diensten en bijdrage aan derden
 - Voor 2024 hebben we gerekend met een inflatiepercentage van 3,7%.
 - Noodzakelijke verhogingen en (OOO) posten zijn opgenomen, mits voldoende onderbouwd.
 - In het meerjarig kader hebben we gerekend met een inflatiepercentage van 2%.
 - De effecten uit de Voorjaarsnota 2023 en het Bestuursakkoord 2023-2027 zijn volledig doorgerekend.
- Opbrengsten vanuit personeelsbaten, goederen en diensten en bijdrage van derden
 - We hebben de cijfers geactualiseerd, waarbij we ook rekening hebben gehouden met de effecten uit de Voorjaarsnota 2023.

2.3 Incidentele lasten en baten

Tabel 14: Incidentele lasten

Kostendrager (Bedragen * € 1.000)	Incidentele last
Ondersteuning	
Watersysteembeheer	690
Waterzuiveringsbeheer	1.165
Totaal	1.855

Ook incidentele werkzaamheden of activiteiten moeten worden opgenomen binnen de programmabegroting. De incidentele lasten voor watersysteembeheer bestaan dit jaar uit middelen voor het renoveren/vervangen van duikers in het rayon Meerijstad West-Laarbeek, een bijdrage voor deelname aan het project LIFE IP NAS, een bijdrage in het verleggen van de Oploose Molenbeek, het verwijderen van een overkluizing en het verleggen en zichtbaar maken van de Luinbeek in Vortum-Mullum. In de periode van 2023 tot en met 2025 nemen we middelen op voor onderzoek naar potentiële zwakke plekken in de waterkeringen. Ook reserveren we budget voor de Landelijke Beoordelingsronde Overstromingskans (LBO) van primaire waterkeringen. De grootste incidentele lasten binnen waterzuiveringsbeheer zijn dit jaar het smartpiggen (inspecteren) van enkele transportleidingen, de aanleg van chemicaliën doseerleidingen op de rwzi Aarle-Rixtel, de revisie van het influentvrijzel op de rwzi Vinkel en de (uitgestelde) overdracht van de rioolgemalen aan de gemeente Oss.

Tabel 4: Incidentele baten

Kostendrager (Bedragen * € 1.000)	Incidentele baat
Ondersteuning	
Watersysteembeheer	44
Waterzuiveringsbeheer	
Totaal	44

Voor de deelname aan het project LIFE IP NAS (bevorderen en versterken klimaatadaptatie) wordt een incidentele baat (subsidie) opgenomen.

2.4 Kostentoerekening

De kostentoerekening is het systeem waarmee de kosten van kostensoorten, kostenplaatsen en producten worden doorberekend aan (andere) kostenplaatsen op basis van bedrijfseconomische criteria. Daarmee worden de kosten van primaire beheerproducten, beleidsproducten, beleidsvelden en uiteindelijk de waterschapstaken bepaald. Daarbij streven we naar efficiency en een kostenbewuste grondhouding.

Ons voornaamste uitgangspunt is het voorzichtigheidsprincipe bij het waarderen van de activa en passiva. Andere uitgangspunten zijn het realisatieprincipe en het matchingprincipe. Bij het

realisatieprincipe gaan we ervan uit dat de lasten worden opgenomen als ze te voorzien zijn en baten worden opgenomen wanneer ze te realiseren zijn. Bij het matchingprincipe begroten we lasten in dezelfde periode als de bijbehorende baten.

Kostentoerekening vindt plaats naar:

- programma: de programmabegroting;
- kostendrager: de hoofdtaken van het waterschap;
- kosten- en opbrengstsoorten.

Programmabegroting

De programmabegroting bestaat uit drie bestuurlijke programma's: *Waterveiligheid*, *Klimaatbestendig en gezond watersysteem* en *Schoon water*.

De kosten van de beleids- en beheerproducten (BBP) worden over deze programma's verdeeld conform de Nota financieel beleid 2022. Per programma zijn de totale netto-kosten weergegeven (zie hoofdstuk 1).

Kostendragers

We rekenen de kosten zo veel mogelijk toe naar de kostendragers: watersysteembeheer en waterzuiveringsbeheer. Kosten waarvoor dat niet mogelijk is, verdelen we conform de Nota financieel beleid 2022. Dat is vooral belangrijk voor de bepaling van de belastingtarieven. De BBP-producten worden verdeeld op basis van verdeelsleutels. De ondersteunende producten zijn verdeeld volgens onderstaand overzicht.

Tabel 15: Verdeling ondersteunende producten

Ondersteunende producten	Doorverdeling op basis van:				
	totaal directe uren per product per taak	totaal directe kosten per product per taak	m ² naar afdelingen	kosten per werkplek naar afdelingen	licenties naar afdelingen
Centraal management	x				
Management- en bestuursrapportages		x			
Organisatiebeleid en -beheer	x				
Algemeen bestuurlijke en juridische ondersteuning	x				
Interne voorlichting	x				
Concern control en financieel beleid		x			
Meerjarenraming en begroting		x			
Comptabiliteit		x			
Informatiebeleid en automatisering				x	
Centraal (geo)-grafische informatie					x
Personeelsbeleid en -beheer	x				
Huisvesting			x		
Interne faciliteiten	x				
Kwaliteitszorg, Arbo en milieu	x				
Bemonstering en analyse	x				

Kosten- en opbrengstsoorten

De toerekening naar kosten- en opbrengstsoorten voeren we uit op basis van de richtlijnen uit de Regeling beleidsvoorbereiding en verantwoording waterschappen (RBVW). Deze indeling maakt het mogelijk om vergelijkingen te maken. Daarnaast gebruiken we deze gegevens voor de Europese rapportageverplichtingen vanuit onze deelname aan de Economische en Monetaire Unie (EMU).

2.5 Onttrekkingen aan overige bestemmingsreserves en voorzieningen

Overige bestemmingsreserves

De overige bestemmingsreserves zijn bedoeld voor incidenten die zeker plaatsvinden, maar waarvan nog onduidelijk is wanneer en met welke financiële consequenties.

Tabel 16: Bestemmingsreserves

Omschrijving (Bedragen * € 1.000)	Stand aan het begin van het dienstjaar	Mutaties in dienstjaar				Stand aan het einde van het dienstjaar	Bespaarde rente, die niet is toegevoegd Bedrag
		Vermeerderingen		Verminderingen			
		Interne		Interne			
		Rente	Mutaties	Rente	Mutaties		
Bestemmingsreserves							
Natschadeloket peilopzet Maas	1.406	42		42		1.406	42
Bestemmingsreserve PBB	276	8		8		276	8
IBP 2016-2021	250	7		7		250	7
Instandhouding rwzi Oijen	368	11		11		368	11
Extra afschrijving renovatie rwzi Oijen	125	4		4	119	6	4
Bestemmingsreserve Waterveiligheid	2.464	74		74		2.464	74
Totaal bestemmingsreserves	4.889	147		147	119	4.770	147

De mutatie bestaat uit een onttrekking voor een extra afschrijving vanwege de renovatie van rwzi Oijen. De overige bestemmingsreserves worden bijgewerkt via het jaarverslag op basis van de realisatie.

Voorzieningen

Met voorzieningen bedoelen we vermogen dat is bestemd voor:

- verplichtingen en verliezen waarvan de omvang op de balansdatum onzeker is, maar die redelijkerwijs toch in te schatten is;
- risico's rondom verwachte verplichtingen of verliezen waarvan de omvang redelijk in te schatten is;
- kosten die in een volgend begrotingsjaar worden gemaakt, mits die kosten in een eerder begrotingsjaar afgesproken zijn en via de voorziening gelijkmatig verdeeld worden over een aantal begrotingsjaren;
- arbeidsgerelateerde verplichtingen voor ambtenaren en bestuurders.

Tabel 17: Voorzieningen

Omschrijving (Bedragen * € 1.000)	Stand aan het begin van het dienstjaar	Mutaties in dienstjaar				Stand aan het einde van het dienstjaar	Bespaarde rente, die niet is toegevoegd Bedrag
		Vermeerderingen		Verminderingen			
		Interne		Interne			
		Rente	Mutaties	Rente	Mutaties		
Voorzieningen							
Vz arbeidsgerelateerde vpl wachtgelden	63	2		2		63	2
Vz arbeidsgerelateerde vpl pensioenen	260	8		8		260	8
Arbeitsgerelateerde voorziening APPAplan	2.028	61		61		2.028	61
Totaal voorzieningen	2.352	71		71		2.352	71

2.6 Waterschapsbelastingen

De waterschapsbelastingen bestaan uit verschillende soorten heffingen:

- Watersysteemheffing:
 - Ingezetenen;
 - Gebouwd;
 - Agrarisch en overig ongebouwd;
 - Natuurterreinen;
 - Verontreinigingsheffing voor directe lozingen op het oppervlaktewater.
- Zuiveringsheffing voor indirecte lozingen.

Kostentoedelingsverordening

De watersysteemheffing is gebaseerd op de kosten die we maken voor het watersysteembeheer. Deze kosten verdelen we volgens de kostentoedelingsverordening. Deze is gebaseerd op de Waterschapswet (artikel 120) en is in 2020 herzien.

Kwijtscheldingsbeleid

Op grond van artikel 144 van de Waterschapswet bedraagt de kwijtscheldingsnorm 100%. Bij een inkomen dat gelijk of lager is dan 100% van het norminkomen vindt volledige kwijtschelding plaats. Hierbij sluiten we aan bij de gemeentelijke toetsing. We verlenen alleen kwijtschelding voor de watersysteemheffing voor ingezetenen en de zuiveringsheffing voor particulieren.

Het algemeen bestuur heeft op 14 juli 2023 ingestemd met een verruiming van de vermogensnorm met de toegestane bedragen per leefvorm. Daarmee geven we invulling aan invorderen volgens de menselijke maat.

Mate van kostendekkendheid

Voor de mate van kostendekkendheid kijken we naar de stand aan het begin, de mutaties en de stand aan het eind van het begrotingsjaar van de bestemmingsreserves voor de tariefegalisatie. Deze reserves zetten we in om ongewenste schommelingen in de belastingtarieven op te vangen. De minimumomvang van de egalisereserve is vastgesteld op 8% van de netto-kosten voor watersysteembeheer en 7% van de netto-kosten voor waterzuiveringsbeheer. De categoriereserve wordt gebruikt om de jaarlijkse verschillen binnen de categorieën te verrekenen.

In onderstaande tabel staan de mutaties voor 2024.

Tabel 18: Tariefegalisatiereserves

Omschrijving (Bedragen * € 1.000)	Stand aan het begin van het dienstjaar	Mutaties in dienstjaar				Stand aan het einde van het dienstjaar	Bespaarde rente, die niet is toegevoegd Bedrag
		Vermeerderingen		Verminderingen			
		Interne		Interne			
		Rente	Mutaties	Rente	Mutaties		
Reserves Watersysteembeheer							
Categoriereserve ingezetenen	836	25			441	420	
Categoriereserve gebouwd	9.614	288			2.982	6.921	
Categoriereserve ongebouwd	3				3		
Categoriereserve natuurterreinen	-5		1			-5	
Weerstandsvermogen watersysteembeheer	1.600	48		48		1.600	48
Egalisereserve watersysteembeheer	9.510	282		282	2.347	7.164	282
Totaal tariefegalisatiereserve watersysteembeheer	21.558	644	1	330	5.773	16.100	330
Reserves Zuiveringsbeheer							
Weerstandsvermogen zuiveringsbeheer	1.750	53		53		1.750	53
Egalisereserve zuiveringsbeheer	39.188	1.173		1.173	4.292	34.896	1.173
Totaal tariefegalisatiereserve waterzuiveringsbeheer	40.938	1.226		1.226	4.292	36.646	1.226

Invorderingsopbrengsten

De opbrengsten uit invordering worden verantwoord als belastingopbrengsten binnen de verschillende categorieën.

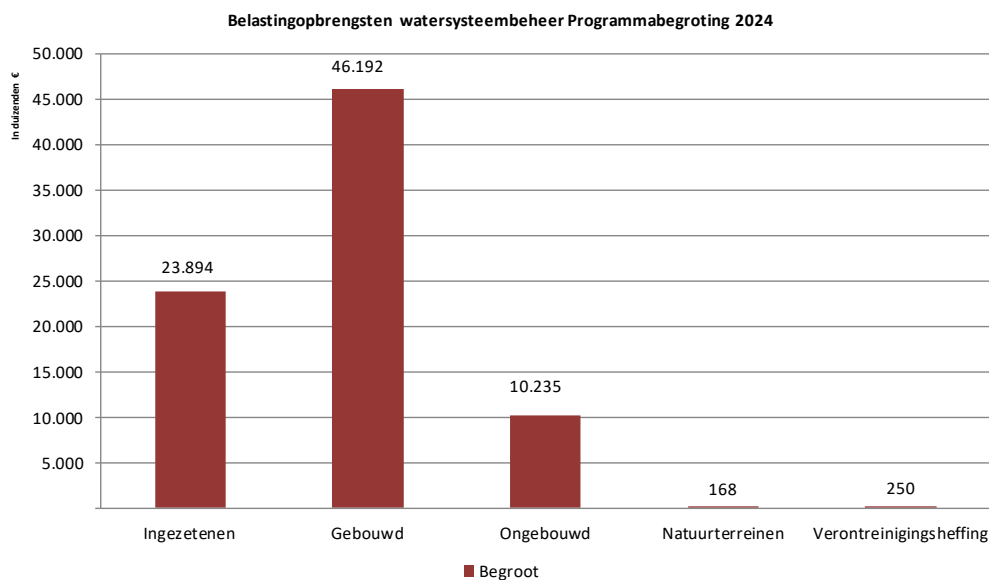
Geraamde opbrengsten

De raming van de opbrengsten per taak wordt voor een deel bepaald door de eenheden. Het aantal eenheden wordt aangeleverd door de BSOB. Daarnaast houden we per type heffing rekening met kwijtschelding en de opbrengsten uit invordering. In onderstaande overzichten staan de geraamde opbrengsten per taak, uitgesplitst naar het type heffing.

Tabel 19: Geraamde belastingopbrengsten watersysteembeheer 2024

Categorie (Bedragen * € 1.000)	Bruto belastingopbrengst	Kwijtschelding	Invorderings- opbrengst	Totaal belastingopbrengst
Ingezetenen	24.732	-1.015	177	23.894
Gebouwd	46.064		128	46.192
Ongebouwd	10.212		23	10.235
Natuurterreinen	168			168
Verontreinigingsheffing	250			250
Totaal	81.426	-1.015	328	80.739

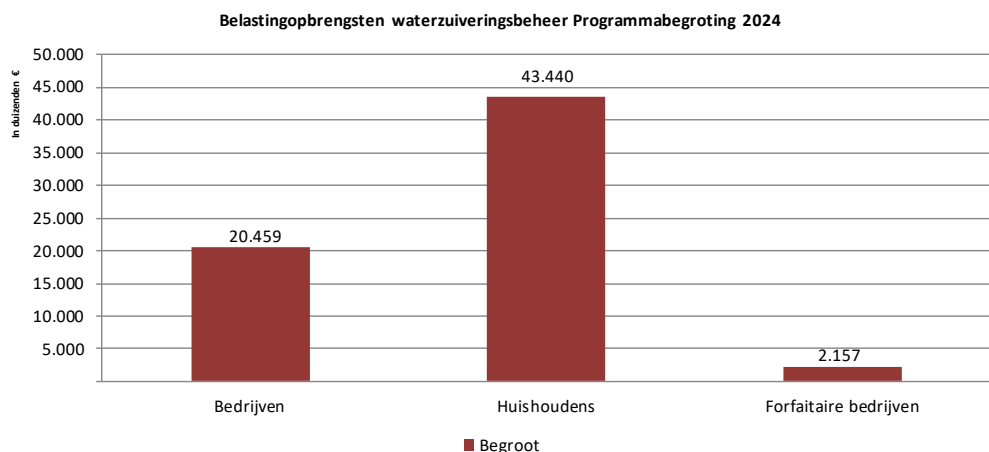
Grafiek 3: Geraamde belastingopbrengsten watersysteembeheer 2024

Tabel 20: Geraamde belastingopbrengsten waterzuiveringsbeheer 2024

Categorie (Bedragen * € 1.000)	Bruto belastingopbrengst	Kwijtschelding	Invorderings- opbrengst	Totaal belastingopbrengst
Bedrijven	20.402		58	20.459
Huishoudens	44.448	-1.333	325	43.440
Ff bedrijven	2.128		29	2.157
Totaal	66.978	-1.333	412	66.056

Grafiek 4: Geraamde belastingopbrengsten waterzuiveringsbeheer 2024

Tariefontwikkeling

De tariefontwikkeling is afhankelijk van drie factoren:

- De kostenontwikkeling. Deze is gebaseerd op:
 - de uitgangspunten van de Voorjaarsnota 2023;
 - de extra benodigde budgetten die niet waren voorzien in de Voorjaarsnota 2023.

2. De ontwikkeling van de heffingseenheden: voor de ontwikkeling van het aantal eenheden hebben we de prognoses van de BSOB aangehouden.
3. De relatie met de reserves: de egalisatiereserves mogen niet lager zijn dan de norm van 8% (watersysteembeheer) en 7% (waterzuiveringsbeheer).

Bovengenoemde financiële uitgangspunten leiden tot de volgende kostenontwikkeling voor 2024 en verder:

Tabel 21: Kostenontwikkeling per taak

KOSTEN	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	Gemiddeld
Watersysteembeheer													
Kosten absoluut (x € 1.000)	79.241	86.511	90.414	94.399	98.172	101.915	105.634	109.412	113.614	118.235	122.797	127.640	
Kostenstijging (in %) cum. t.o.v. 2023		9,2%	14,1%	19,1%	23,9%	28,6%	33,3%	38,1%	43,4%	49,2%	55,0%	61,1%	5,6%
Waterzuiveringsbeheer													
Kosten absoluut (x € 1.000)	63.040	70.348	75.657	79.021	84.262	89.528	94.771	99.720	104.946	111.152	115.669	121.503	
Kostenstijging (in %) cum. t.o.v. 2023		11,6%	20,0%	25,4%	33,7%	42,0%	50,3%	58,2%	66,5%	76,3%	83,5%	92,7%	8,4%
Totaal													
Kosten absoluut (x € 1.000)	142.281	156.859	166.071	173.420	182.434	191.443	200.406	209.132	218.561	229.387	238.466	249.144	
Kostenstijging (x € 1.000) t.o.v. jaar -1		14.578	9.212	7.348	9.014	9.009	8.963	8.726	9.429	10.826	9.079	10.678	
Kosten stijging (in %) t.o.v. jaar -1		10,2%	5,9%	4,4%	5,2%	4,9%	4,7%	4,4%	4,5%	5,0%	4,0%	4,5%	
Cum. kostenstijging (x € 1.000) t.o.v. jaar -		14.578	23.790	31.139	40.153	49.162	58.125	66.851	76.280	87.106	96.185	106.863	
Cum. kostenstijging (in %) cum. t.o.v. 2023		10,2%	16,7%	21,9%	28,2%	34,6%	40,9%	47,0%	53,6%	61,2%	67,6%	75,1%	6,8%

Daarmee komt de gemiddelde jaarlijkse kostenstijging in de planperiode 2024-2034 uit op 6,8%.

Tabel 22: Tariefontwikkeling per categorie

TARIEVEN	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	Gemiddeld
Watersysteembeheer													
Tariefstijging ingezetenen		7,8%	8,0%	4,9%	3,8%	3,4%	3,3%	3,2%	3,3%	3,7%	3,4%	3,5%	4,4%
Tariefstijging gebouwd		-7,0%	2,2%	1,8%	2,0%	-0,3%	-1,2%	-1,4%	-1,3%	-0,9%	-1,3%	-1,0%	-0,8%
Tariefstijging per herleide ha. in %		8,3%	8,0%	4,5%	4,3%	4,0%	3,9%	3,8%	4,0%	4,3%	4,1%	4,1%	4,8%
Tariefstijging natuurterrein		9,9%	8,0%	4,5%	4,3%	3,3%	3,2%	3,6%	3,8%	4,0%	4,0%	3,8%	4,8%
Waterzuiveringsbeheer													
Tariefstijging per v.e. in %		6,5%	6,5%	6,5%	6,0%	6,0%	6,0%	6,1%	6,0%	5,0%	5,0%	4,8%	5,9%
Totaal													
Totaal belastingopbrengst	141.540	146.795	157.501	167.855	178.221	187.706	197.095	206.950	217.459	227.860	238.393	249.356	
Gemiddelde opbrengststijging		3,7%	7,3%	6,6%	6,2%	5,3%	5,0%	5,0%	5,1%	4,8%	4,6%	4,6%	5,3%

De gemiddelde opbrengststijging is voor 2024 3,7% en voor de hele planperiode (2024-2034) 5,3%.

Dit is nodig om:

- het saldo van de reserves op de gewenste minimumniveaus te houden/te brengen conform de Nota financieel beleid 2022;
- de financiële effecten door te voeren van de Voorjaarsnota 2023 en het Bestuursakkoord 2023-2027;
- de extra kosten voor 2024 op te vangen waarvan het volledige effect nog niet bepaald of voorzien kon worden in de Voorjaarsnota 2023.

Lastendruk

De lastendruk voor de burger is omgerekend naar de volgende belastingprofielen:

Tabel 23: Overzicht belastingprofielen

Kenmerken profiel	Lastendruk		Toename in %
	Belastingdruk 2023	Belastingdruk 2024	
Meerpersoonshuishouden: 2023 3 VE, 2024 3 VE, 2023 WOZ € 250.000, 2024 WOZ € 250.000	€ 303,46	€ 313,64	3,4%
Eenpersoonshuishouden: 2023 1 VE, 2024 1 VE, 2023 WOZ € 250.000, 2024 WOZ € 250.000	€ 199,30	€ 202,52	1,6%
Agrarische onderneming: 2023 3 VE, 2024 3 VE 2023 WOZ opstallen € 500.000, 2024 WOZ opstallen € 500.000 2023 Ongebouwd ha 50, 2024 Ongebouwd ha 50	€ 5.057,47	€ 5.448,58	7,7%
Natuurterreinbeheerder: 2023 Ongebouwd ha 1000, 2024 Ongebouwd ha 1000	€ 6.060,00	€ 6.660,00	9,9%
Groothandel: 2023 7 VE(à 150 gr O2), 2024 7 VE(à 150 gr O2), 2023 WOZ opstallen € 2.600.000, 2024 WOZ opstallen € 2.600.000	€ 1.186,24	€ 1.152,70	-2,8%
Middelgroot metaalbedrijf: 2023 300 VE(à 150 gr O2), 2024 300 VE(à 150 gr O2), 2023 WOZ opstallen € 13.000.000, 2024 WOZ opstallen € 13.000.000	€ 19.732,40	€ 20.486,90	3,8%

In het overzicht van de belastingprofielen gaan we uit van gelijkblijvende waarde. De waardeontwikkeling van de bezittingen van de profielen kan anders zijn.

In onderstaand overzicht zijn de belastingprofielen opgenomen, waarbij we rekening hebben gehouden met de WOZ-waarde die past bij ons werkgebied (Noordoost-Brabant). De gemiddelde waarde in 2022 (de peildatum voor de WOZ-waarde voor 2023) was (afgerond) € 335.286. Met de stijging naar 2024 hebben we gerekend met een gemiddelde waardeverhoging van 14,7%. Deze stijging wordt ook gehanteerd door de BSOB. De gemiddelde WOZ-waarde van een woning in 2023 komt uit op € 384.785 en daarmee hebben we gerekend in onderstaande belastingprofielen.

Tabel 24: Overzicht belastingprofielen aangepaste WOZ-waarden

Kenmerken profiel	Lastendruk		Toename in %
	Belastingdruk 2023	Belastingdruk 2024	
Meerpersoonshuishouden: 2023 3 VE, 2024 3 VE, 2023 WOZ € 335.286, 2024 WOZ € 384.785	€ 330,41	€ 353,24	6,9%
Eenpersoonshuishouden: 2023 1 VE, 2024 1 VE, 2023 WOZ € 335.286, 2024 WOZ € 384.785	€ 226,25	€ 242,12	7,0%

Tabel 25: Overzicht belastingprofielen

Belastingcategorie	Tarief 2023	Tarief 2024	Toename in %
Watersysteemheffing			
Ingezetenen	€ 68,21	€ 73,52	7,8%
Gebouwd % van WOZ-waarde	0,03160%	0,02938%	-7,0%
Ongebouwd	€ 93,50	€ 101,23	8,3%
Natuurterreinen	€ 6,06	€ 6,66	9,9%
Waterzuiveringsheffing			
Per Vervuilingseenheid	€ 52,08	€ 55,56	6,7%

De stijgingen en daling in de tarieven van 2024 worden veroorzaakt door het uitvoeren van de ambities uit de Voorjaarsnota 2023 en het Bestuursakkoord 2023-2027. Die hebben we aangevuld met alle niet-voorzienbare noodzakelijke extra kosten en opbrengsten. Daarbij hebben we rekening gehouden met de financiële beleidsuitgangspunten.

2.7 Weerstandsvermogen

Met *weerstandsvermogen* bedoelen we het vermogen van het waterschap om financiële tegenvallers op te vangen, zodat we onze taken kunnen voortzetten. Het weerstandsvermogen wordt bepaald door de algemene reserve en de financiële risico's.

Algemene reserve

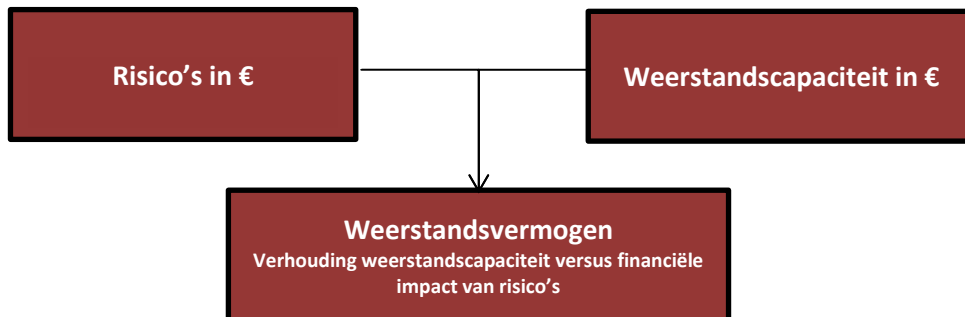
De algemene of weerstandsreserve is bedoeld om risico's bij calamiteiten op te vangen. Binnen het waterschap is per taak een norm bepaald voor de hoogte van de algemene reserve:

- Watersysteembeheer € 1.600.000;
- Waterzuiveringsbeheer € 1.750.000.

Voor de hoogte van het weerstandsvermogen is in de RBVW geen norm gesteld. Bovengenoemde bedragen hebben we bepaald volgens de Nota financieel beleid en we beoordelen deze jaarlijks opnieuw.

Weerstandsvermogen

Om het weerstandsvermogen te bepalen, beoordelen we de risico's regelmatig opnieuw. Daarbij bepalen we de financiële omvang daarvan op basis van de kans en de financiële impact. We vergelijken onze weerstandscapaciteit met de financiële omvang van deze risico's:

We hebben drie scenario's doorgerekend voor deze risico's: optimistisch, gematigd en pessimistisch. Als er externe ontwikkelingen plaatsvinden die een wijziging van scenario veroorzaken, dan krijgt dat specifieke risico een hogere risicoclassificatie. Daardoor wordt de kwantificering van de risico's hoger en neemt het risicovermogen dus af. Afhankelijk van het gekozen scenario, is de totale financiële impact van de risico's (na alle preventieve, repressieve en correctieve maatregelen) als volgt:

Financiële impact van de risico's

Scenario	Financiële omvang van alle risico's
Optimistisch	€ 1.108.000
Gematigd	€ 2.185.500
Pessimistisch	€ 3.263.000

Weerstandscapaciteit

De weerstandscapaciteit van waterschap Aa en Maas bestaat in 2024 uit de volgende componenten:

- een reserve van € 3.350.000 als specifieke weerstandsreserve;
- overige algemene reserves;
- het vermogen om extra inkomsten te genereren door de belastingen te verhogen;
- het vermogen om de uitgaven te verminderen via bezuinigingen en het temporiseren van uitgaven (het creëren van extra begrotingsruimte).

Dit levert het volgende beeld op, waarbij we de weerstandscapaciteit voor het gemak hebben beperkt tot de specifieke weerstandsreserve. De weerstandscapaciteit is afgezet tegen de geldwaarde van de risico's. Het weerstandsvermogen is voldoende als dit hoger is dan 1.

Scenario	Financiële weerstandsvermogen
Optimistisch	3,02
Gematigd	1,53
Pessimistisch	1,03

Conclusie

Voor 2024 hebben we de risico's verder in beeld gebracht. Dat heeft niet geleid tot een aanpassing van de reserves. De specifieke weerstandsreserve van € 3.350.000 is ook in het pessimistische scenario nog net toereikend. Het financiële weerstandsvermogen is in werkelijkheid echter groter. Dit komt doordat we in de berekening nog geen rekening hebben gehouden met de overige algemene reserves, het vermogen om extra inkomsten te genereren én het vermogen om uitgaven te verminderen.

Risico's

De risicoparaagraaf toont de risico's waarvoor we geen maatregelen hebben getroffen en de risico's die van betekenis kunnen zijn voor onze financiële positie. De risico-inschatting is gebaseerd op subjectieve aannames, waarbij het inzicht sterk afhankelijk is van vele onzekere factoren. Door deze onzekerheid kunnen we hiervoor geen voorziening vormen.

Van onderstaande risico's geven we waar mogelijk een schatting van het risicobedrag. De risico's zijn als volgt verdeeld:

- nieuw ontstane risico's;
- doorlopend uit voorgaande jaren (geactualiseerd);
- doorlopend uit voorgaande jaren (ongewijzigd).

Nieuw ontstane risico's

HWBP-subsidie

Landelijk worden de komende jaren hogere uitgaven (hogere materiaal- en loonkosten en meer projecten gepland) voor de HWBP-projecten van waterschappen verwacht dan aan budget beschikbaar is. Dit kan betekenen dat de voorfinanciering van de subsidiebedragen bij de waterschappen die een HWBP-opgave hebben komt te liggen, waardoor deze waterschappen voorlopig minder subsidievoorschotten ontvangen voor de HWBP-projecten. Dit moeten zij dan zelf financieren totdat de gegarandeerde subsidiebedragen (90% van de investeringsuitgaven) worden ontvangen.

Als de waterschappen met HWBP-opgave de subsidiebedragen zelf voor moeten financieren, resulteert dat in hogere rentekosten en een groter financieringstekort. Op dit moment is deze systematiek punt van discussie binnen de programmadirectie van het HWBP. In deze discussie proberen we samen te komen tot een oplossing voor deze problematiek.

Risico's doorlopend uit voorgaande jaren (geactualiseerd)

Risico's SNB

SNB is door haar maatschappelijke functie en met haar ondernemende bedrijfsvoering blootgesteld aan strategische, operationele, financiële en compliance risico's. Risicomanagement is daarom een integraal onderdeel van de bedrijfsvoering. Het nemen van risico's is inherent aan ondernemen. Door een bewuste afweging te maken tussen doelstellingen en de risico's die SNB bereid is te nemen, streeft SNB naar een bestendige en maatschappelijk verantwoorde bedrijfsvoering. Dit betekent dat SNB maximaal een laag tot gematigd risico accepteert. Het risicomanagementsysteem van SNB heeft tot doel significante risico's te identificeren, de realisatie van doelstellingen te bewaken en het naleven van relevante wet- en regelgeving te waarborgen. Het risicomanagement is geïntegreerd in de gehele bedrijfsvoering en de planning- en controlecyclus. In de keten zullen partijen afstemming moeten gaan zoeken om sub-optimalisaties in de keten te vermijden. Waterschap Aa en Maas tracht deze afstemming met SNB en de overige aandeelhouders te vinden.

Verandering in fiscale wetgeving en/of afspraken met de Belastingdienst

De rijksoverheid zet fiscale maatregelen, zoals CO₂-heffing, kilometerheffing en afvalstoffenbelasting, steeds meer in om de (afval)sector(en) te verduurzamen. Vooral nog is SNB vrijgesteld van bovengenoemde heffingen en belasting. SNB is voor de activiteiten ten behoeve van haar aandeelhouders tevens vrijgesteld van BTW en VPB. Afspraken hierover met de Belastingdienst, wetgeving en jurisprudentie kunnen wijzigen, waardoor deze vrijstellingen in de toekomst mogelijk kunnen vervallen. SNB lobbyt via belangenorganisaties voor passende fiscale maatregelen. Daarnaast is SNB proactief in het verder verduurzamen van de bedrijfsvoering om mogelijke heffingen/belastingen op dit gebied te vermijden. SNB bewaakt de naleving van de afspraken omtrent de VPB-vrijstellingen en voorwaarden om gebruik te kunnen maken van de BTW-koepelvrijstelling intensief.

In juli 2023 heeft SNB van de Belastingdienst een BTW-naheffingsaanslag over 2021 ontvangen. SNB maakt al geruime tijd gebruik van de BTW-koepelvrijstelling. Eind 2020 zijn de afspraken met de Belastingdienst hierover eenzijdig opgezegd. Met de Belastingdienst is vervolgens overlegd onder welke voorwaarden SNB de vrijstelling kon continueren. In 2021 zijn diverse wijzigingen doorgevoerd in overleg met de aandeelhouders, onder andere in de wijze van kostenverrekening, om aan deze voorwaarden van de Belastingdienst te kunnen voldoen. Nu heeft de Belastingdienst alsnog een naheffingsaanslag opgelegd van € 466.000 zonder verdere toelichting. Ook over 2022 zal een naheffingsaanslag volgen. SNB gaat bezwaar maken tegen deze aanslagen.

Gevolgen voor de garantieregeling i.v.m. toetreding nieuwe aandeelhouders

In 2019 hebben de aandeelhouders onderling nieuwe afspraken gemaakt over de verdeling van de verwerkingskosten van SNB. Om te voorkomen dat mogelijk grote verschillen per aandeelhouder konden ontstaan tussen de vorige en nieuwe kostenverdeling in de periode 2021 tot en met 2026, is een afspraak gemaakt dat onder bepaalde voorwaarden een onderlinge compensatie plaatsvindt. De afspraken hierover zijn vastgelegd in een garantieregeling. Deze regeling wordt na de toetreding van HDSR en WBL gecontinueerd tussen de huidige aandeelhouders. Deze regeling leidt bij het niet behalen van vooraf overeengekomen tarieven voor het opvullen van de verwerkingscapaciteit bij SNB, tot een maximale uitkering vanuit de waterschappen Aa en Maas, Brabantse Delta en De Dommel van € 800.000 aan Vechtstromen en € 200.000 aan Scheldestromen: in totaal € 1 miljoen. Door de toetreding als aandeelhouder begin 2023 van Hoogheemraadschap de Stichtse Rijnlanden en waterschap Limburg is het waarschijnlijk dat de overeengekomen tarieven in de regeling niet worden gehaald omdat het aandeelhouderstarief, buitenom onverwachte kostenontwikkelingen, lager ligt dan de overeengekomen tarieven uit de garantieregeling. Aangezien Aa en Maas, Brabantse Delta en

De Dommel ieder voor 1/3^e garant staan voor genoemde € 1 miljoen, betekent dit in 2026 een mogelijk eenmalig nadeel van ten hoogste € 333.333 per waterschap.

Bedrijfsvoering

Niet kunnen voldoen aan (nieuwe) wet- en regelgeving op gebied van milieu en Arbo
De toenemende maatschappelijke aandacht voor de gevolgen van onder andere klimaatverandering en stikstofdepositie zorgt ervoor dat SNB te maken krijgt met veranderende en complexere (milieu-) wet- en regelgeving. Belangrijke aandachtspunten zijn de stikstofreductiedoelstellingen voor de industrie, de nieuwe luchtmissie-normen voor afvalverbranding en de vertaling van de discussie rondom ZZS en PFAS in wet- en regelgeving. SNB volgt de ontwikkelingen in wet- en regelgeving nauwgezet en is aangesloten bij belangenorganisaties om een bijdrage te kunnen leveren aan goede wet- en regelgeving. Daarnaast gaat veel aandacht uit naar het up-to-date houden van benodigde vergunningen en het toezien op de naleving van de vergunningseisen. Tot slot zet SNB intrinsiek in op het continu verlagen van de milieubelasting die haar activiteiten met zich meebrengen. De specifieke focus ligt hierbij op het reduceren van CO₂ en stikstof. Aanpassingen aan de SVI zijn hiervoor nodig.

Fluctuaties energieprijzen

Na een sterke stijging eind 2021 en een zeer bewegelijke energiemarkt in 2022, lijken de gasprijzen (TTF) in de eerste helft van 2023 stabiel te worden tussen de € 30 en de € 50 per MWh. Mochten de prijzen toch weer meer gaan variëren, dan kan dat gevolgen hebben voor de opbrengsten uit de verkoop van biogas.

Vertraging door stikstofcrisis en stijging projectkosten (voorheen apart)

Vanwege het stikstofdossier, de krapte op de arbeidsmarkt en de hoge prijzen voor materiaal en materieel staan projecten sterk onder druk, qua planning én financiering. Daarbij komt dat op 1 januari 2024 de Omgevingswet in werking treedt, wat ook voor onzekerheid zorgt. Sinds de Porthos-uitspraak van de Raad van State gelden voor onze provincie sterke beperkingen voor het bouwen. Extern salderen is voor Natura 2000-gebieden in Brabant niet meer mogelijk. Het wordt ook steeds moeilijker om voldoende ondersteuning in te huren vanuit ingenieursbureaus om aan onze opgaven te voldoen. De krapte leidt ook tot een stijging van de advieskosten. Verder ondervinden we problemen bij het invullen van enkele vacatures. Als we kijken naar materialen, dan zien we dat de markt enigszins hersteld is van de coronacrisis en de energiecrisis, maar sommige materialen zijn nog steeds moeilijk verkrijgbaar. Specifieke automatiseringsonderdelen hebben bijvoorbeeld een levertijd van een jaar. Na jaren van uitstel wordt volgend jaar de Omgevingswet van kracht. De grote vraag is of de omgevingsdiensten voldoende capaciteit hebben om de aanpassingen tijdig te verwerken.

Risico's rond de renovatie van rwzi 's-Hertogenbosch

Technologie

De beoogde innovatieve technologie waarmee de aannemer heeft ingeschreven, functioneert niet op de rwzi 's-Hertogenbosch. Dit is onderdeel van het juridische traject met de aannemer.

Contract

Doordat de beoogde technologie niet functioneert, kan de aannemer het werk niet opleveren. Op 14 september 2020 heeft een kort geding plaatsgevonden, waarin het waterschap eiste dat de aannemer een ontwerp indient waarmee de rwzi wél aan de eisen gaat voldoen. Deze procedure is definitief afgerond en het waterschap heeft die gewonnen.

Parallel loopt de bodemprocedure, die vooral gaat over de contractuele schades en boetes. In augustus 2022 heeft de rechtbank een tussenvonnissen uitgesproken waarop beide partijen in oktober en december hebben gereageerd via een akte van uitlatingen. In juni 2023 heeft opnieuw een zitting plaatsgevonden en heeft de rechter aangegeven dat er een definitieve uitspraak wordt gedaan in

november 2023. Daarna volgt een procedure om de schade vast te stellen. Daar kan hoger beroep tegen worden ingesteld.

Eind 2021 heeft de aannemer zijn organisatiestructuur gewijzigd, waardoor het waterschap het risico loopt dat de eventuele vordering wordt toegewezen aan een 'lege' bv. Daarom heeft het waterschap in Nederland conservatoir beslag gelegd op projecten van de aannemer. Deze heeft op zijn beurt een bankgarantie verstrekt die dekking biedt voor een deel van onze vordering. Daarmee is het conservatoir beslag opgeheven. Op 30 mei 2022 is de zitting geweest in Brussel, waarbij het waterschap aanvullende zekerheid eist van de aannemer om dekking te krijgen voor de hele vordering (min de verkregen bankgarantie). In het derde kwartaal 2023 vindt een formele verschijning voor het hof plaats.

Naast het juridische traject vonden gesprekken plaats om tot een mogelijke minnelijke schikking te komen. Die onderhandelingen zijn in 2021 afgebroken en sindsdien heeft de aannemer geen initiatief ondernomen om tot een schikking te komen. Gezien de huidige opstelling van de aannemer verwachten we niet dat we binnen afzienbare tijd tot een rechtmatige en acceptabele schikking komen.

Onze sterke juridische positie op basis van het contract biedt vertrouwen in de uitkomsten van het totale traject.

Geur

Medio 2022 hebben we nog enkele kleinere restgeurbronnen aangepakt, waaronder de afzuiging en behandeling van het ontvangwerk. De kosten voor deze installatie worden in de bodemprocedure ten laste van de aannemer ingebracht. Na het uitvoeren van een onafhankelijke meting blijkt dat we nog niet voldoen aan de eisen voor geuremissie die de provincie heeft vastgesteld. Met een uitbreiding van de geurbehandelingsinstallatie van de voorbezinktanks voeren we een laatste maatregel uit om dat alsnog voor elkaar te krijgen.

Afwerkpunten

Waterschap Aa en Maas heeft in 2022 de zaken afgewerkt die uit het validatie en verificatie proces zijn gekomen. De laatste werkzaamheden zijn in januari 2023 afgehandeld. De kosten worden in het juridische traject ten laste van de aannemer opgevoerd.

PFAS in waterbodems

Het risico op meerkosten door PFAS blijft ook in 2024 aanwezig. Hoewel we steeds meer metingen in ons werkgebied hebben en de gemeten PFAS-concentraties over het algemeen voldoende laag zijn, blijft het moeilijk te voorspellen waar we te hoge PFAS-waardes in de waterbodem aantreffen. Daardoor kunnen de afvoerkosten per locatie enorm verschillen. Het risico van PFAS wordt in onze projectbegrotingen meegenomen. Wat we inmiddels wel goed kunnen inschatten, zijn de meerkosten voor PFAS-onderzoek. Die zijn structureel geborgd in de exploitatiebegroting.

Aanleg ecologische verbindingszone

Aanleg ecologische verbindingszone

De provincie Noord-Brabant subsidieert via het Groen Ontwikkelfonds Brabant (GOB) de aanleg van EVZ's. De vergoeding voor waterschappen is 50% en voor gemeenten 75%. Nu het merendeel van deze EVZ-trajecten in uitvoering is, hebben we meer duidelijkheid over de uitvoeringskosten voor de verwerving en de inrichting. De huidige maximale vergoedingsnorm voor de inrichtingskosten (€ 50.000 per hectare) blijkt niet toereikend. Het waterschap is daarom in gesprek met de provincie om hier oplossingen voor te bedenken.

Subsidiering inrichtingsmaatregelen KRW

Met de provincie zijn in de maatwerkovereenkomst afspraken vastgelegd over de financiering van maatregelen voor gezamenlijke doelen. Dit gaat onder meer om KRW-maatregelen zoals beekherstel, natuurvriendelijke oevers en vispassages. Vanwege de gestegen kosten is er op dit moment bij de provincie onvoldoende budget om bij alle geplande maatregelen conform de afspraken mee te financieren. Er wordt gewerkt aan een oplossing, maar er is een risico dat niet alle kosten gesubsidieerd worden.

Risico's doorlopend uit voorgaande jaren (ongewijzigd)

Kosten voor voorzieningen van de rijksoverheid

De Unie van Waterschappen heeft gemeld dat de rijksoverheid steeds meer voorzieningen direct gaat factureren bij de waterschappen en de belastingkantoren. Dit betreft onder andere kosten voor: Mijn Overheid, DigiD, (digi)koppelingen en de Basisregistratie Personen (BRP).

Anti-afhaak/aanhaakproblematiek

Wanneer grote bedrijven besluiten om hun afvalwater zelf te gaan zuiveren, dan kan dat een negatieve invloed hebben op de zuiveringsheffing van de overige belastingbetalers. Om dit risico te reduceren, onderhouden we actief de relatie met industriële lozers. Samen met deze bedrijven verkennen we kansen voor samenwerking, inventariseren we problemen en geven we waar nodig advies. Hierbij streven we naar win-winsituaties. Daarnaast volgen we de ontwikkelingen rond het vervolg van de anti-afhaakregeling, die nu nog een einddatum heeft van 15 oktober 2023.

Exoten

De bestrijding van invasieve exoten (plaagsoorten) loopt gelijk op met de maaiactiviteiten in het groeiseizoen. Vooral de grote waternevel en de watercrassula vragen in het voorjaar al veel tijd en geld. De maatregelen voor de andere soorten komen later op gang. De laatste jaren besteden we ongeveer € 300.000 per jaar aan de bestrijding van plaagsoorten. Dit bedrag is sterk afhankelijk van de groeiomstandigheden, vooral bij de grote waternevel. Deze kosten zijn dus naar verwachting structureel, maar kunnen jaarlijks sterk variëren.

Graverij door dieren

Door de sterke toename van het aantal bevers en dassen neemt ook de bedreiging toe voor de waterveiligheid (door graverij) en het watersysteem (door het bouwen van dammen). Daarmee stijgen ook de kosten voor preventieve en herstelmaatregelen aan de keringen én het beheer en onderhoud aan het watersysteem. Hoewel deze kosten naar verwachting structureel zijn, kunnen ze jaarlijks sterk variëren. Vanaf 2023 nemen we jaarlijks € 200.000 op in de exploitatiebegroting om de negatieve gevolgen van graverij door dieren te beperken. De werkelijke kosten kunnen hoger uitvallen.

Schadevergoeding waterberging

Door de inzet van waterbergingsgebieden (zoals Diesdonk, Bakelse Beemden, Groene Peelvallei, Ham-Havel, Dynamisch Beekdal en HoWaBo) kan schade ontstaan. Het dagelijks bestuur heeft hiervoor een schadevergoedingsregeling vastgesteld. We kunnen vooraf niet inschatten of het nodig is om in een bepaald jaar één of meer waterbergingsgebieden in te zetten. Daardoor kunnen we ook niet bepalen of het nodig is om schadevergoedingen uit te keren.

Subsidierisico's

Voor diverse projecten ontvangen we subsidies op basis van Europese, nationale of provinciale regelingen. In een aantal gevallen werken we daarbij samen met partners. Het risico hierbij is dat

deze partners niet leveren wat ze hebben afgesproken. Daarbij moet worden voldaan aan de (soms aanvullende) voorwaarden die de subsidiegever stelt. In veel gevallen zijn accountantsverklaringen nodig. Om deze subsidiegelden definitief uitbetaald te krijgen, moet het project tijdig zijn uitgevoerd, voldoen aan de randvoorwaarden en voorzien zijn van een accurate financiële verantwoording. Daarnaast geldt er een bewaarplicht voor de stukken en een instandhoudingsplicht. Tot slot kunnen activiteiten staatssteun gevoelig zijn. Als we op één of meer punten afwijken, kan dit leiden tot financiële kortingen en boetes.

Veenkade

De oostkade van het Kanaal van Deurne bestaat over een traject van 4,5 kilometer uitsluitend uit een veenkade met een kruinbreedte van vier meter. Dit traject grenst direct aan het Natura 2000-gebied Deurnsche Peel. Met onze onderhoudsspecialisten en de betrokken aannemer hebben we een zorgvuldige veiligheidsafweging gemaakt en randvoorwaarden opgesteld om het onderhoud veilig en toekomstbestendig te kunnen uitvoeren. In het EBOM (eigendommen-, beheers-, onderhouds- en monitoringsplan) van de Peelkanalen worden de monitoring en het handelingskader van de veenkade vastgelegd.

Omdat de kade uitsluitend uit veen bestaat, is onvoldoende duidelijk hoe de kade zich op termijn zal ontwikkelen. De kans op zetting en oxidatie is groot. De eerstkomende jaren bestaat daarom het risico dat deze kade inzakt. Het is echter onduidelijk in welke mate dit gaat gebeuren: om welk gedeelte gaat het dan en in hoeverre zakt het in? Dat maakt het ook lastig om de herstelkosten in te schatten. Naarmate de tijd vordert, neemt het risico op inzakken af en daarmee ook de hoogte van de kosten. Die variëren (met de kennis van nu) naar schatting tussen de € 200.000 en € 500.000.

Wateroverlast

Door de extreem hevige neerslag in mei en juni 2016 is vooral in het zuidoosten van ons beheergebied veel schade ontstaan door wateroverlast. Naar aanleiding hiervan heeft het waterschap 270 schadeclaims ontvangen van of namens gedupeerden. De laatste twee ingediende claims dateren van begin mei 2021.

De totaal geclaimde schade (vooral gewasschade) komt grofweg uit op € 8 miljoen, met een bandbreedte van € 2 miljoen. Het merendeel van de schadeclaims is door het waterschap en/of de verzekeraar beoordeeld. Momenteel staan er nog vier claims open. Daarvoor is op verzoek van de wederpartijen een deskundig onderzoek gelast voor de rechtbank. De deskundige die in eerste instantie is benoemd, is op verzoek van de wederpartijen van zijn taken ontheven. Daarop heeft de rechtbank een nieuwe deskundige benoemd. De wederpartijen moeten naar aanleiding van het hydrologisch rapport besluiten om de procedure voort te zetten of te staken.

Het waterschap heeft het merendeel van de schadeclaims afgewezen. In elf gevallen hebben we onze aansprakelijkheid erkend. Acht van deze claims zijn aangemerkt als één gebeurtenis en vallen onder de dekking van onze aansprakelijkheidsverzekering. Hiervoor geldt een eigen risico van € 50.000. Daarnaast is in vier gevallen besloten om tot vergoeding van nadeelcompensatie over te gaan. In totaal hebben we zo'n € 108.000 uitgekeerd, inclusief ons eigen risico.

Naar aanleiding van de afwijzingen heeft het waterschap elf dagvaardingen ontvangen. De laatste dateert van 21 december 2020. Ook hebben we vijftien verzoeken om nadeelcompensatie ontvangen op grond van artikel 7.14 van de Waterwet. De laatst ingediende verzoeken dateren van augustus 2021 en hebben te maken met een beekherstelproject. Deze liggen voor advisering bij Stichting Adviesbureau Onroerende Zaken (SAOZ). In de andere gevallen is de afwijzing van het verzoek om nadeelcompensatie inmiddels onherroepelijk. Bij de dagvaardingsprocedures lopen nog twee hogerberoepszaken, waarbij we in één geval zelf hoger beroep hebben ingesteld. Aanleiding hiervoor is onder meer dat de vordering van ruim € 460.000 in eerste aanleg is toegewezen, terwijl de vordering in een vergelijkbare procedure, waarbij het om dezelfde gebeurtenis gaat, is afgewezen. De uitspraken in eerste aanleg zijn gedaan door dezelfde rechtbank, maar door verschillende rechters.

Calamiteiten/handhavingzaken

Het waterschap loopt het risico op onvoorziene kosten door handhavingzaken. Denk aan het opruimen van afvalstoffen (zoals drugsafval) en herstelkosten bij calamiteiten waarbij de kosten niet op derden kunnen worden verhaald.

2.8 Financiering

De Wet financiering decentrale overheden (Fido) stelt voorwaarden aan ons financieringsbeleid. Waterschappen zijn verplicht om een treasurystatuut op te stellen met de beleidsmatige kaders voor de uitvoering van de treasuryfunctie.

Het belangrijkste uitgangspunt daarbij is het beheersen van financiële (rente)risico's. Hiervoor hebben we twee instrumenten:

- de kasgeldlimiet (renterisico vlottende schuld);
- de renterisiconorm (renterisico vaste schuld).

Kasgeldlimiet

De kasgeldlimiet is ingesteld om het risico bij kortetermijnfinanciering (< 1 jaar) te beperken. De limiet geeft aan tot welk bedrag lagere overheden hun activiteiten met kortlopende middelen mogen financieren. Voor waterschappen is die limiet bepaald op 23% van het begrotingstotaal. Elk kwartaal toetsen we de gemiddelde kortlopende schuld aan de kasgeldlimiet. Als de kasgeldlimiet voor het derde kwartaal op rij wordt overschreden, moet de provincie daar als toezichthouder van op de hoogte worden gebracht en moeten wij een plan voorleggen om binnen de kasgeldlimiet te blijven. Voor 2024 is de kasgeldlimiet € 36.077.000 (gemiddeld over drie maanden). Het besluit om voor 2024 een rekeningcourantovereenkomst aan te gaan met de Nederlandse Waterschapsbank is in deze programmabegroting opgenomen. De hoogte van deze overeenkomst staat echter los van de hoogte van de kasgeldlimiet, zolang we binnen het vastgestelde bedrag blijven.

Renterisiconorm

De renterisiconorm is ingesteld om het risico bij langetermijnfinanciering (> 1 jaar) te beperken. Voor alle lagere overheden geldt een risiconorm van 30% van het begrotingstotaal. Het verschuldigde jaarbedrag aan aflossingen, vermeerderd met leningen die voor renteherziening in aanmerking komen, mag niet hoger zijn dan de risiconorm.

Tabel 26: Berekening en toetsing van de renterisiconorm voor 2024

Renterisiconorm en renterisico's vaste schuld in jaar 2024 (bedragen x € 1.000)		2024	2025	2026	2027
1	Renteherzieningen	€ -	€ -	€ -	€ -
2	Aflossingen	€ 32.246	€ 35.246	€ 37.246	€ 38.996
3	Renterisico (1+2)	€ 32.246	€ 35.246	€ 37.246	€ 38.996
4	Renterisiconorm (4a*4b)	€ 47.058			
5a = (4>3)	Ruimte onder renterisiconorm	€ 14.812			
5b = (3>4)	Overschrijding renterisiconorm				
RENTERISICONORM					
Berekening					
4a	Begrotingstotaal	€ 156.859			
4b	Bij ministerie vast gesteld %	30%			

In tabel 26 staat bij (3) het renterisico op de vaste schuld. Dit bedrag bepalen we door de netto renteherziening (1) en de aflossingen (2) bij elkaar op te tellen. De renterisiconorm (4) stellen we vast door het begrotingstotaal (4a) te vermenigvuldigen met het percentage dat door het ministerie is vastgesteld (30%, 4b).

Rentevisie

Onze beschouwing van de renteontwikkelingen is gebaseerd op de rentepercentages die de Nederlandse Waterschapsbank hanteert. We lichten de verwachte renteontwikkelingen hieronder verder toe.

Geldmarkt

Op de geldmarkt vinden transacties plaats met een korte looptijd (< 1 jaar). De verwachting in de markt is dat de kortlopende rente in 2023 nog zal oplopen en gedurende 2024 zal stabiliseren. De actuele rente voor een 3-maands kasgeld bedraagt 3,7% (september 2023), wat een enorme stijging is ten opzichte van de afgelopen jaren. De rente is op 14 september 2023 door de ECB verhoogd naar 4,0% en de verwachting is dat dit percentage voor 2024 eveneens 4% is.

Kapitaalmarkt

Op de kapitaalmarkt worden financieringsmiddelen met een lange looptijd (> 1 jaar) verhandeld. Het gedrag op de kapitaalmarkt (op de langere termijn) wordt vooral beïnvloed door institutionele beleggers. Begin september 2023 lagen de tarieven voor langlopende geldleningen rond de 3,25% (10 jaar fix). De verwachting voor 2024 is dat dit percentage licht zal stijgen naar 3,5%.

Liquiditeitsprognose

De liquiditeitsprognose is gemaakt om adequaat te kunnen reageren op de ontwikkelingen op de kapitaalmarkt. Deze prognose is gebaseerd op de Programmabegroting 2024, aangevuld met recente ontwikkelingen op het gebied van investeringen.

Investeringen

Voor de liquiditeitsprognose zijn we uitgegaan van een verwachte netto investeringsuitgave van € 73.803.000.

Financieringsbehoefte

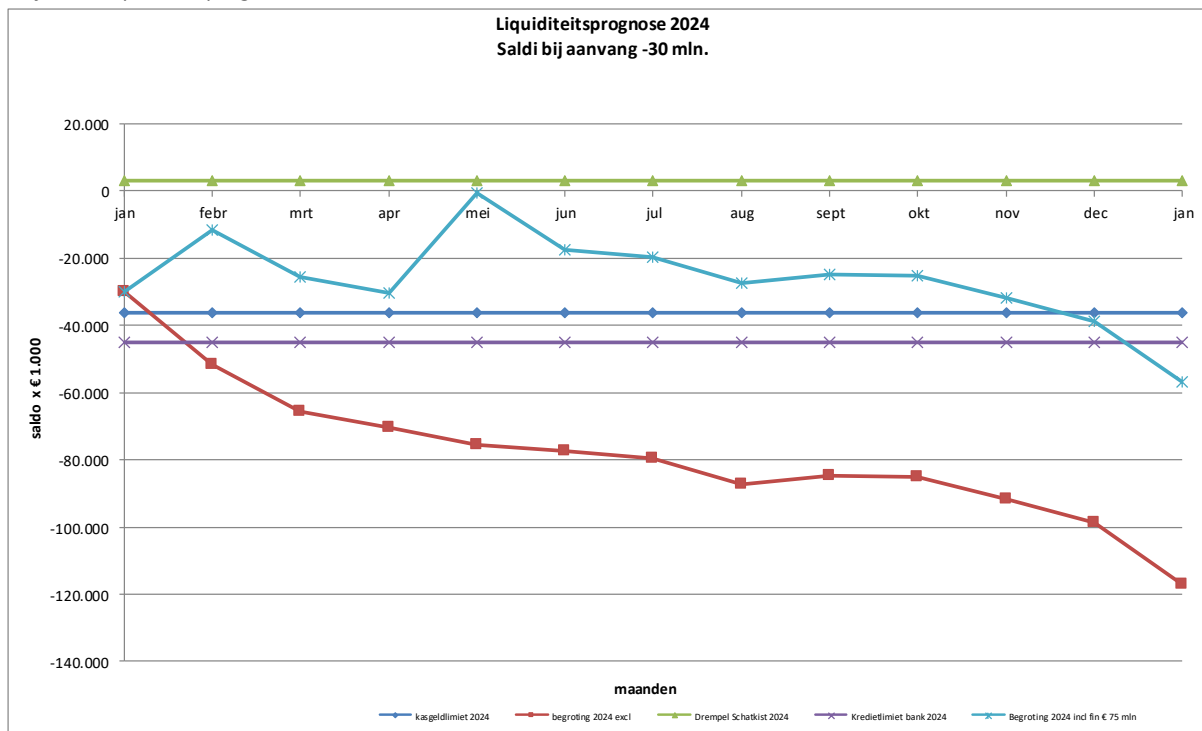
We voorzien dat we in 2024 een nieuwe geldlening moeten afsluiten van € 75 miljoen. Dat komt door het verwachte negatieve saldo van € 30 miljoen per 1 januari 2024 en de rekeningcourantverhouding van € 45 miljoen. Het besluit voor deze financieringsbehoefte hebben we als bijlage opgenomen. Dit besluit machtigt het dagelijks bestuur om in 2024 een langlopende geldlening aan te gaan tot een maximumbedrag van € 75 miljoen. Bij de bepaling van de financieringsbehoefte hebben we rekening gehouden met de programmafinanciering voor het HWBP (90% van de investeringsuitgaven). Omdat er onzekerheid bestaat over deze financiering, loopt het waterschap het risico dat we zelf moeten voorfinancieren, waardoor we wellicht een extra lening moeten afsluiten. Dit risico lichten we verder toe in de risicoparagraaf.

Schatkistbankieren

Schatkistbankieren is sinds 2014 opgenomen in de Wet financiering decentrale overheden (Fido) en verplicht gesteld. Voor decentrale overheden betekent dit dat zij al hun overtollige middelen aanhouden in de schatkist (een rekening courant) bij het ministerie van Financiën. Hierbij is een drempel van 2% van toepassing met een minimum van € 1.000.000. Voor waterschap Aa en Maas betekent dit een bedrag van € 3.137.000.

In onderstaande grafiek staat per maand het eindsaldo van de liquide middelen ten opzichte van de toegestane kasgeldlimiet. Ook is hierin het verwachte verloop van de Programmabegroting 2024 inzichtelijk gemaakt ten opzichte van de kredietlimiet van de bank.

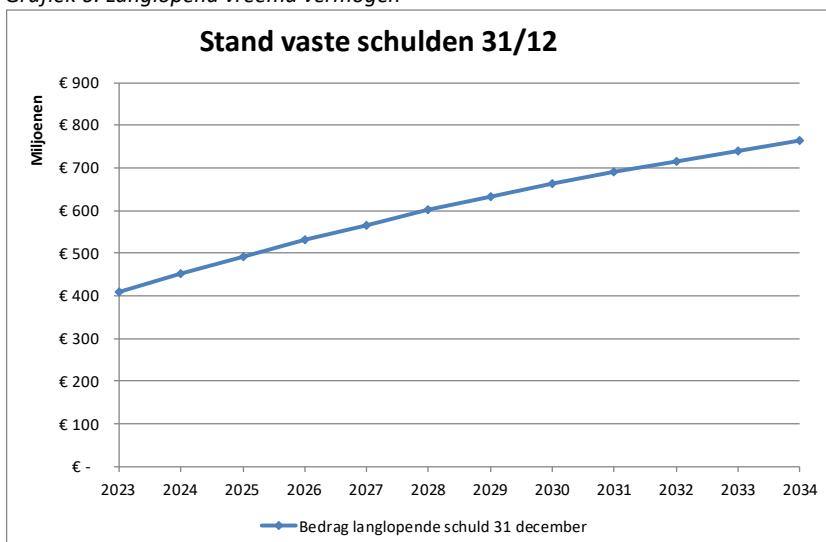
Grafiek 5: Liquiditeitsprognose

Schuldenpositie

Het verloop van de vaste schulden is weergegeven in onderstaande grafiek.

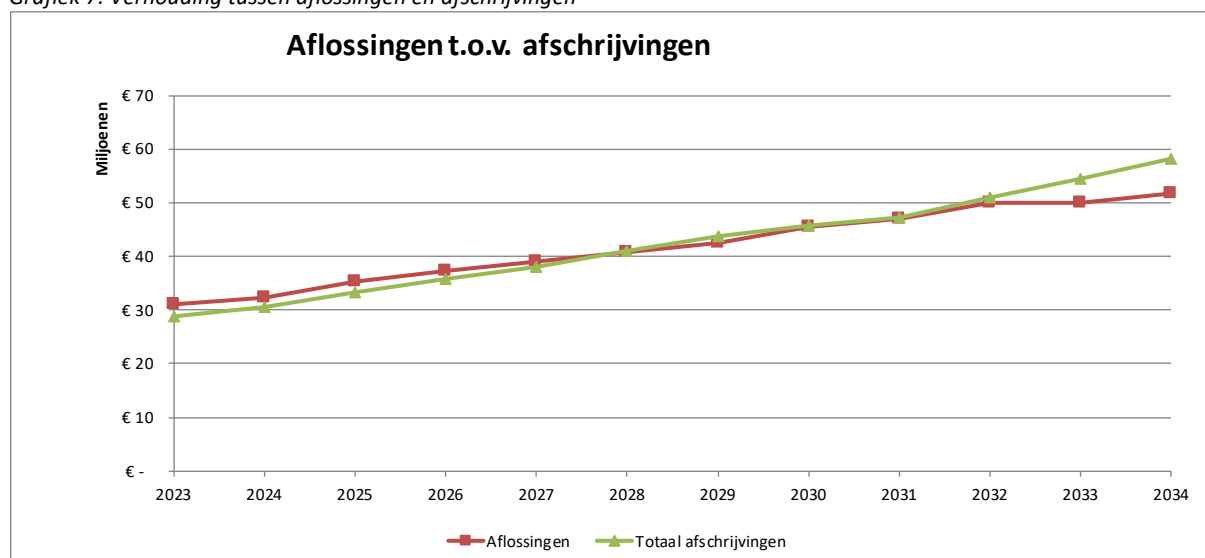
Grafiek 6: Langlopend vreemd vermogen

De stijging is het gevolg van de leningen die we moeten afsluiten om de verwachte investeringen voor de komende jaren te dekken. We gaan uit van een gemiddeld benodigde lening voor 2024 en verder van € 75 miljoen per jaar om de investeringen vanuit het WBP (2022-2027) en het Bestuursakkoord 2023-2027 uit te voeren.

De verhouding tussen de aflossingen en de afschrijvingen staat in onderstaande grafiek.

Grafiek 7: Verhouding tussen aflossingen en afschrijvingen

De aflossingen en afschrijvingen zijn tot en met 2032 jaarlijks nagenoeg gelijk. De verschillen tussen de lijnen vanaf 2024 hebben twee oorzaken: de aflossingen van nieuwe leningen en de structurele aflossing van de geldlening die we in 2015 hebben ingezet om het leningenpakket opnieuw te financieren. De toename van de afschrijvingen wordt veroorzaakt door de investeringsuitgaven die we verwachten. In 2032 vallen twee leningen vrij. Daardoor is er vanaf 2032 een afwijking te zien ten opzichte van een gelijk doorgerekend uitgavenpatroon voor investeringen en bijbehorende aflossingen.

De verhouding tussen langlopend vreemd vermogen en de belastinginkomsten staat in onderstaande tabel.

Tabel 27: Schuldenpositie

Omschrijving (bedragen * € 1.000)	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034
Bedrag langlopende schuld 31 december	410.306	453.060	492.813	530.567	566.571	600.824	633.328	662.832	690.835	715.839	740.843	764.096
Belastinginkomsten totaal	141.540	146.798	157.563	167.924	178.297	187.693	197.080	206.934	217.442	227.841	238.494	249.339
Verhoudingsgetal (A gedeeld door B)	2,90	3,09	3,13	3,16	3,18	3,20	3,21	3,20	3,18	3,14	3,11	3,06

2.9 Verbonden partijen

Waterschap Aa en Maas heeft bestuurlijke en financiële belangen in partijen, waaronder gemeenschappelijke regelingen en andere rechtspersonen. Deze verbonden partijen voeren ons beleid uit. Onder bestuurlijk belang verstaan we stemrecht of een zetel in het bestuur. Van financieel belang is sprake wanneer het waterschap middelen ter beschikking heeft gesteld die verloren gaan als de verbonden partij failliet gaat of als financiële problemen bij de verbonden partij verhaald kunnen worden op het waterschap. Deze financiële risico's zijn verder uitgewerkt in paragraaf 2.7.

We nemen ook deel in een aantal gemeenschappelijke regelingen zonder rechtspersoonlijkheid. Formeel zijn dit geen verbonden partijen. Voor de volledigheid nemen we ze tóch mee in deze paragraaf.

Ons beleid voor verbonden partijen is vastgelegd in de beleidsnota Verbonden partijen/Good Governance.

Hieronder beschrijven we de belangrijkste (beleids)ontwikkelingen.

NV Slibverwerking Noord-Brabant (SNB)

In 2020 heeft SNB een nieuw ondernemingsplan opgesteld voor de periode 2021-2026. In 2021 heeft zij een toetredingsstrategie voor nieuwe aandeelhouders vastgesteld. Inmiddels zijn twee waterschappen aandeelhouder geworden: hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden (per 1 januari 2023) en waterschap Limburg (per 31 maart 2023). De nieuwe aandeelhouders hebben aandelen gekocht van de huidige aandeelhouders, waardoor ons aandelenbezit is afgenomen van 29,42% naar 18,92%.

Een belangrijk dossier waar SNB de komende jaren mee bezig is, is de terugwinning van fosfaat. In 2023 werkt zij toe naar een investeringsbeslissing in 2024 voor een fosfaatrecyclingfabriek in Moerdijk.

Door de trage ontwikkeling van nieuwe slibverwerkingsmethodes onderzoekt SNB, op verzoek van haar aandeelhouders, of het mogelijk is om de technische levensduur van de huidige slibverwerkingsinstallatie te verlengen. Uit een eerste onderzoek is gebleken dat een verlenging tot en met 2047 mogelijk is. Mede op basis van dit onderzoek werkt SNB aan een innovatie- en transitiestrategieplan.

AQUON

Het algemeen bestuur van AQUON heeft in maart 2020 unaniem besloten om de laboratoria te centraliseren via nieuwbouw op een centrale locatie. In maart 2021 is besloten om dat nieuwe laboratorium te vestigen in de gemeente Houten. Inmiddels is er een uitvoeringskrediet beschikbaar gesteld van € 50,1 miljoen voor de grondaankoop en de bouw van het nieuwe bedrijfsgebouw. Begin 2023 is de aanbesteding succesvol afgerond, waarna in mei 2023 de eerste paal is geslagen. De oplevering van het nieuwe laboratorium staat gepland voor eind 2024.

Het Waterschapshuis (hWh)

Het huidige koersplan van hWh liep tot eind 2022 en is toen met 1 jaar verlengd. In de tussentijd heeft de opdrachtgeverstafel (OGT) de strategienota opgesteld, waarin de waterschappen hun ambities en keuzes vastleggen voor de samenwerking binnen hWh. Nu deze strategienota nagenoeg klaar is, wordt het Koersplan 3.1 opgesteld dat eind 2023 gereed moet zijn. Door de wijziging van de Wet gemeenschappelijke regelingen per 1 juli 2022 moet de GR aangepast worden. Hiervoor heeft hWh een concept opgesteld, dat in juli 2023 naar de deelnemers is gestuurd. De vaststelling is gepland voor juni 2024, zodat deze nieuwe GR in juli 2024 in werking kan treden.

Brabants Historisch Informatiecentrum (BHIC)

Het Rijk heeft besloten bestuurlijk terug te treden uit alle 11 RHC's (Regionale Historische Centra), waaronder het BHIC. Na deze uittreding blijft het BHIC de overgebrachte analoge (papieren) rijksarchieven beheren en zal de bijdrage hiervoor blijven bestaan. De verwachte uittredingdatum van 1 januari 2024 is inmiddels verschoven naar 1 januari 2025. Door het uittreden van het Rijk moet de GR BHIC worden aangepast en verandert de bestuursamenstelling. Hiervoor doorlopen we op termijn een zienswijzeprocedure, conform de Wet gemeenschappelijke regelingen.

Belastingsamenwerking Oost-Brabant (BSOB)

In de huidige GR-tekst is de mogelijkheid opgenomen dat BSOB maximaal twee jaar lang werkzaamheden voor derden mag verrichten, vooruitlopend op een deelname in de GR. Dit gebeurt op basis van een dienstverleningsovereenkomst. BSOB wil deze maximale termijn verruimen tot vier

jaar en hiervoor de GR-tekst wijzigen. Inmiddels is hiervoor een zienswijzeprocedure opgestart.

In onderstaand overzicht staan de bijdragen die we in 2024 leveren aan verbonden partijen.

Tabel 28: Verbonden partijen

Verbonden partijen (bedragen *€1.000)	Deelname / belang*	Begroot 2024
Aquaminerals	546 aandelen (€ 40)	n.v.t.
AQUON	11,5%	€ 4.315
BHIC (Brabants Historisch Informatiecentrum)	2%	€ 136
BSOB (Belastingsamenwerking Oost-Brabant)	32%	€ 3.190
HWH (Het Waterschapshuis)	5,1%	€ 1.410
MCR (Meervoudige Centrumregeling waterschappen)	n.v.t. **	n.v.t. **
Muskusrattenbestrijding Noord-Brabant	33%	€ 1.017
NBWB (Noord-Brabantse Waterschapsbond)	31%	€ 24
NWB Bank (Nederlandse Waterschapsbank NV)	627 aandelen (€ 211)	€ -865
SNB (NV Slibverwerking Noord-Brabant)	18,92%	€ 6.261
UVW (Unie van Waterschappen) ***	4,2%	€ 584
Totalen		€ 16.072

* aandeel Aa en Maas in het begrotingstotaal van de verbonden partij

** de MCR kent geen deelnemersbijdrage.

De te betalen/te ontvangen bedragen zijn afhankelijk van de onder de MCR hangende nadere overeenkomsten.

*** van UVW is nog geen begroting voor 2024 ontvangen, het opgenomen bedrag is een inschatting

Een toelichting op de afzonderlijke verbonden partijen is te vinden in Bijlage 5: Verbonden partijen.

2.10 Openbaarheidsparagraaf

De Wet open overheid (Woo) is op 1 mei 2022 in werking getreden en verplicht bestuursorganen om informatie actief openbaar te maken. Op grond van artikel 3.5 van de Woo zijn bestuursorganen verplicht om in hun begroting aandacht te besteden aan de beleidsvoornemens vanuit de Woo. In deze paragraaf beschrijven we op hoofdlijnen wat we in 2024 doen binnen de thema's actieve en passieve openbaarmaking en verbetering van de informatiehuishouding.

Actieve openbaarmaking voor de verplichte categorieën documenten

In de Woo staan 17 informatiecategorieën die organisaties openbaar moeten maken. Naar verwachting rondt het ministerie van Binnenlandse Zaken eind 2023 de verduidelijking en een nieuwe fasering af voor de publicatie van deze 17 informatiecategorieën. Als waterschap volgen wij deze landelijke fasering.

De actieve openbaarmaking vindt plaats via de landelijke verwijsindex. Deze vervangt het eerder aangekondigde wettelijk verplichte landelijke Platform Open Overheidsinformatie (PLOOI).

De inspanningsverplichting tot openbaarmaking voor andere documenten dan de verplichte categorieën

Het ambitieniveau is om de verplichte informatiecategorieën openbaar te maken.

Passieve openbaarmaking

Onder passieve openbaarmaking verstaan we het openbaar maken van informatie na een verzoek vanuit de samenleving, zoals een Woo-verzoek. We houden daarbij rekening met het anonimiseren van persoonsgegevens. Op basis van de binnengekomen Woo-verzoeken in 2023 verwachten we in 2024 opnieuw een toename, vooral van de omvang van de Woo-verzoeken.

De informatiehuishouding

Om onze informatiehuishouding te verbeteren, gaan we in 2024 het volgende doen:

- *Communicatie, begeleiding van medewerkers*
In 2024 organiseren we voorlichtingssessies om medewerkers bewust te maken van de Woo, hun rol hierin en de ondersteuning die ze daarbij kunnen verwachten.
- *Archivering*
Het goed opslaan van informatie is essentieel voor de openbaarmaking daarvan. Daarom begeleiden we medewerkers in 2024 in het goed archiveren van informatie in de juiste systemen.
- *Systemen en procedures*
In 2024 werken we verder aan het optimaliseren van systemen en procedures. We actualiseren ons beleid en onze werkafspraken op het gebied van de informatiehuishouding en informatievoorziening.

Aanstelling en het in dienst hebben van een Woo-contactpersoon

De Woo schrijft voor dat ieder bestuursorgaan één of meer contactpersonen heeft om vragen te beantwoorden over de beschikbaarheid van publieke informatie. Per 1 mei 2022 heeft ons bestuur al een Woo-contactpersoon aangewezen.

2.11 Bedrijfsvoering

De stand van zaken en de beleidsvoornemens voor onze bedrijfsvoering staan in paragraaf 1.4.

2.12 EMU-saldo

In onderstaand overzicht is het EMU-saldo van het waterschap gespecificeerd volgens de regels van de ministeriële regeling.

Tabel 29: Opbouw EMU-saldo

Opbouw EMU-saldo (bedragen x € 1.000)	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034
1 EMU-exploitatiesaldo:	-€ 741	-€ 10.064	-€ 8.571	-€ 5.565	-€ 4.213	-€ 3.737	-€ 3.311	-€ 2.182	-€ 1.102	-€ 1.526	-€ 73	€ 213
2 Invoed investeringen:												
bruto-investeringsuitgaven	-/ € 100.394	€ 165.677	€ 148.564	€ 145.977	€ 202.328	€ 169.214	€ 169.312	€ 83.417	€ 83.417	€ 83.417	€ 83.417	€ 83.417
investeringsubsidies	+ € 35.949	€ 77.070	€ 56.477	€ 56.490	€ 118.911	€ 85.797	€ 85.895	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
verkoop materiële en immateriële activa												
afschrijvingen	+ € 28.733	€ 42.272	€ 44.975	€ 44.660	€ 44.707	€ 45.119	€ 45.007	€ 44.345	€ 43.765	€ 45.954	€ 45.714	€ 46.150
3 Invoed voorzieningen:												
toevoegingen aan voorzieningen t.l.v. exploitatie												
onttrekkingen aan voorzieningen t.b.v. exploitatie												
onttrekkingen rechtstreeks uit voorzieningen												
4 Deelnemingen en aandelen:												
boekwinst												
boekverlies												
EMU-saldo volgens begroting	-€ 36.453	-€ 56.399	-€ 55.683	-€ 50.392	-€ 42.923	-€ 42.035	-€ 41.721	-€ 41.254	-€ 40.754	-€ 38.989	-€ 37.776	-€ 37.054
Toegestaan EMU-saldo volgens referentiewaarde Unie	-€ 20.900	-€ 26.100	-€ 26.300	-€ 26.600	-€ 26.900	-€ 27.200	-€ 27.200	-€ 27.200	-€ 27.200	-€ 27.200	-€ 27.200	-€ 27.200
	-€ 15.553	-€ 30.299	-€ 29.383	-€ 23.792	-€ 16.023	-€ 14.835	-€ 41.721	-€ 41.254	-€ 40.754	-€ 38.989	-€ 37.776	-€ 37.054

Met een verwacht tekort voor 2024 van € 30,3 miljoen verwachten we een overschrijding ten opzichte van de indicatieve referentiewaarde (tekort: € 26,1 miljoen). Het verschil tussen het exploitatieresultaat en het EMU-saldo wordt veroorzaakt doordat de Wet houdbare overheidsfinanciën (Wet Hof) uitgaat van het kasstelsel, terwijl waterschappen hun begroting baseren op het systeem van baten en lasten. Vooral de investeringsvolumes van de waterschappen zijn dus bepalend voor het EMU-saldo.

De bruto investeringsuitgaven en het subsidiepatroon zijn mede gebaseerd op het Projectenboek 2024-2034. De netto investeringsuitgaven sluiten aan bij de volumes die we hanteren conform de interne rekentechnische maatregelen (zie pagina 44).

3. Begroting naar kostendragers

Hieronder geven we de financiële effecten weer naar kostendrager van het bestaande beleid en het nieuwe beleid in deze programmabegroting. Vanuit de totale kostenverdeelstaat wordt per kostendrager een toelichting gegeven en wordt de opbouw van het tarief in een meerjarig kader voor 2024-2034 inzichtelijk gemaakt.

3.1 Kostenverdeelstaat 2024

Tabel 30: Kostenverdeelstaat 2024

(Bedragen * € 1.000)	Totaal	Afdelingskosten- plaats	Ondersteuning	Watersysteem- beheer	Zuiverings- beheer	Geactiveerde kosten
Totaal lasten	177.874	1.264	457	88.890	75.991	11.272
Totaal baten	21.015	1.264	457	2.379	5.643	11.272
Netto lasten	156.859			86.511	70.348	
Totaal belastingopbrengsten	146.795			80.739	66.056	
Totaal beschikking reserves	10.064			5.772	4.292	
Totaal dekkingsmiddelen	156.859			86.511	70.348	
Saldo						

3.2 Toelichting kostenverdeelstaat naar kostendrager watersysteembeheer

Tabel 31: Kostenverdeelstaat watersysteembeheer

(Bedragen * € 1.000)	Watersysteembeheer		
	2024	2023 (incl. wijziging)	Vershil
Lasten			
Kapitaallasten	18.418	16.056	2.362
Personeelslasten (direct)	265	325	-60
Personeelslasten (uren verantwoording)	32.098	30.085	2.013
Goederen en diensten van derden	26.850	24.599	2.251
Bijdragen aan derden	2.083	1.799	284
Reserveringen	313	158	155
Voorzieningen			
Onvoorzien	150	150	
Doorberekende kosten ondersteuning	8.713	7.927	786
Totaal lasten	88.890	81.099	7.792
Baten			
Financiële baten	1.555	1.133	421
Personeelsbaten	78	78	
Goederen en diensten aan derden	683	537	146
Bijdragen van derden	64	110	-46
Onttrekking aan bestemmingsreserves			
Onttrekkingen aan voorzieningen			
Totaal baten	2.379	1.857	522
Netto lasten	86.511	79.241	7.270
Belastingsopbrengsten			
Gederfde baten agv kwijtscheldingen	-1.015	-941	-73
Gederfde baten agv oninbaarverklaringen			
Opbrengst invorderingskosten ingezetenen	177	179	-2
Opbrengst invorderingskosten gebouwd	128	98	30
Opbrengst invorderingskosten ongebouwd	23	12	11
Opbrengst invorderingskosten verontreiniging bedr			
Opbrengst ingezetenenomslag	24.732	22.878	1.854
Opbrengst omslag gebouwd	46.064	44.898	1.166
Opbrengst omslag ongebouwd	10.212	9.448	763
Opbrengst natuurterreinen	168	153	15
Opbrengst verontreinigingsheffing t.b.v. WB	250	234	16
Totaal belastingopbrengsten	80.739	76.958	3.781
Beschikking reserves			
Beschikking categoriereserve ingezetenen	441	208	233
Beschikking categoriereserve gebouwd	2.982	112	2.870
Beschikking categoriereserve ongebouwd	3	-69	72
Beschikking categoriereserve natuurterreinen	-1	1	-1
Beschikking egalisatiereserve watersysteembeheer	2.347	2.032	315
Totaal beschikking reserves	5.772	2.283	3.489
Totaal dekkingsmiddelen	86.511	79.241	7.270
Saldo	0	0	0

3.2.1 Toelichting lasten

Kapitaallasten

De rente- en afschrijvingslasten, gezamenlijk de kapitaallasten, zijn het gevolg van het activeren van investeringsmiddelen voor de inrichting en verbetering van het watersysteem. In vergelijking met vorig jaar nemen de kapitaallasten per saldo toe met € 2.362.000.

Een hogere boekwaarde per ultimo 2023 zorgt voor hogere afschrijvingsbedragen. Het rentedeel neemt toe als gevolg van een hoger rente-omslagpercentage (2,35% ten opzichte van 1,82% in 2023).

Personeelslasten

De berekende personeelslasten bestaan enerzijds uit direct aan de taak toe te rekenen lasten en anderzijds uit de doorberekende tarieven van de diverse afdelingen op de primaire producten voor watersysteembeheer.

Ten opzichte van het vorige begrotingsjaar nemen de personeelslasten toe met € 1.953.000. Enerzijds door in 2024 rekening te houden met een stijging van de loonkosten van 3,5%, boven op de hogere stijging voortkomend uit de cao van 2023 (vastgesteld in november 2022 en derhalve niet geheel voorzien in de programmabegroting 2023). Anderzijds neemt het aantal fte's toe vanuit de ambities gesteld in de Voorjaarsnota en het Bestuursakkoord.

Goederen en diensten van derden/bijdragen aan derden

Het uitvoeren van de (kern)activiteiten met betrekking tot het watersysteembeheer vraagt jaarlijks om een budget binnen de exploitatiebegroting voor de goederen en diensten van derden en bijdragen aan derden. Enerzijds wordt dit bepaald vanuit de kaders van de Voorjaarsnota en vanuit het Bestuursakkoord. Anderzijds wordt het aangevuld met middelen voor noodzakelijke en/of incidentele activiteiten. Het geheel resulteert in verschillen ten opzichte van de voorgaande begroting. De meest noemenswaardige verschillen worden toegelicht:

- De kosten voor beheer en onderhoud zijn de laatste jaren toegenomen als gevolg van de verschillende maatschappelijke ontwikkelingen. Aanleiding om het budget voor het onderhoud aan de waterlopen en de natuurlijk ingerichte gebieden structureel op te hogen. Het budget voor de maaibestekken is opgehoogd met € 800.000 en daarmee wordt het niveau bereikt van de laatste aanbesteding (december 2022) met een looptijd van 2023 tot en met 2025. Daarnaast is het onderhoudsbudget ten behoeve van de kunstwerken opgehoogd met € 300.000. Beide aanpassingen in de begroting zijn voorzien in de Voorjaarsnota 2023;
- Een deel van de afvoer- en stortkosten is opgenomen in de nieuwe maaibestekken, hierdoor kan het budget met € 50.000 worden verlaagd;
- De hogere energieprijzen zorgen ervoor dat het budget voor peilbeheer wordt opgehoogd met € 100.000;
- De jaarlijkse bijdrage aan de gemeenschappelijke regeling voor de muskusrattenbestrijding is voor het komende begrotingsjaar € 120.000 hoger;
- Het budget voor de licentierechten is verhoogd met € 100.000. Dit betreft met name het monitoren van de waterkwantiteit/-kwaliteit;
- Daarnaast nemen de kosten toe voor het watergerelateerd onderzoek door Aquon (verbonden partij). Het budget hiervoor wordt met € 700.000 opgehoogd. Hiervan wordt € 525.000 toebedeeld aan het monitoren van waterkwantiteit/-kwaliteit en € 175.000 komt ten gunste van de waterbodemonderzoeken voor het cyclisch groot onderhoud;
- De diverse gebiedsgerichte aanpakken (GGA's) vragen om aanvullende middelen voor de onderzoeksvragen en adviesdiensten binnen de thema- en gebiedsgerichte plannen. Het budget hiervoor is verhoogd met € 400.000.

3.2.2 Doorberekende kosten ondersteuning

Op basis van het aandeel in de directe kosten of als aandeel in de directe uren zijn de kosten voor de ondersteunende producten doorbelast naar de primaire producten die betrekking hebben op het watersysteembeheer. De kosten voor ondersteuning zijn geactualiseerd, waarbij rekening is gehouden met de financiële kaders en uitgangspunten uit de Voorjaarsnota. Ten opzichte van het vorige begrotingsjaar nemen deze kosten toe met € 786.000.

3.2.3 Toelichting baten

De baten zijn in 2024 per saldo € 522.000 hoger in vergelijking met het vorig begrotingsjaar. Met name nemen de financiële baten toe (€ 421.000) als gevolg van de hogere besparing op eigen financieringsmiddelen door stijging van de rente.

Doordat de kosten voor het uitvoeren van werk voor derden toenemen, bijvoorbeeld het onderhouden van ecologische verbindingszones van derden, nemen ook de baten toe uit de diensten voor derden en bijdragen van derden. Per saldo nemen deze toe met € 100.000.

3.2.4 Toelichting dekkingsmiddelen

De nettolasten van de watersysteemtaak moeten worden betaald uit de belastingcategorieën die belang hebben bij deze taak. Via de kostentoedelingsverordening wordt bepaald welk aandeel de verschillende belastingcategorieën moeten bijdragen aan de bekostiging van de watersysteemtaak. In het AB van 9 oktober 2020 is de kostentoedelingsverordening met ingang van 01 januari 2021 vastgesteld. In de Programmabegroting 2024 is rekening gehouden met de kostentoedelingsverordening. Daarbij is de toerekening van de percentages van de kosten aan de belastingcategorieën als volgt: ingezetenen (29,0%), gebouwd (58,6%), ongebouwd (12,2%) en natuurterreinen (0,2%).

Belastingeenheden

De prognose van de belastingeenheden worden elk jaar opnieuw beoordeeld in samenwerking met BSOB. Op deze wijze wordt een zo realistisch mogelijk beeld gegeven van de tariefontwikkeling van het begrotingjaar en de meerjarenraming. Hierbij is rekening gehouden met de verwachte opbrengst van de belastingen in 2023 zoals deze per eind juli bij BSOB is verwerkt op basis van de aanslagheffing inclusief de prognose van de nog op te leggen aanslagen.

In onderstaande tabel zijn de prognoses opgenomen van de heffingseenheden voor 2024 en volgende jaren.

Tabel 32: Heffingseenheden watersysteembeheer

Heffingseenheden Watersysteembeheer	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034
Ingezetenen (bruto aantal)	335.400	336.400	337.900	339.400	340.900	342.400	343.900	345.400	346.900	348.400	349.900	351.400
Ingezetenen (kwijschelding)	13.800	13.800	13.900	13.900	14.000	14.000	14.100	14.200	14.200	14.300	14.300	14.400
Ingezetenen (netto aantal)	321.600	322.600	324.000	325.500	326.900	328.400	329.800	331.200	332.700	334.100	335.600	337.000
WOZ-areaal (waarde gebouwd x € 1.000.000)	142.067	156.807	164.804	173.209	182.043	191.327	201.085	211.340	222.118	233.446	245.352	257.865
Herleide ha.	101.050	100.875	100.675	100.475	100.275	100.075	99.875	99.675	99.475	99.275	99.075	98.875
Natuurterrein (ha.)	25.300	25.300	25.300	25.300	25.300	25.300	25.300	25.300	25.300	25.300	25.300	25.300
VE Indirecte lozingen tbv watersysteembeheer	4.500	4.500	4.500	4.500	4.500	4.500	4.500	4.500	4.500	4.500	4.500	4.500

De volgende uitgangspunten zijn hierbij gehanteerd:

Categorie Ingezetenen

Het aantal ingezetenen wordt jaarlijks vanaf 2024 verhoogd met 1500. Daarbij wordt rekening gehouden met een correctie voor het aantal verleende kwijscheldingsverzoeken. Gelet op de ontwikkelingen is het percentage kwijscheldingsverzoeken gesteld op 4,1% per jaar van het aantal ingezetenen.

Categorie Gebouwd

De categorie gebouwd wordt bepaald aan de hand van de WOZ-waarde. Door de economische ontwikkelingen is de WOZ-waarde per woning het afgelopen jaar gestegen. Voor het totale WOZ-areaal binnen het gebied van het waterschap is gerekend met een waardeverhoging van 6,154%. De WOZ-waarde voor 2024 komt hiermee op ruim € 156 miljard. Vanaf 2025 rekenen met een verwachte waardeverhoging van 5,1% per jaar.

Categorie Ongebouwd

Het aantal herleide ha voor 2024 is gebaseerd op de begroting 2023 met een afname van ca. 200 ha per jaar. Totaal aantal herleide ha voor 2024 is berekend op 100.875 ha. De jaarlijkse afname heeft betrekking op het omzetten van landbouwgrond naar bouwgrond, natuur of wegen. Onder herleide ha wordt verstaan het aantal ha die in de heffing worden betrokken. Dit betreffen naast de landbouwgrond in het gebied, de ongebouwde ha die in het buitendijks gebied liggen. Hiervan wordt 25% van het aantal ha in de heffing betrokken. Daarnaast wordt het aantal ha voor de wegen door de tariefdifferentiatie verdubbeld (toename 100%).

Categorie Natuur

Het aantal ha voor natuur is voor 2024 en volgende jaren gelijk gehouden vanwege de geringe jaarlijkse mutaties. Momenteel wordt 25.300 ha als natuurgrond in de heffing betrokken.

Verontreinigingsheffing indirecte lozingen voor het watersysteembeheer

De verwachting is dat, door inzet van extra capaciteit de geplande eenheden gerealiseerd kunnen worden.

Tariefontwikkeling

Bij de prognose van het meerjarenperspectief in relatie tot de heffingseenheden zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

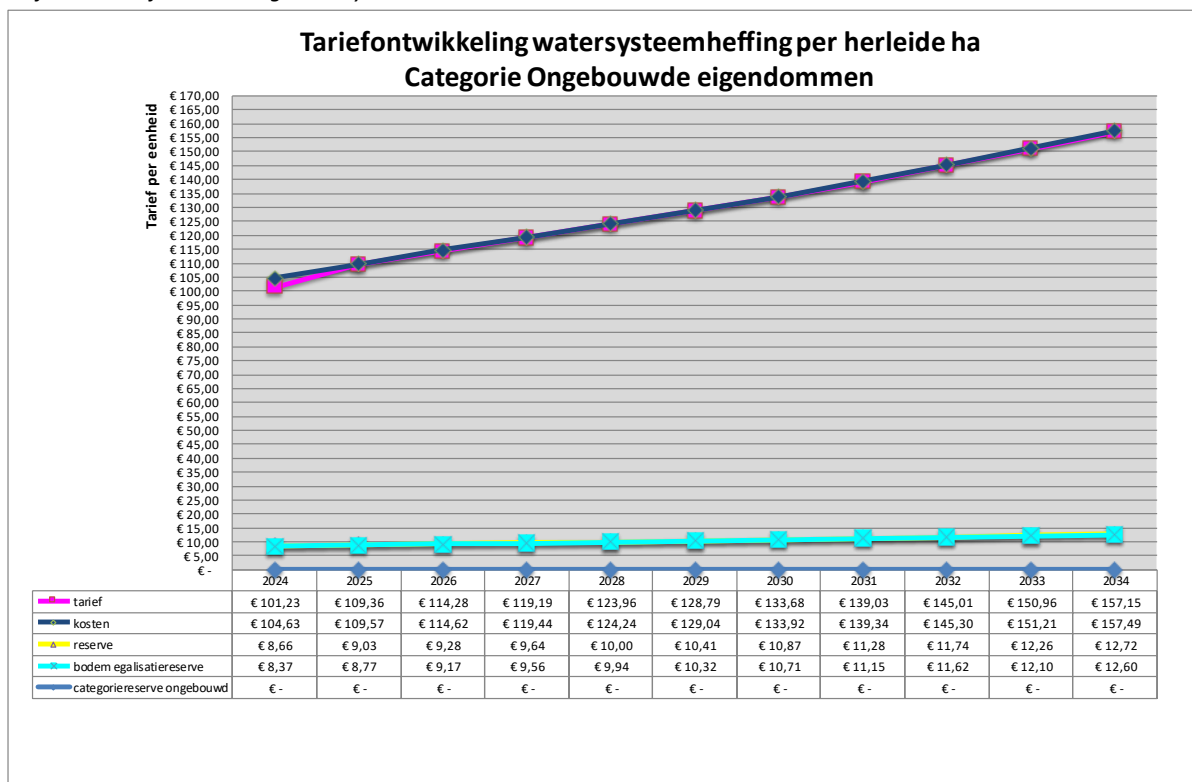
- Nota financieel beleid 2022;
- Voorjaarsnota 2023;
- WBP 2022-2027.

De volgende effecten zijn hierin meegenomen:

- Geen lasten naar de toekomst verleggen;
- Structurele werkzaamheden geleidelijk in de exploitatie brengen.

De financiële consequenties op de tariefontwikkeling zijn in de grafiek opgenomen. Hierin worden de onderscheidende getallen voor het watersysteembeheer gepresenteerd.

Grafiek 8: Tariefontwikkeling watersysteembeheer

Voorstel

Verwerking van alle financiële feiten leidt voor watersysteembeheer ten opzichte van 2023 tot de volgende tariefaanpassingen:

Tabel 33: Tarief watersysteembeheer

Belastingcategorie	Tarief 2023	Tarief 2024	Toename in %
Watersysteemheffing			
Ingezetenen	€ 68,21	€ 73,52	7,8%
Gebouwd % van WOZ-waarde	0,03160%	0,02938%	-7,0%
Ongebouwd	€ 93,50	€ 101,23	8,3%
Natuurterreinen	€ 6,06	€ 6,66	9,9%
Waterzuiveringsheffing			
Per Vervuilingseenheid	€ 52,08	€ 55,56	6,7%

3.2.5 Mutaties reserves/meerjarenprognose watersysteemheffing nettolasten in relatie tot tariefontwikkeling

Via de resultaatbestemming wordt het begrote resultaat toegevoegd of onttrokken uit de categoriereserves en de equalisatiereserve watersysteembeheer.

Onderstaande tabel toont de meerjarenprognose watersysteemheffing in relatie tot de tariefontwikkeling. Per belastingcategorie is in beeld gebracht wat de nettolasten zijn en hoe deze worden gedekt via de belastingopbrengsten (tarief * eenheden) enerzijds en met welke beschikkingen uit de categoriereserve/egalisatiereserve (toevoegingen/onttrekkingen) anderzijds. Bovenaan de tabel is een en ander getotaliseerd weergegeven, waarna ook nog het percentage equalisatiereserve, het percentage kostendekking ongebouwd en het percentage kostendekking wordt weergegeven.

Tabel 34: Meerjarenprognose watersysteemheffing

	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034
TOTAAL WATERSTEEBEHEER												
Egalisatieserve per 1-1	€ 11.542.094	€ 9.510.493	€ 7.163.754	€ 7.448.612	€ 7.639.712	€ 7.922.880	€ 8.198.804	€ 8.525.705	€ 8.880.103	€ 9.197.416	€ 9.551.895	€ 9.959.042
Netto lasten	€ 79.241.346	€ 86.511.000	€ 90.414.304	€ 94.398.546	€ 98.172.071	€ 101.915.050	€ 105.634.368	€ 109.411.969	€ 113.614.270	€ 118.234.729	€ 122.796.796	€ 127.640.291
Af: Bijdrage uit verontreinigingsheffing en invorderingsopbrengsten	€ 522.765	€ 577.657	€ 594.397	€ 612.217	€ 629.497	€ 647.857	€ 667.297	€ 688.357	€ 710.497	€ 729.937	€ 750.457	€ 770.977
Af: Beschikking egalisatieserve	€ 2.031.601	€ 2.346.738	€ -284.858	€ -191.100	€ -283.168	€ -275.924	€ -326.900	€ -354.399	€ -317.313	€ -354.478	€ -407.147	€ -353.387
Af: Beschikking categoriereserve	€ 251.474	€ 3.425.175	€ 3.702.952	€ 2.237.866	€ 632.002	€ 103.814	€ 28.005	€ 13.631	€ 44.172	€ -5.655	€ 108.277	€ 22.028
Opbrengst belastingen	€ 76.435.506	€ 80.161.429	€ 86.401.812	€ 91.739.562	€ 97.193.739	€ 101.439.303	€ 105.265.966	€ 109.064.379	€ 113.176.914	€ 117.864.925	€ 122.345.208	€ 127.200.672
% egalisatieserve 31-12	12,0%	8,3%	8,2%	8,1%	8,1%	8,0%	8,1%	8,1%	8,1%	8,1%	8,1%	8,1%
% kostendeckingspercentage	97,7%	96,8%	99,8%	99,7%	99,8%	99,8%	99,8%	99,8%	99,8%	99,8%	99,8%	99,8%
Percentage kostendeckingspercentage	96,5%	92,7%	95,6%	97,2%	99,0%	99,5%	99,7%	99,7%	99,6%	99,7%	99,6%	99,7%
INGEZETENEN												
Saldo categoriereserve 31-12	€ 835.676	€ 420.091	€ 110.240	€ 46.607	€ 21.093	€ 2.038	€ 2.498	€ 1.985	€ 840	€ 1.838	€ 1.599	€ 2.868
% aandeel categorie in netto lasten	29,00%	29,00%	29,00%	29,00%	29,00%	29,00%	29,00%	29,00%	29,00%	29,00%	29,00%	29,00%
Aandeel netto lasten	€ 22.979.990	€ 25.088.190	€ 26.220.148	€ 27.375.578	€ 28.469.901	€ 29.555.364	€ 30.633.967	€ 31.729.471	€ 32.948.138	€ 34.288.072	€ 35.611.071	€ 37.015.684
Af: Bijdrage uit verontreinigingsheffing en invorderingsopbrengsten	€ 151.602	€ 249.429	€ 254.283	€ 259.451	€ 264.462	€ 269.787	€ 275.424	€ 281.532	€ 287.952	€ 293.590	€ 299.541	€ 305.492
Af: Beschikking egalisatieserve	€ 589.164	€ 680.554	€ -82.609	€ -55.419	€ -82.119	€ -80.018	€ -94.801	€ -102.776	€ -92.021	€ -102.799	€ -118.073	€ -102.482
Af: Beschikking categoriereserve	€ 207.716	€ 440.655	€ 322.873	€ 67.161	€ 27.052	€ 19.772	€ -388	€ 603	€ 1.219	€ -966	€ 311	€ -1.205
Opbrengst belastingen	€ 21.936.336	€ 23.717.552	€ 25.725.600	€ 27.104.385	€ 28.260.505	€ 29.345.824	€ 30.453.732	€ 31.550.112	€ 32.750.988	€ 34.098.246	€ 35.429.292	€ 36.813.880
Aantal wooneenheden	321.600	322.600	324.000	325.500	326.900	328.400	329.800	331.200	332.700	334.100	335.600	337.000
Netto lasten per woning	€ 71,46	€ 77,77	€ 80,93	€ 84,10	€ 87,09	€ 90,00	€ 92,89	€ 95,80	€ 99,03	€ 102,63	€ 106,11	€ 109,84
Tarief per woning	€ 68,21	€ 73,52	€ 79,40	€ 83,27	€ 86,45	€ 89,36	€ 92,34	€ 95,26	€ 98,44	€ 102,06	€ 105,57	€ 109,24
Toename tarief in %		7,8%	8,0%	4,9%	3,8%	3,4%	3,3%	3,2%	3,3%	3,7%	3,4%	3,5%
GEBOUWDE EIGENDOMMEN												
Saldo categoriereserve 31-12	€ 9.614.458	€ 6.920.728	€ 3.754.150	€ 1.702.185	€ 1.151.615	€ 1.105.792	€ 1.116.089	€ 1.143.206	€ 1.142.454	€ 1.190.629	€ 1.128.996	€ 1.150.999
% aandeel categorie in netto lasten	58,60%	58,60%	58,60%	58,60%	58,60%	58,60%	58,60%	58,60%	58,60%	58,60%	58,60%	58,60%
Aandeel netto lasten	€ 46.435.429	€ 50.695.446	€ 52.982.782	€ 55.317.548	€ 57.528.834	€ 59.722.219	€ 61.901.740	€ 64.115.414	€ 66.577.962	€ 69.285.551	€ 71.958.922	€ 74.797.211
Af: Bijdrage uit verontreinigingsheffing en invorderingsopbrengsten	€ 306.340	€ 274.291	€ 284.100	€ 294.543	€ 304.669	€ 315.428	€ 326.820	€ 339.161	€ 352.135	€ 363.527	€ 375.552	€ 387.576
Af: Aandeel in egalisatieserve	€ 1.190.518	€ 1.375.189	€ -166.927	€ -111.985	€ -165.936	€ -161.692	€ -191.563	€ -207.678	€ -185.946	€ -207.724	€ -238.588	€ -207.085
Af: Aandeel in categoriereserve	€ 111.840	€ 2.982.164	€ 3.381.121	€ 2.172.098	€ 606.743	€ 84.978	€ 28.406	€ 13.062	€ 43.050	€ -4.761	€ 108.067	€ 23.156
Opbrengst belastingen	€ 44.897.678	€ 46.063.803	€ 49.484.487	€ 52.962.892	€ 56.783.359	€ 59.483.505	€ 61.738.078	€ 63.970.868	€ 66.368.723	€ 69.134.510	€ 71.713.892	€ 74.593.563
Waarde WOZ areaal x 1.000.000	€ 142.067	€ 156.807	€ 164.804	€ 173.209	€ 182.043	€ 191.327	€ 201.085	€ 211.340	€ 222.118	€ 233.446	€ 245.352	€ 257.865
Netto lasten % WOZ-waarde	0,03269%	0,03233%	0,03215%	0,03194%	0,03160%	0,03121%	0,03078%	0,03034%	0,02997%	0,02968%	0,02933%	0,02901%
Tarief percentage WOZ	0,03160%	0,02938%	0,03003%	0,03058%	0,03119%	0,03109%	0,03070%	0,03027%	0,02988%	0,02961%	0,02923%	0,02893%
Toename tarief in %		-7,0%	2,2%	1,8%	2,0%	-0,3%	-1,2%	-1,4%	-1,3%	-0,9%	-1,3%	-1,0%
ONGEBOUWDE EIGENDOMMEN												
Saldo categoriereserve 31-12	€ 57.982	€ -0	€ -0	€ -0	€ -0	€ -0	€ -0	€ -0	€ -0	€ -0	€ -0	€ -0
% aandeel categorie in netto lasten	12,20%	12,20%	12,20%	12,20%	12,20%	12,20%	12,20%	12,20%	12,20%	12,20%	12,20%	12,20%
Aandeel netto lasten	€ 9.667.444	€ 10.554.342	€ 11.030.545	€ 11.516.623	€ 11.976.993	€ 12.433.636	€ 12.887.393	€ 13.348.260	€ 13.860.941	€ 14.424.637	€ 14.981.209	€ 15.572.116
Af: Bijdrage uit verontreinigingsheffing en invorderingsopbrengsten	€ 63.777	€ 53.437	€ 55.480	€ 57.654	€ 59.762	€ 62.002	€ 64.374	€ 66.943	€ 69.644	€ 72.016	€ 74.519	€ 77.022
Af: Aandeel in egalisatieserve	€ 247.855	€ 286.302	€ -34.753	€ -23.314	€ -34.546	€ -33.663	€ -39.882	€ -43.237	€ -38.712	€ -43.246	€ -49.672	€ -43.113
Af: Aandeel in categoriereserve	€ -123.941	€ 3.007	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -
Opbrengst belastingen	€ 9.448.175	€ 10.211.576	€ 11.009.818	€ 11.482.283	€ 11.951.777	€ 12.405.297	€ 12.862.901	€ 13.324.554	€ 13.830.009	€ 14.395.868	€ 14.956.362	€ 15.538.206
Aantal herleide hectaren	101.050	100.875	100.675	100.475	100.275	100.075	99.875	99.675	99.475	99.275	99.075	98.875
Netto lasten per herleide hectare	€ 95,67	€ 104,63	€ 109,57	€ 114,62	€ 119,44	€ 124,24	€ 129,04	€ 133,92	€ 139,34	€ 145,30	€ 151,21	€ 157,49
Tarief per herleide hectare	€ 93,50	€ 101,23	€ 109,36	€ 114,28	€ 119,19	€ 123,96	€ 128,79	€ 133,68	€ 139,03	€ 145,01	€ 150,96	€ 157,15
Toename tarief in %		8,3%	8,0%	4,5%	4,3%	4,0%	3,9%	3,8%	4,0%	4,3%	4,1%	4,1%
NATUURTERREINEN												
Saldo categoriereserve 31-12	€ -5.306	€ -4.795	€ -3.902	€ -2.634	€ -928	€ -24	€ -13	€ 20	€ 117	€ 50	€ 152	€ 82
% aandeel categorie in netto lasten	0,20%	0,20%	0,20%	0,20%	0,20%	0,20%	0,20%	0,20%	0,20%	0,20%	0,20%	0,20%
Aandeel netto lasten	€ 158.483	€ 173.022	€ 180.829	€ 188.797	€ 196.344	€ 203.830	€ 211.269	€ 218.824	€ 227.229	€ 236.469	€ 245.594	€ 255.281
Af: Bijdrage uit verontreinigingsheffing en invorderingsopbrengsten	€ 1.046	€ 500	€ 534	€ 569	€ 604	€ 640	€ 679	€ 721	€ 766	€ 805	€ 846	€ 887
Af: Aandeel in egalisatieserve	€ 4.063	€ 4.693	€ -570	€ -382	€ -566	€ -552	€ -654	€ -709	€ -635	€ -709	€ -814	€ -707
Af: Aandeel in categoriereserve	€ 557	€ -670	€ -1.042	€ -1.393	€ -1.792	€ -935	€ -12	€ -34	€ -97	€ 72	€ -101	€ 77
Opbrengst belastingen	€ 153.318	€ 168.498	€ 181.907	€ 190.003	€ 198.099	€ 204.677	€ 211.255	€ 218.845	€ 227.194	€ 236.302	€ 245.663	€ 255.024
Aantal hectaren	25.300	25.300	25.300	25.300	25.300	25.300	25.300	25.300	25.300	25.300	25.300	25.300
Netto lasten per hectare	€ 6,26	€ 6,84	€ 7,15	€ 7,46	€ 7,76	€ 8,06	€ 8,35	€ 8,65	€ 8,98	€ 9,35	€ 9,71	€ 10,09
Tarief per hectare	€ 6,06	€ 6,66	€ 7,19	€ 7,51	€ 7,83	€ 8,09	€ 8,35	€ 8,65	€ 8,98	€ 9,34	€ 9,71	€ 10,08
Toename tarief in %		9,9%	8,0%	4,5%	4,3%	3,3%	3,2%	3,6%	3,8%	4,0%	4,0%	3,8%

Toelichting:

1. Het verschil tussen de stand van de categoriereserves per 31-12 van het ene jaar ten opzichte van het volgende jaar betreft de berekende onttrekking/toevoeging en de toerekening van de rente aan de categoriereserve.
 In 2024 komt het kostendeckingspercentage op 92,7% (belastingopbrengst/netto lasten). Het inzetten van de positieve saldo's van de categoriereserve maakt het mogelijk dat onder het percentage van 100% kostendeckingspercentage gebleven wordt.

3.3 Toelichting kostenverdeelstaat naar kostendrager waterzuiveringsbeheer

Tabel 35: Kostenverdeelstaat waterzuiveringsbeheer

(Bedragen * € 1.000)	Zuiveringsbeheer		
	2024	2023 (incl. wijziging)	Vershil
Lasten			
Kapitaallasten	21.042	18.404	2.638
Personeelslasten (direct)	190	390	-200
Personeelslasten (uren verantwoording)	15.251	13.911	1.339
Goederen en diensten van derden	32.195	32.028	167
Bijdragen aan derden	2.430	2.121	309
Reserveringen			
Voorzieningen			
Onvoorzien	150	150	
Doorberekende kosten ondersteuning	4.733	4.302	431
Totaal lasten	75.991	71.307	4.684
Baten			
Financiële baten	1.397	565	832
Personeelsbaten	23	23	
Goederen en diensten aan derden	1.999	4.225	-2.227
Bijdragen van derden	2.105	3.061	-955
Onttrekking aan bestemmingsreserves	119	393	-274
Onttrekkingen aan voorzieningen			
Totaal baten	5.643	8.267	-2.624
Netto lasten	70.348	63.040	7.309
Belastingopbrengsten			
Gederfde baten agv kwijtscheldingen	-1.333	-1.276	-57
Gederfde baten agv oninbaarverklaringen			
Opbrengst invorderingskosten bedrijven	58	54	4
Opbrengst invorderingskosten huishoudens	325	302	23
Opbrengst invorderingskosten ff bedrijven	29	27	2
Opbrengst zuiveringsheffing bedrijven	20.402	20.801	-399
Opbrengst zuiveringsheffing huishoudens	44.448	42.575	1.873
Opbrengst zuiveringsheffing ff bedrijven	2.128	2.099	29
Totaal belastingopbrengsten	66.056	64.581	1.475
Dekkingsmiddelen			
Beschikking egaliseringsreserve zuiveringsbeheer	4.292	-1.542	5.834
Totaal beschikking reserves	4.292	-1.542	5.834
Totaal dekkingsmiddelen	70.348	63.040	7.309
Saldo	0	0	0

3.3.1 Toelichting lasten

In de Programmabegroting 2024 zijn binnen het programma Schoon water de in de Voorjaarsnota 2023 aangekondigde posten opgenomen en indien nodig bijgesteld. Bij de uitwerking van alle plannen is steeds rekening gehouden met de bestuurlijke kaders van de stijging van de nettolasten van de zuiveringstaak.

Kapitaallasten

De kapitaallasten zijn het gevolg van de geactiveerde investeringen voor verbetering en optimalisering van het zuiveringsproces. In 2024 zijn meer kapitaallasten begroot (€ 2.638.000). De

belangrijkste oorzaak hiervan is de hogere rente en het in afschrijving nemen van de eerste delen van de renovatie en kwaliteitsverbetering rwzi Oijen.

Voor de versnelde afschrijving van delen van de rwzi Oijen is in 2024 € 119.000 begroot tegenover € 393.000 in 2023 (€ 274.000 lager). Hier staat ook een lagere onttrekking tegenover uit de daarvoor gevormde bestemmingsreserve.

Personeelslasten

De berekende personeelslasten bestaan enerzijds uit direct aan de taak toe te rekenen lasten en anderzijds uit de doorberekende tarieven van de diverse afdelingen op de primaire producten voor zuiveringsbeheer.

Ten opzichte van het vorige begrotingsjaar nemen de personeelslasten toe. Enerzijds door de inhaalslag van de voor 2023 afgesloten cao die, door vaststelling in november 2022, niet geheel in de begroting 2023 verwerkt kon worden. Anderzijds door in 2024 rekening te houden met een stijging van de loonkosten van 3,5%. Tenslotte neemt het aantal fte's toe (ambities uit de Voorjaarsnota 2023).

Goederen en diensten van derden

Bij de goederen en diensten van derden zijn de exploitatielasten verantwoord die gemaakt worden voor het uitvoeren van het zuiveringsproces: transporteren, zuiveren en slibverwerking.

Het saldo van de post goederen en diensten is in 2024 € 167.000 gegroeid in vergelijking met 2023. Enkele grote mutaties zijn verantwoordelijk voor het grootste deel van het verschil.

De bijdrage aan de SNB is € 1.162.000 lager dan in 2023, voornamelijk als gevolg van het toetreden van twee nieuwe aandeelhouders.

Voor hulpstoffen voor het zuiveringsproces is € 1.126.000 meer nodig dan in 2023. De belangrijkste oorzaak hiervan zijn de extra hulpstoffen die nodig zijn voor de toegevoegde extra zuiveringstrap op de rwzi Dinther.

Door de stijging van de tarieven voor de ingekochte stroom, gecombineerd met het actualiseren van de verbruikshoeveelheden, stijgen de elektriciteitskosten met € 1.417.000. Hierbij is ook rekening gehouden met de geplande oplevering van de zonneweide op de rwzi Asten. Daar staat tegenover dat de kosten van de inkoop van restwarmte (€ 202.000) lager worden door de gedaalde gasprijzen. Voor het onderhoud aan de transportstelsels, zuiveringen en slibverwerkingsinstallaties is € 503.000 minder begroot dan in 2023. Minder incidenteel onderhoud en enkele besparingen compenseren ruimschoots het benodigde budget voor indexatie op de overige onderhoudsbudgetten.

Verder dalen de kosten voor de diensten van AQUON (€ 203.000) binnen de zuiveringstaak door een mix van besparingen in de afgenomen diensten, lagere lasten voor de onderzoeken in het kader van COVID, meer effectmetingen voor aanvullende zuiveringstrappen en hogere tarieven. Tegenover de lasten voor de onderzoeken in het kader van COVID staan ook gelijke baten.

De overige mutaties zorgen per saldo voor een daling van de lasten met € 306.000.

Bijdragen aan derden

Binnen de bijdragen aan derden is in 2024 € 309.000 meer begroot dan in 2023.

Voor de overdracht van de rioolgemalen aan de gemeente Oss is in 2024 een bedrag begroot van € 84.000. Verder is € 85.000 begroot als bijdrage aan Het Waterschapshuis voor de DVO voor besturingssoftware en een bijdrage van € 63.000 aan de Unie van Waterschappen voor de waterschapsverkiezingen.

De overige mutaties zorgen per saldo voor een stijging van de lasten met € 77.000.

3.3.2 Doorberekende kosten ondersteuning

Op basis van het aandeel in de directe kosten of als aandeel in de directe uren zijn de kosten voor de ondersteunende producten doorbelast naar de primaire producten die betrekking hebben op het waterzuiveringsbeheer. De kosten voor ondersteuning zijn geactualiseerd, waarbij rekening is

gehouden met de financiële kaders en uitgangspunten uit de Voorjaarsnota 2023. Ten opzichte van het vorige begrotingsjaar zijn deze kosten toegenomen.

3.3.3 Toelichting baten

Aan bespaarde rente is € 832.000 meer begroot, waardoor de financiële baten hoger uitvallen. Bij de goederen en diensten aan derden wordt een daling van de opbrengsten van biogas verwacht (€ 2.222.000). Omdat de subsidie voor de demo installatie voor het verwijderen van medicijnresten op de rwzi Oijen naar verwachting in zijn geheel in 2023 binnenkomt, is hier vanaf 2024 geen bijdrage meer opgenomen (in 2023: € 888.000).

De bijdrage van waterschap De Dommel voor het zuiveren van afvalwater van de gemeente Vught (+ € 71.000) is geactualiseerd. De begrote bijdrage van het Rijk voor het uitvoeren van COVID-bemonsteringen is € 135.000 lager. De overige mutaties bij de baten zorgen per saldo voor een stijging van de baten met € 8.000.

Voor extra afschrijvingslasten van de rwzi Oijen is in 2024 voor € 119.000 aan onttrekkingen uit de daarvoor gevormde bestemmingsreserve begroot.

3.3.4 Toelichting dekkingsmiddelen

De vervuilingseenheden zijn gebaseerd op gegevens van de BSOB. Hierbij is rekening gehouden met de effecten van de huidige economische situatie. Het netto aantal vervuilingseenheden wordt voor 2024 geprognoseerd op 1.181.500.

Belastingeenheden

De eenheden waterzuivering worden uitgedrukt in vervuilingseenheden (ve's). Evenals bij het watersysteembeheer wordt rekening gehouden met de verwachte opbrengst van de belastingen in 2023 zoals deze per eind juli bij BSOB is verwerkt op basis van de aanslagheffing inclusief de prognose van de nog op te leggen aanslagen.

In onderstaande tabel zijn de prognoses opgenomen van de heffingseenheden voor 2024 en volgende jaren.

Tabel 36: Ontwikkeling van het aantal vervuilingseenheden

Heffingseenheden Waterzuiveringsbeheer	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034
VE Meerpersoonshuishoudens (bruto)	707.100	695.700	699.200	702.700	706.200	709.700	713.200	716.800	720.400	724.000	727.600	731.200
VE Eenpersoonshuishoudens (bruto)	110.400	104.300	104.500	104.700	104.900	105.100	105.300	105.500	105.700	105.900	106.100	106.300
Af: Corr. VE Kwijtschelding	24.500	24.000	24.100	24.200	24.300	24.400	24.600	24.700	24.800	24.900	25.000	25.100
Netto VE huishoudens	793.000	776.000	779.600	783.200	786.800	790.400	793.900	797.600	801.300	805.000	808.700	812.400
VE Tabelbedrijven (bruto)	140.900	131.200	132.200	133.300	134.400	135.500	136.600	137.700	138.800	139.900	141.000	142.200
VE Meetbedrijven (bruto)	263.000	236.000	232.000	232.000	232.000	232.000	232.000	232.000	232.000	232.000	232.000	232.000
Netto VE bedrijven	403.900	367.200	364.200	365.300	366.400	367.500	368.600	369.700	370.800	371.900	373.000	374.200
VE Kleine bedrijven < 5 VE (bruto)	40.300	38.300	38.600	38.900	39.200	39.500	39.800	40.100	40.400	40.700	41.000	41.300
VE Totaal (Netto)	1.232.700	1.181.500	1.182.400	1.187.400	1.192.400	1.197.400	1.202.300	1.207.400	1.212.500	1.217.600	1.222.700	1.227.900

Huishoudens

De bruto eenheden worden jaarlijks geprognoseerd uitgaande van de verdeling eenpersoonshuishoudens en meerpersoonshuishoudens. Hierbij wordt rekening gehouden met de toename van het aantal ingezetenen (1500 per jaar). De jaarlijkse stijging van de ve's voor de meerpersoonshuishoudens is 1%, voor de eenpersoonshuishoudens is de toename 0,2% jaarlijks. De kwijtschelding voor beide huishoudens is berekend op 3% per jaar.

Kleine bedrijven

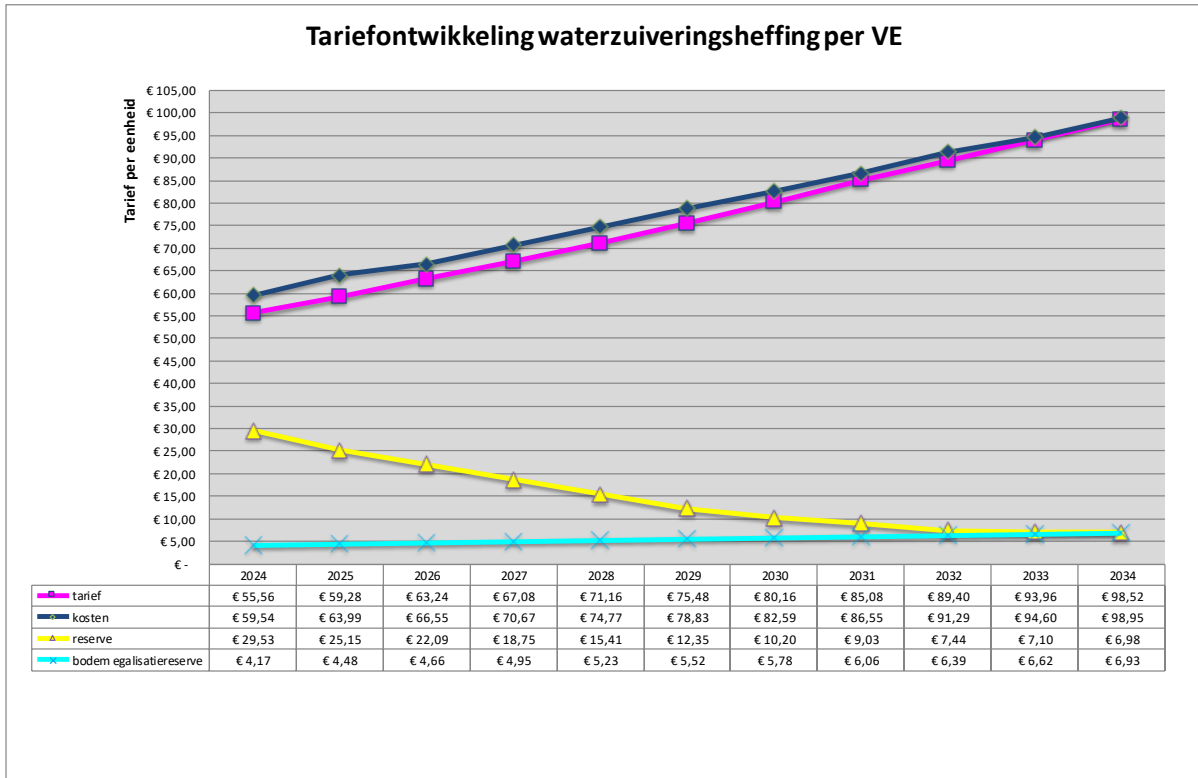
Gezien de huidige economische ontwikkelingen, energiecrisis en slechte voorraad/levering van grondstoffen, wordt een gelijkblijvend patroon becijferd in de prognose van de eenheden.

Bedrijven

De prognose voor bedrijven is voor zowel de tabelbedrijven als voor de meetbedrijven. Er wordt voorspeld een gelijkblijvend patroon becijferd in de prognose van de eenheden. Dit vanwege de huidige economische ontwikkelingen, energiecrisis en slechte voorraad/levering van goederen. De definitieve ontwikkelingen hieromtrent worden bij de jaarrekening nader toegelicht.

Tariefontwikkeling

Grafiek 9: Tariefontwikkeling zuiveren

Voorstel

Een tariefsverhoging van 6,5% toe te passen voor de zuiveringsheffing en het tarief 2024 vast te stellen op € 55,56

3.3.5 Mutaties reserves/meerjarenprognose waterzuiveringsheffing nettolasten in relatie tot tariefontwikkeling

Via de resultaatbestemming wordt het begrote resultaat voor 2024 onttrokken aan de egalisatiereserve waterzuiveringsbeheer.

Onderstaande tabel toont de meerjarenprognose waterzuiveringsheffing in relatie tot de tariefontwikkeling. De nettolasten zijn in beeld gebracht evenals de wijze waarop deze worden gedekt via de belastingopbrengsten (tarief * eenheden) enerzijds en de beschikkingen uit de egalisatiereserve (toevoegingen/onttrekkingen) anderzijds.

Daarnaast is ook nog het percentage egalisatiereserve en het percentage kostendekking weergegeven.

Tabel 37: Meerjarenprognose waterzuiveringsheffing

	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034
TOTAAL WATERZUIVERINGSBEHEER												
Egalisatiereserve per 1-1	€ 29.383.414	€ 39.187.620	€ 34.895.577	€ 29.743.125	€ 26.225.157	€ 22.361.239	€ 18.452.371	€ 14.842.447	€ 12.319.845	€ 10.944.888	€ 9.058.388	€ 8.686.352
Netto lasten	€ 63.039.615	€ 70.348.134	€ 75.657.074	€ 79.021.095	€ 84.262.060	€ 89.527.803	€ 94.771.479	€ 99.719.736	€ 104.946.408	€ 111.151.891	€ 115.668.879	€ 121.503.376
Af: Invorderingsopbrengsten	€ 382.305	€ 411.951	€ 411.951	€ 411.951	€ 411.951	€ 411.951	€ 411.951	€ 411.951	€ 411.951	€ 411.951	€ 411.951	€ 411.951
Af: Beschikking egalisatiereserve	€ -7.141.706	€ 4.292.043	€ 5.152.452	€ 3.517.969	€ 3.863.918	€ 3.908.868	€ 3.609.924	€ 2.522.601	€ 1.374.957	€ 1.886.500	€ 372.036	€ 118.718
Opbrengst belastingen	€ 64.199.016	€ 65.644.140	€ 70.092.672	€ 75.091.176	€ 79.986.192	€ 85.206.984	€ 90.749.604	€ 96.785.184	€ 103.159.500	€ 108.853.440	€ 114.884.892	€ 120.972.708
% egalisatiereserve 31-12	62,2%	49,6%	39,3%	33,2%	26,5%	20,6%	15,7%	12,4%	10,4%	8,1%	7,5%	7,1%
Percentage kostendekking	101,8%	93,3%	92,6%	95,0%	94,9%	95,2%	95,8%	97,1%	98,3%	97,9%	99,3%	99,6%
PER VERVUILINGSEENHEID												
Aantal vervuilingseenheden	1.232.700	1.181.500	1.182.400	1.187.400	1.192.400	1.197.400	1.202.300	1.207.400	1.212.500	1.217.600	1.222.700	1.227.900
Netto lasten per ve	€ 51,14	€ 59,54	€ 63,99	€ 66,55	€ 70,67	€ 74,77	€ 78,83	€ 82,59	€ 86,55	€ 91,29	€ 94,60	€ 98,95
Tarief per ve	€ 52,08	€ 55,56	€ 59,28	€ 63,24	€ 67,08	€ 71,16	€ 75,48	€ 80,16	€ 85,08	€ 89,40	€ 93,96	€ 98,52
Toename tarief		6,5%	6,5%	6,5%	6,0%	6,0%	6,0%	6,1%	6,0%	5,0%	5,0%	4,8%

De toelichting op de beschikkingen van de egalisatiereserve is de volgende. In 2023 wordt de egalisatiereserve aangevuld met € 7,1 miljoen en vanaf 2024 wordt er onttrokken aan de reserve conform de investeringen in de KRW-maatregelen en hiervoor is de afgelopen jaren ook ‘gespaard’. Dat in 2023 aan de reserve wordt toegevoegd, overeenkomstig de begroting 2023, heeft vooral te maken met de verkoop van de SNB-aandelen (overwaarde € 3,9 miljoen) en een subsidieontvangst van € 2,6 miljoen die als vooruit ontvangen bedrag aan de reserve is toegevoegd.

3.4 Totale meerjaren-kostenontwikkeling 2023-2034

Door het doorvoeren van de ambities uit de Voorjaarsnota 2023 aangevuld met extra onvermijdbare, onontkoombare en onuitstelbare kosten, komt de gemiddelde kostentoeename ten opzichte van 2023 over de gehele periode uit op 6,8% per jaar. Voor 2024 zijn de kosten met 10,2% toegenomen ten opzichte van 2023.

Tabel 38: Meerjaren-kostenontwikkeling

(bedragen x € 1.000)	Begroting												
	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	
Kapitaallasten	€ 37.013	€ 42.272	€ 42.272	€ 42.272	€ 42.272	€ 42.272	€ 42.272	€ 42.272	€ 42.272	€ 42.272	€ 42.272	€ 42.272	€ 42.272
Cumulatieve vrijval kapitaallasten	€ -	€ -	€ -938	€ -2.291	€ -3.522	€ -4.833	€ -6.255	€ -8.339	€ -11.002	€ -11.478	€ -12.193	€ -12.472	€ -12.472
Nieuwe investeringen	€ -	€ -	€ 5.750	€ 11.701	€ 17.694	€ 24.186	€ 30.845	€ 37.503	€ 44.162	€ 50.820	€ 57.479	€ 64.138	€ 64.138
Vervroegde afschrijving	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -
Totaal kapitaallasten	€ 37.013	€ 42.272	€ 47.084	€ 51.682	€ 56.443	€ 61.625	€ 66.862	€ 71.436	€ 75.431	€ 81.614	€ 87.558	€ 93.937	€ 93.937
Personeelslasten	€ 42.457	€ 45.909	€ 46.828	€ 47.764	€ 48.719	€ 49.694	€ 50.688	€ 51.701	€ 52.735	€ 53.790	€ 54.866	€ 55.963	€ 55.963
Goederen en Diensten van derden	€ 74.016	€ 77.808	€ 81.171	€ 82.984	€ 86.282	€ 89.135	€ 91.867	€ 95.005	€ 99.405	€ 102.993	€ 105.053	€ 108.254	€ 108.254
Reserveringen	€ 158	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -
Voorzieningen	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -
Onvoorzien	€ 300	€ 613	€ 613	€ 613	€ 613	€ 613	€ 613	€ 613	€ 613	€ 613	€ 613	€ 613	€ 613
Totaal lasten	€ 153.945	€ 166.602	€ 175.695	€ 183.044	€ 192.058	€ 201.067	€ 210.030	€ 218.756	€ 228.185	€ 239.011	€ 248.090	€ 258.768	€ 258.768
Financiële baten	€ 1.698	€ 2.951	€ 2.951	€ 2.951	€ 2.951	€ 2.951	€ 2.951	€ 2.951	€ 2.951	€ 2.951	€ 2.951	€ 2.951	€ 2.951
Personeelsbaten	€ 1.093	€ 1.221	€ 1.221	€ 1.221	€ 1.221	€ 1.221	€ 1.221	€ 1.221	€ 1.221	€ 1.221	€ 1.221	€ 1.221	€ 1.221
Goederen en diensten aan derden	€ 4.762	€ 2.681	€ 2.681	€ 2.681	€ 2.681	€ 2.681	€ 2.681	€ 2.681	€ 2.681	€ 2.681	€ 2.681	€ 2.681	€ 2.681
Bijdragen van derden	€ 3.717	€ 2.770	€ 2.770	€ 2.770	€ 2.770	€ 2.770	€ 2.770	€ 2.770	€ 2.770	€ 2.770	€ 2.770	€ 2.770	€ 2.770
Onttrekkingen aan reserves	€ 393	€ 119	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
Onttrekkingen aan voorzieningen	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -	€ -
Totaal baten	€ 11.664	€ 9.743	€ 9.624	€ 9.624	€ 9.624	€ 9.624	€ 9.624	€ 9.624	€ 9.624	€ 9.624	€ 9.624	€ 9.624	€ 9.624
Totaal lasten - Totaal baten	€ 142.281	€ 156.859	€ 166.071	€ 173.420	€ 182.434	€ 191.443	€ 200.406	€ 209.132	€ 218.561	€ 229.387	€ 238.466	€ 249.144	€ 249.144
Netto lasten	€ 142.281	€ 156.859	€ 166.071	€ 173.420	€ 182.434	€ 191.443	€ 200.406	€ 209.132	€ 218.561	€ 229.387	€ 238.466	€ 249.144	€ 249.144
Toename lasten per jaar 2023 - 2034		€ 14.578	€ 9.212	€ 7.348	€ 9.014	€ 9.009	€ 8.963	€ 8.726	€ 9.429	€ 10.826	€ 9.079	€ 10.678	€ 10.678
Lasten toename cumulatief		€ 14.578	€ 23.790	€ 31.139	€ 40.153	€ 49.162	€ 58.125	€ 66.851	€ 76.280	€ 87.106	€ 96.185	€ 106.863	€ 106.863
Jaarlijkse toename in % van 2023		10,2%	6,5%	5,2%	6,3%	6,3%	6,3%	6,1%	6,6%	7,6%	6,4%	7,5%	7,5%
Voortschrijdende index	100	110	117	122	128	135	141	147	154	161	168	175	175
Begroting 2023 raming 2024 - 2033		€ 148.480	€ 154.163	€ 160.982	€ 166.181	€ 173.102	€ 181.176	€ 188.699	€ 193.508	€ 202.440	€ 209.372	€ 209.372	€ 209.372
Toename per jaar t.o.v. begroting 2023 raming 2024 - 2033		€ 8.380	€ 11.908	€ 12.438	€ 16.253	€ 18.341	€ 19.230	€ 20.433	€ 25.052	€ 26.947	€ 29.093	€ 29.093	€ 29.093
Toename per jaar in % t.o.v. begroting 2023 raming 2024 - 2033		5,6%	7,7%	7,7%	9,8%	10,6%	10,6%	10,8%	12,9%	13,3%	13,9%	13,9%	13,9%

4. Begroting naar kosten- en opbrengstsoorten

Voor een nadere detaillering wordt de uitvoeringsinformatie bij de Programmabegroting 2023 opgesteld. Deze wordt door het dagelijks bestuur in december vastgesteld als afgeleide van de Programmabegroting 2024.

Lasten (x € 1.000)

Omschrijving	Begroting 2024	Begroting 2023	Jaarrekening 2022
Kapitaallasten	43.964	38.166	36.670
Personeelslasten	55.488	51.239	46.826
Goederen en diensten	71.016	68.259	60.500
Bijdragen aan derden	6.792	5.757	6.582
Toevoegingen aan reserves/voorzieningen/onvoorzier	613	458	189
Totaal	177.874	163.879	150.768
Toevoeging categoriereserve ingezetenen			159
Toevoeging categoriereserve gebouwd			911
Toevoeging categoriereserve ongebouwd		69	3
Toevoeging categoriereserve natuurterreinen	1		
Toevoeging egalisatiereserve watersysteembeheer			2.377
Toevoeging egalisatiereserve zuiveringsbeheer		1.542	4.118
Toevoeging bestemmingsreserves			
Totaal toevoeging reserves	1	1.610	7.568
Totaal inclusief toevoeging reserves	177.874	165.490	158.335

Baten (x € 1.000)

Omschrijving	Begroting 2024	Begroting 2023	Jaarrekening 2022
Financiële baten	2.951	1.698	1.858
Personeelsbaten	1.221	1.093	2.189
Goederen en diensten aan derden	2.681	4.762	6.625
Bijdragen van derden	2.770	3.717	4.181
Waterschapsbelastingen	146.795	141.540	133.895
Interne verrekeningen	11.272	9.934	6.696
Totaal	167.691	162.745	155.444
Onttrekking categoriereserve ingezetenen	441	208	297
Onttrekking categoriereserve gebouwd	2.982	112	244
Onttrekking categoriereserve ongebouwd	3		30
Onttrekking categoriereserve natuurterreinen		1	11
Onttrekking egalisatiereserve watersysteembeheer	2.347	2.032	1.020
Onttrekking egalisatiereserve zuiveringsbeheer	4.292		
Onttrekking bestemmingsreserves	119	393	1.289
Totaal onttrekking reserves	10.184	2.745	2.891
Totaal inclusief onttrekking reserves	177.874	165.490	158.335

Toelichting op de voornaamste afwijkingen van de lasten:

- *Kapitaallasten:* de hogere lasten zijn ontstaan doordat het renteomslagpercentage is gestegen van 1,82% naar 2,35%. In een jaar tijd is de rente van de ECB van 0,0% naar 4,0% verhoogd en dit heeft effect op de toekomstige leningen. Daarnaast is de verwachting dat de investeringen in 2023, vooral bij waterzuivering, hoger uitvallen dan aanvankelijk werd voorzien en dit heeft een effect op de afschrijvingslasten.
- *Personeelslasten:* de hogere personeelslasten zijn ontstaan door het verwerken van de effecten van de VJN 2023 die hoger uitvallen dan is verwacht. Zo is de cao 2023 niet geheel verwerkt in 2023 zodat een inhaalslag plaatsvindt deze begroting. Daarnaast vallen de sociale lasten wat hoger uit dan werd voorzien en is een beperkte uitbreiding van de DB-formatie verwerkt.
- *Goederen en diensten van derden en bijdragen aan derden:* de toename is als volgt te onderbouwen:
 - Voor 2024 is een inflatiecorrectie van 3,7% doorgevoerd en zijn noodzakelijke posten vallend onder de drie 'O's' opgevoerd;
 - Ambities Voorjaarsnota 2023 volledig doorgerekend;
 - Voor het onderhoud van kunstwerken is meer budget opgenomen en ook het budget voor maaien is, na een aanbesteding, verhoogd.
 - Hogere bijdrage voor muskusrattenbestrijding
 - De afspraken rond sensorgestuurd boeren lopen in 2023 af en worden vanuit de bestuurlijke ambitie voortgezet na 2023. Deze extra middelen zijn in deze begroting opgenomen.
 - De begroting van Aquon laat een hogere bijdrage zien.
 - Voor hulpstoffen voor het zuiveringsproces zijn meer middelen nodig. De belangrijkste oorzaak hiervan zijn de prijsstijgingen van de hulpstoffen (chemicaliën). Ook zijn er hogere kosten voor effluentverbetering.
 - De bijdrage aan de SNB is lager doordat er nieuwe aandeelhouders zijn toegetreden.
 - Verder stijgen de kosten voor de abonnementskosten DSO voor de Omgevingswet; nemen de kosten voor het Waterschapshuis toe en stijgen de exploitatiekosten door de investeringen in het meetnet. De licentiekosten nemen toe door prijsaanpassingen en uitbreidingen van het aantal licenties. De kosten voor de verkiezingen worden vanaf 2024 jaarlijks begroot en tenslotte stijgen de kosten van de BSOB (inflatie en cao).
- *Toevoeging aan de reserves/voorzieningen/onvoorzien:* betreft hogere rentetoe rekening aan de categoriereserves.

Toelichting op de voornaamste afwijkingen van de baten:

- *Financiële baten:* toename als gevolg van hogere interne rente;
- *Personeelsbaten:* toename door meer uitgeleend personeel;
- *Goederen en diensten aan derden:* afname vooral door de lagere biogasopbrengsten.
- *Waterschapsbelastingen:* voor 2024 zijn hogere belastingopbrengsten begroot. De tarieven van watersysteembeheer, uitgezonderd de categorie gebouwd, zijn verhoogd. Het tarief voor waterzuiveringsbeheer is eveneens verhoogd.
- *Interne verrekeningen (geactiveerde lasten):* toename door een hoger aantal te activeren uren én hogere uurtarieven.
- *Onttrekking aan de reserves:* betreft de verwerking van het verwachte begrotingsresultaat 2024. Het betreft de onttrekking uit de egaliseringsreserve én categoriereserves watersysteembeheer, de onttrekking uit de egaliseringsreserve zuiveringsbeheer en de onttrekking uit gevormde bestemmingsreserves voor de renovatie rwzi Oijen.

Met de vaststelling van de Programmabegroting 2024 door het AB, stemt het AB in met onderstaand voorstel tot toevoegingen en onttrekkingen aan de reserves.

(Bedrag x € 1.000)	Watersysteem- beheer	Zuiverings- beheer
Te dekken nettolasten 2024	86.511	70.348
<u>Dekkingsmiddelen:</u>		
Netto belastingopbrengsten	-80.739	-66.056
Onttrekking categorie ingezetenen	-441	
Onttrekking categorie gebouwd	-2.982	
Onttrekking categorie ongebouwd	-3	
Toevoeging categorie natuurterreinen	1	
Onttrekking egalisatiereserve	-2.347	
Onttrekking egalisatiereserve		-4.292
Eindsaldo		

Besluit tot vaststelling van de Programmabegroting 2024

Aldus ontworpen door het dagelijks bestuur van waterschap Aa en Maas op 3 oktober 2023

Het dagelijks bestuur van waterschap Aa en Maas verklaart dat de ontwerpbegroting ingevolge artikel 100 van de Waterschapswet van 17 oktober 2023 tot en met 17 november 2023 op het kantoor van waterschap Aa en Maas ter inzage van belanghebbenden heeft gelegen, nadat daarvan op 10 oktober 2023 openbare kennisgeving was geschied.

Het dagelijks bestuur voornoemd,

De secretaris,

Pieter Sennema

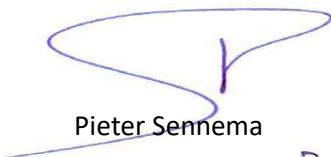
De dijkgraaf,

Mario Jacobs

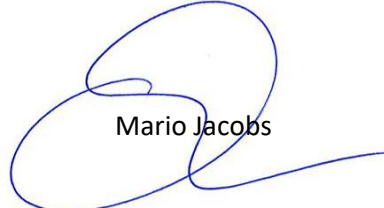
Aldus vastgesteld door het algemeen bestuur van waterschap Aa en Maas in de openbare vergadering van 17 november 2023

De secretaris,

Pieter Sennema

De dijkgraaf,

Mario Jacobs

Besluit tot aangaan langlopende geldleningen en rc-verhouding NWB

Het algemeen bestuur van waterschap Aa en Maas te 's-Hertogenbosch;

Gezien het voorstel van het dagelijks bestuur 3 oktober 2023 tot het vaststellen van de programmabegroting voor dienstjaar 2024;

BESLUIT

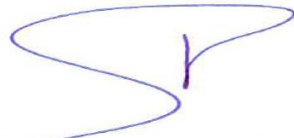
Het dagelijks bestuur te machtigen:

1. Ter voorziening in de financieringsbehoefte 2024 een langlopende geldlening aan te gaan tot een maximumbedrag van € 75.000.000,00 (vijfenzeventig miljoen euro).
2. De rekeningcourant overeenkomst voor 2024 aan te gaan met de Nederlandse Waterschapsbank te 's-Gravenhage tot een bedrag van € 45.000.000,00 (vijfenveertig miljoen euro).

's-Hertogenbosch, 17 november 2023

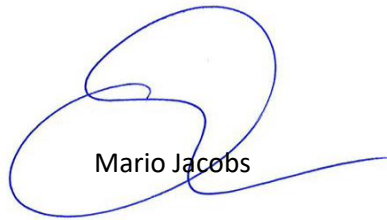
Het dagelijks bestuur voornoemd,

De secretaris,

Pieter Sennema

De dijkgraaf,

Mario Jacobs

Besluit autorisatie B-kredieten door het DB

Het algemeen bestuur wordt gevraagd goedkeuring te verlenen voor:

1. Autorisatie door het dagelijks bestuur van de B1-investeringen ten behoeve van watersysteembeheer en waterzuiveringsbeheer;

B1-investeringen: de vervangingsinvesteringen inclusief bijbehorende afspraken en kaders. De hiervoor gehanteerde richtlijnen zijn:

- Watersysteembeheer: maximaal € 3 miljoen per jaar en € 350.000 per project;
- Waterzuiveringsbeheer: maximaal € 10 miljoen per jaar en € 1.000.000 per project;
- Deze B1-investeringen zijn opgenomen in het Projectenboek behorende bij de Programmabegroting 2024, zodat voldoende financiële dekking aanwezig is en dat deze B1-investeringen in meerjarig kader zijn doorgerekend.

Taak	Maximaal totaalbedrag B1-investeringen	Maximaal bedrag per B1-investering
Watersysteembeheer	€ 3.000.000	€ 350.000
Zuiveringsbeheer	€ 10.000.000	€ 1.000.000
Totaal B1 2024	€ 13.000.000	

Het betreft onderstaande B1-investeringen voor watersysteembeheer:

- Waterbeheersingsgemaal Meerwijkweg

Het betreft onderstaande B1-investeringen voor waterzuiveringsbeheer:

- Renoveren rioolgemaal Mariahout
- Renoveren rioolgemaal 't Snepke
- Vervangen deel persleiding Neerkant – de Hutten
- Vervangen deel persleiding Berlicum – rwzi Vinkel
- Renoveren kelder rioolgemaal Harense Broek

Voor bovengenoemde B1-investeringen geldt dat via deze Programmabegroting het algemeen bestuur goedkeuring wordt gevraagd voor autorisatie door het dagelijks bestuur van deze investeringen ten behoeve van watersysteembeheer, waterzuiveringsbeheer en de algemene dienst.

2. Autorisatie door het dagelijks bestuur van het krediet Vervanging vervoermiddelen en gereedschappen 2024;

Omschrijving project	Totale netto-investeringsbedrag	Netto-uitgaven 2024
Vervanging vervoermiddelen en gereedschappen	€ 1.030.000	€ 1.030.000
Totaal bedrijfsvoering	€ 1.030.000	€ 1.030.000

3. De kredietaanvraag voor het betalen van de jaarlijkse bijdrage aan het Hoogwaterbeschermingsprogramma 2024.

Omschrijving project	Totale netto-investeringsbedrag	Netto-uitgaven 2024
HWBP-bijdrage spoedwet	€ 7.373.000	€ 7.373.000
Totaal overige	€ 7.373.000	€ 7.373.000

's-Hertogenbosch, 17 november 2023

Het dagelijks bestuur voornoemd,

De secretaris,

Pieter Sennema

De dijkgraaf,

Mario Jacobs

Bijlage 1: Programmabegroting 2024 ten opzichte van Voorjaarsnota 2023

bedragen x € 1							
	J2022	B2023	VJN2023	B2024	afwijking	% afw.	
Kapitaallasten	36.670.451	37.013.378	39.888.468	42.271.573	2.383.105	5,6%	
Personeelslasten	41.468.153	42.457.372	45.254.343	45.909.331	654.988	1,4%	
Goederen en diensten	67.082.045	74.015.991	78.715.816	77.807.619	-908.197	-1,2%	
Reserveringen/onvoorzien	189.000	458.117	458.117	613.432	155.316	25,3%	
Totaal uitgaven	145.409.649	153.944.857	164.316.744	166.601.956	2.285.212	1,4%	
Opbrengsten	17.479.384	11.663.896	9.024.703	9.742.822	718.119	7,4%	
Saldo lasten en baten	127.930.265	142.280.961	155.292.041	156.859.134	1.567.093	1,0%	
Watersysteembeheer							
	J2022	B2023	VJN2023	B2024	afwijking	% afw.	
Kapitaallasten	16.631.297	17.715.490	18.922.735	20.245.450	1.322.715	6,5%	
Personeelslasten	27.811.380	28.922.911	30.901.599	31.104.592	202.993	0,7%	
Goederen en diensten	33.225.267	35.152.812	38.005.374	38.195.236	189.863	0,5%	
Reserveringen/onvoorzien	189.000	308.117	308.117	463.432	155.316	33,5%	
Totaal uitgaven	77.856.944	82.099.331	88.137.824	90.008.710	1.870.886	2,1%	
Opbrengsten	5.781.246	2.857.984	2.857.985	3.497.710	639.726	18,3%	
Saldo lasten en baten	72.075.698	79.241.346	85.279.840	86.511.000	1.231.161	1,4%	
Waterzuiveringsbeheer							
	J2022	B2023	VJN2023	B2024	afwijking	% afw.	
Kapitaallasten	20.039.154	19.297.887	20.965.733	22.026.124	1.060.391	4,8%	
Personeelslasten	13.656.773	13.534.460	14.352.744	14.804.739	451.995	3,1%	
Goederen en diensten	33.856.778	38.863.179	40.710.442	39.612.383	-1.098.060	-2,8%	
Reserveringen/onvoorzien	0	150.000	150.000	150.000	0	0,0%	
Totaal uitgaven	67.552.704	71.845.527	76.178.920	76.593.245	414.326	0,5%	
Opbrengsten	11.698.138	8.805.911	6.166.718	6.245.112	78.393	1,3%	
Saldo lasten en baten	55.854.567	63.039.615	70.012.201	70.348.134	335.932	0,5%	
Totaal generaal	127.930.265	142.280.961	155.292.041	156.859.134	1.567.093	1,0%	

Bijlage 2: Specificatie afwijkingen ten opzichte van Voorjaarsnota 2023

Kostensoort	Toelichting afwijkingen	V / N	Bedragen * € 1
Nettolasten Voorjaarsnota 2023			155.292.041
Kapitaallasten	De hogere lasten zijn ontstaan doordat het renteomslagpercentage is gestegen van 1,82% naar 2,35%. In een jaar tijd is de rente van de ECB van 0,0% naar 3,5% verhoogd en dit heeft effect op de toekomstige leningen. Daarnaast is de verwachting dat de investeringen in 2023, vooral bij waterzuivering, hoger uitvallen dan aanvankelijk werd voorzien en dit heeft een effect op de afschrijvingslasten.		
	Saldo kapitaallasten	N	2.383.105
Personeelslasten	Het nadeel op de hogere personeelslasten heeft vooral te maken met het verwerken van de effecten van de VJN 2023 die hoger uitvallen dan is verwacht. Daarnaast vallen de sociale lasten wat hoger uit dan werd voorzien en is een beperkte uitbreiding van de DB formatie verwerkt.		
	Saldo personeelslasten	N	654.988
Goederen en diensten van derden	Watersysteembeheer Allereerst is vanuit de VJN 2023 naar de begroting 2024 het inflatiepercentage verhoogd van 3,1% naar 3,7%. De hogere bijdrage aan de gemeenschappelijke regeling Muskusrattenbestrijding Noord-Brabant is verwerkt.		
	Saldo goederen en diensten watersysteembeheer	N	189.863
	Waterzuiveringsbeheer Ook de budgetten van de goederen en diensten zijn hoger geworden door het doorrekenen met een hoger inflatiepercentage. Daarnaast zijn enkele budgetten verlaagd als gevolg van geactualiseerde prijzen.		
	Saldo goederen en diensten waterzuiveringsbeheer	V	-1.098.060
Reserveringen / onvoorzien	Rente toevoeging aan de reserves valt hoger uit door hoger gehanteerd rentepercentage.	N	155.316
Opbrengsten	Watersysteembeheer De baten vallen vooral hoger uit door de interne rente berekening (nadeel bij de kapitaallasten) en de actualisatie van diverse overeenkomsten.		
	Saldo opbrengsten watersysteembeheer	V	-639.726
	Waterzuiveringsbeheer De baten vallen vooral hoger uit door de interne rente berekening (nadeel bij de kapitaallasten) en de actualisatie van diverse overeenkomsten. De opbrengst biogas is verder neerwaarts bijgesteld en is een subsidie reeds in 2023 ontvangen.		
	Saldo opbrengsten waterzuiveringsbeheer	V	-78.393
Totaal generaal van de afwijkingen			1.567.093
Nettolasten Programmabegroting 2024			156.859.134

V = voordelig ten opzichte van Voorjaarsnota 2023

N = nadelig ten opzichte van Voorjaarsnota 2023

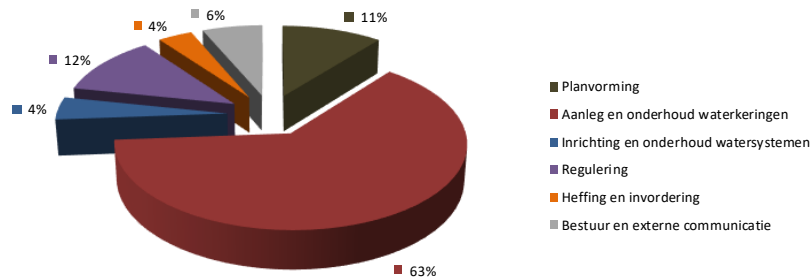
Bijlage 3: Begroting naar beleidsvelden

Waterveiligheid

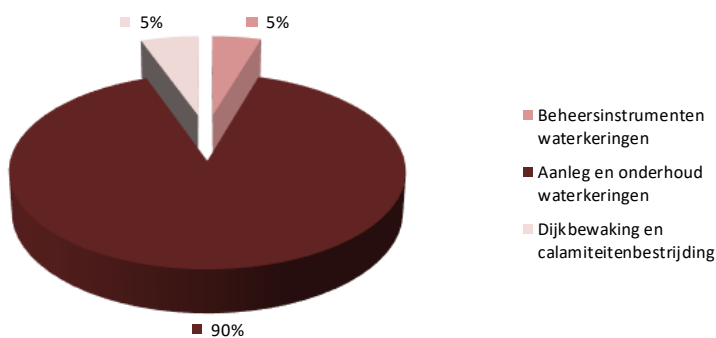
Tabel 39: Begroting naar beleidsvelden

Beleidsproduct	Begroting 2024			Begroting 2023		Rekening 2022	
	Nettolasten x € 1.000		%	x € 1.000	%	x € 1.000	%
	Totaal	Water-systeem-beheer	Zuiverings-beheer				
Planvorming	1.867	1.867		1.614	9,6%	1.481	9,6%
Beheersinstrumenten waterkeringen	509	509		540		461	
Aanleg en onderhoud waterkeringen	9.866	9.866		9.419		8.782	
Dijkbewaking en calamiteitenbestrijding	603	603		636		549	
Aanleg en onderhoud waterkeringen	10.978	10.978		10.595	62,9%	9.792	63,6%
Inrichting en onderhoud watersystemen	768	768		1.060	6,3%	1.221	7,9%
Regulering	2.023	2.023		1.876	11,6%	1.511	9,8%
Heffing en invordering	642	642		620	3,7%	640	4,2%
Bestuur en externe communicatie	1.205	1.205		1.087	6,5%	866	5,6%
Dekkingsmiddelen	-84	-84		-18	-0,1%	-118	-0,8%
TOTAAL	17.398	17.398		16.835	100,0%	15.393	100,0%

Grafiek 10: % aandeel kosten per beleidsveld (watersysteembeheer)

Grafiek 11: Het beleidsveld Aanleg en onderhoud waterkeringen gesplitst naar beleidsproducten

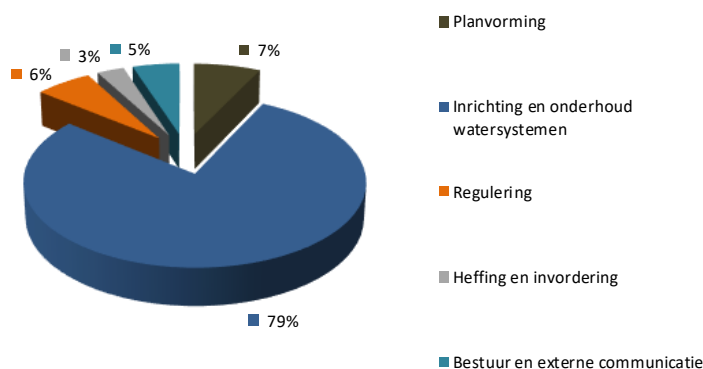

Klimaatbestendig en gezond watersysteem

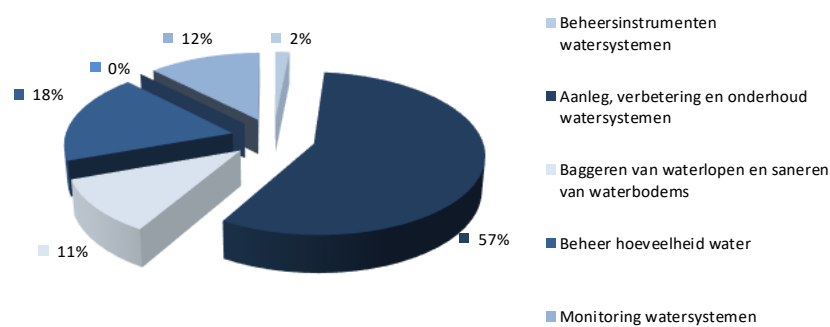
Tabel 40: Begroting naar beleidsvelden

Beleidsproduct	Begroting 2024				Begroting 2023		Rekening 2022	
	Kosten x € 1.000			%	x € 1.000	%	x € 1.000	%
	Totaal	Water-systeem-beheer	Zuiverings-beheer					
Planvorming	5.296	5.296		7,6%	4.569	7,2%	4.186	7,3%
Beheersinstrumenten watersystemen	895	895			773		757	
Aanleg, verbetering en onderhoud watersystemen	31.591	31.591			28.230		25.960	
Baggeren van waterlopen en saneren van waterbodems	5.848	5.848			5.478		4.657	
Beheer hoeveelheid water	9.250	9.250			9.013		9.306	
Calamiteitenbestrijding watersystemen								
Monitoring watersystemen	7.523	7.523			6.131		5.176	
Inrichting en onderhoud watersystemen	55.107	55.107		78,9%	49.624	78,6%	45.856	79,9%
Regulering	4.173	4.173		6,0%	3.897	6,2%	3.156	5,5%
Heffing en invordering	1.927	1.927		2,8%	1.860	2,9%	1.919	3,3%
Bestuur en externe communicatie	3.614	3.614		5,2%	3.262	5,2%	2.599	4,5%
Dekkingsmiddelen	-253	-253		-0,4%	-53	-0,1%	-353	-0,6%
TOTAAL	69.865	69.865		100,0%	63.158	100,0%	57.362	100,0%

Grafiek 12: % aandeel kosten per beleidsveld (watersysteembeheer)

Grafiek 13: Het beleidsveld Inrichting en onderhoud watersystemen gesplitst naar beleidsproducten

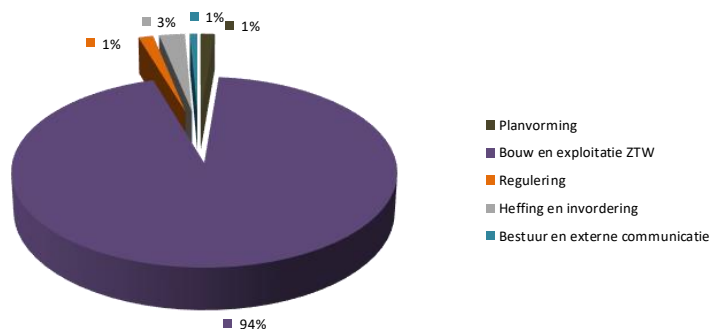

Schoon water

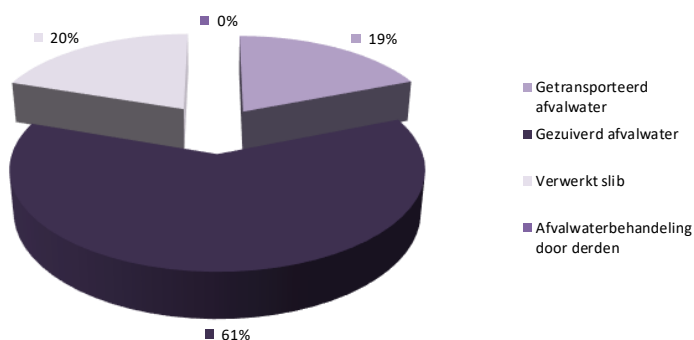
Tabel 41: Begroting naar beleidsvelden

Beleidsproduct	Begroting 2024				Begroting 2023		Rekening 2022	
	Nettolasten x € 1.000			%	x € 1.000	%	x € 1.000	%
	Totaal	Water-systeem-beheer	Zuiverings-beheer					
Planvorming	963		963	1,4%	1.314	2,1%	884	1,6%
Getransporteerd afvalwater	12.601		12.601		12.295		10.654	
Gezuiverd afvalwater	40.507		40.507		34.912		32.184	
Verwerkt slib	13.113		13.113		10.899		9.430	
Afvalwaterbehandeling door derden								
Bouw en exploitatie ZTW	66.221		66.221	94,0%	58.106	92,0%	52.267	93,4%
Regulering	1.010		1.010	1,4%	953	1,5%	844	1,5%
Heffing en invordering	1.754		1.754	2,5%	1.667	2,6%	1.663	3,0%
Bestuur en externe communicatie	1.764		1.764	2,5%	1.807	2,9%	1.036	1,9%
Dekkingsmiddelen	-1.252		-1.252	-1,8%	-694	-1,1%	-727	-1,3%
TOTAAL	70.461		70.461	100,0%	63.153	100,0%	55.967	100,0%

Grafiek 14: % aandeel kosten per beleidsveld (waterzuiveringsbeheer)

Grafiek 15: Het beleidsveld Bouw en exploitatie zuiveringstechnische werken gesplitst naar beleidsproducten

Bijlage 4: Projecten met procentuele verdeling naar programma

Uitgaven/ Inkomsten	Nr. PJB	Omschrijving investering	Srt. inv.	Bedragen * € 1							Aandeel in %					
				Krediet	Aandeel in investering 2024	Aandeel in investering 2025	Aandeel in investering 2026	Aandeel in investering 2027	Aandeel in investering 2028	Aandeel in investering 2029	% WV	% VWWE	% GNW	% SW	% SDSE	
Uitgaven	5	Blauwe Poort Laarbeek	A	194.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0	0
			B2	10.180.519	9.854.730	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0	0
	6	Gebiedsontwikkeling Oostelijke Langstraat (GOL)	A	863.500	8.984	831.079	0	0	0	0	0	0	33	0	67	0
	7	Gebiedsplan Raam	A	17.395.820	4.220.017	1.342.294	-5.761	0	0	0	0	30	20	50	0	0
			B2	27.344.280	2.624.028	15.741.050	8.755.408	224.613	-819	0	0	30	20	50	0	0
	8	Integrale wateropgave Aa-dal Noord	A	610.000	0	0	0	0	0	0	0	10	0	90	0	0
			B2	24.385.473	299.469	0	0	24.058.200	0	0	0	10	0	90	0	0
	12	Integraal Gebiedsprogramma Bakel - Milheeze	A	100.000	8.932	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0	0
	25	HWBP Bijdrage	A	6.464.000	0	0	0	0	0	0	0	100	0	0	0	0
			B2	86.355.000	7.373.000	6.868.000	6.767.000	7.878.000	8.282.000	8.686.000	100	0	0	0	0	0
	53	Cyclisch groot onderhoud	A	4.012.722	1.615.550	0	0	0	0	0	0	0	100	0	0	0
	76	Aa dal Zuid	A	16.700.000	856.250	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0	0
			B2	11.236.870	631.870	2.020.000	5.050.000	3.535.000	0	0	0	0	0	100	0	0
	86	IGP Maasheggen	A	7.760.000	3.265.678	2.575.500	0	0	0	0	0	0	0	100	0	0
	95	EVZ Tranche Beneden Aa	A	7.995.500	4.164.356	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0	0
	99	Realisatie EVZ Groote Wetering	A	1.892.000	478.607	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0	0
	115	Renoveren rwzi Den Bosch	A	66.850.000	500.000	5.800.000	1.819.101	0	0	0	0	0	0	0	100	0
	118	Renoveren rioolgemaal Cuijk-Heiligenberg	C	2.950.000	1.500.000	1.442.291	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0
	131	Renoveren rioolgemaal Keldonk/Mariaheide	A	615.000	83.172	0	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0
	135	Renoveren rioolgemaal Mariahout	B1	700.000	350.000	300.000	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0
	147	Renoveren rioolgemaal Oploo	A	615.000	155.035	0	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0
		Renoveren rioolgemaal Westerbeek	A	520.000	107.271	0	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0
	175	Renovatie en kwaliteitsverbetering rwzi Oijen	A	87.000.000	25.752.866	16.756.573	11.869.707	0	0	0	0	0	0	0	100	0
	197	Vervanging vervoersmiddelen en gereedschap	A	2.489.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	100
			B1	7.110.400	1.040.300	1.686.700	1.111.000	560.550	479.750	782.750	0	0	0	0	0	100
	208	Kunstwerken regionale keringen	A	2.600.000	826.088	308.226	0	0	0	0	0	100	0	0	0	0
	209	Uitvoeringsprogramma normen wateroverlast (2016-2021)	A	1.450.000	53.144	0	0	0	0	0	0	100	0	0	0	0
	210	Smakterbroek	A	650.000	28.638	452.480	0	0	0	0	0	0	0	100	0	0
	212	GGOR Goorloop Snelle Loop	A	3.476.000	521.182	160.600	0	0	0	0	0	0	100	0	0	0
	213	GGOR St Anthonis Boxmeer	A	3.265.000	310.070	0	0	0	0	0	0	0	100	0	0	0
	216	EVZ Meerkenloop	A	400.000	154.427	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0	0
			B2	1.352.595	1.352.595	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0	0
	219	HWBP Ravenstein Lith	A	50.300.333	11.250.002	2.708.564	0	0	0	0	0	100	0	0	0	0
			B2	350.000.001	21.250.000	72.846.991	75.555.555	75.555.555	75.555.555	28.477.781	100	0	0	0	0	0
	231	Aanpassing hoogwaterafvoer sluis 0	A	3.500.000	257.813	447.624	609.940	835.886	0	0	0	0	100	0	0	0
	234	Uitvoeringsprogramma 't Gulden Land	A	4.475.000	1.018.068	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0	0
	237	Groene oevers Stads Aa Den Bosch	C	830.817	199.567	75.750	530.250	25.250	0	0	0	0	0	100	0	0
	241	HWBP Cuijk Ravenstein	A	25.680.000	8.800.000	8.800.000	5.400.000	0	0	0	0	100	0	0	0	0
			B2	216.272.250	163.350	108.899	5.000.000	16.600.000	64.800.000	64.800.000	100	0	0	0	0	0
	244	Poseidon - de datagestuurde waterketen	A	3.450.000	235.737	797.761	798.343	733.930	0	0	0	0	0	0	100	0
	255	Uitbreiding verwerkingscapaciteit en renovatie rwzi Land van Cuijk	A	2.000.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0
			B2	74.000.000	7.000.000	20.000.000	30.000.000	17.000.000	0	0	0	0	0	0	100	0
	270	Maatregelen digitale transformatie	C	1.268.560	398.950	599.940	269.670	0	0	0	0	0	0	0	0	100
	275	Natte Natuurparel Wijboschbroek	A	555.000	50.500	0	0	0	0	0	0	0	100	0	0	0
			B2	4.535.190	2.665.528	1.869.663	0	0	0	0	0	0	100	0	0	0

Uitgaven/ Inkomsten	Nr. PJB	Omschrijving investering	Srt. inv.	Bedragen * € 1						Aandeel in %					
				Krediet	Aandeel in investering 2024	Aandeel in investering 2025	Aandeel in investering 2026	Aandeel in investering 2027	Aandeel in investering 2028	Aandeel in investering 2029	% WV	% VWWE	% GNW	% SW	% SDSE
	276	Grootschalige realisatie van zonneweides	A	19.000.000	515.100	1.262.500	0	0	0	0	0	0	0	100	0
	286	Oplossen capaciteitsknelpunt Bakel	A	3.700.000	540.349	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0
	288	Oplossen knelpunt robuust watersysteem Beekgraaf	C	2.319.620	303.000	1.010.000	1.006.620	0	0	0	50	0	50	0	0
	300	Clusteraanpak EVZ's Deurne	A	4.642.000	518.086	0	0	0	0	0	0	0	100	0	0
	301	Vervangingsinvesteringen t.b.v. Waterbeheersingsgemalen (LTAP)	A	990.000	297.762	0	0	0	0	0	0	100	0	0	0
			B1	277.750	277.750	0	0	0	0	0	0	100	0	0	0
	302	Natuurrealisatie en klimaatrobuust watersysteem Maashorst	A	300.000	0	0	0	0	0	0	0	75	25	0	0
			B2	73.228	54.692	0	0	0	0	0	0	75	25	0	0
	303	Optimalisatie Meetnetten en Datamanagement in Systeem en Keten (OMDISK)	A	4.805.000	926.372	313.106	0	0	0	0	14	86	0	0	0
	308	Groene Punt	C	242.162	221.980	0	0	0	0	0	0	0	100	0	0
	313	Effluentverbetering rwzi's: rwzi Aarle-Rixtel	C	30.000.000	900.000	4.000.000	0	0	6.500.000	10.500.000	0	0	0	100	0
	314	Effluentverbetering rwzi's: rwzi Asten	C	13.000.000	0	0	0	1.100.000	6.000.000	5.900.000	0	0	0	100	0
	315	Effluentverbetering rwzi's: rwzi Den Bosch	C	34.000.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0
	316	Effluentverbetering rwzi's: rwzi Dinther	A	12.150.000	4.033.350	-40.000	0	0	0	0	0	0	0	100	0
			B2	26.000.000	4.000.000	18.000.000	3.950.000	0	0	0	0	0	0	100	0
	317	Effluentverbetering rwzi's: rwzi Land van Cuijk	C	4.000.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0
	319	Effluentverbetering rwzi's: rwzi Oijen	C	24.000.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0
	320	Effluentverbetering rwzi's: rwzi Vinkel	A	10.200.000	3.474.400	5.967.599	0	0	0	0	0	0	0	100	0
	334	Renoveren rioolgemaal 't Snepke	B1	350.000	100.000	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0
			C	2.400.000	0	0	0	0	2.400.000	0	0	0	0	100	0
	346	Stads Aa Helmond	C	2.058.184	38.184	1.010.000	1.010.000	0	0	0	0	0	0	0	0
	354	HWBP Lith Bokhoven	A	1.500.000	880.000	0	0	0	0	0	100	0	0	0	0
			B2	281.899.999	2.420.000	3.300.000	3.780.000	7.000.000	7.000.000	46.999.999	100	0	0	0	0
	356	Aanpassing Astense Aa tbv aanvoer vanuit Noordervaart	A	100.000	111.100	69.690	0	0	0	0	0	100	0	0	0
			B2	444.068	90.568	353.500	0	0	0	0	0	100	0	0	0
	357	Vervanging TMX Onderstations LM-8N en LM-20N door LMX-serie	A	1.360.000	1.097.870	156.987	0	0	0	0	50	50	0	0	0
	358	Afronding Beekherstel Peelseloop Benedenloop	A	85.000	21.326	0	0	0	0	0	0	50	50	0	0
	359	Renovatie/vervangen Bruggen landgoed Eyckenlust Beek en Donk	C	1.659.712	231.572	1.428.140	0	0	0	0	100	0	0	0	0
	360	Waterfabrieken	C	3.500.000	100.000	2.000.000	1.400.000	0	0	0	0	0	0	100	0
	361	Vismigratie Gewande	A	200.000	78.780	75.992	0	0	0	0	0	0	100	0	0
			B2	2.358.072	72.322	328.250	1.957.500	0	0	0	0	0	0	100	0
	364	HWBP Doeveren	A	2.650.000	80.000	1.570.000	0	0	0	0	100	0	0	0	0
			B2	39.350.000	1.920.000	2.180.000	5.250.000	25.000.000	5.000.000	0	100	0	0	0	0
	365	Optimalisatie Roode Wetering	C	830.947	325.947	252.500	252.500	0	0	0	0	100	0	0	0
	367	Uitvoeringsprogramma waterconservering	A	400.000	75.750	0	0	0	0	0	0	100	0	0	0
			B2	2.639.895	1.634.895	1.005.000	0	0	0	0	0	100	0	0	0
	368	EVZ - KRW Hoefgraaf	C	237.350	237.350	0	0	0	0	0	0	0	100	0	0
	370	Zelfstandige NBW-knelpunten wateroverlast (3e toetsing)	C	9.195.256	6.136.908	49.248	0	0	0	0	100	0	0	0	0
	371	Programma Howabo	A	1.500.000	692.441	0	0	0	0	0	100	0	0	0	0
			B2	277.043.000	1.010.000	1.313.000	757.500	1.767.500	12.861.340	4.124.840	100	0	0	0	0
	372	Aardgasvrij Aa en Maas	C	1.700.000	350.000	1.350.000	0	0	0	0	0	0	0	0	100
	373	Windturbines Land van Cuijk	A	350.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0
			B2	11.600.000	200.000	150.000	2.150.000	8.000.000	1.000.000	0	0	0	0	100	0
	374	Uitbreiding slib- en gaslijn rwzi Den Bosch	A	2.000.000	897.758	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0
			B2	35.000.000	4.000.000	16.000.000	15.000.000	0	0	0	0	0	0	100	0
	376	Wegwerken baggerachterstand 2022-2027	C	7.120.500	2.323.000	1.262.500	1.262.500	1.262.500	1.010.000	0	0	100	0	0	0

Uitgaven/ Inkomsten	Nr. PJB	Omschrijving investering	Srt. inv.	Bedragen * € 1						Aandeel in %						
				Krediet	Aandeel in investering 2024	Aandeel in investering 2025	Aandeel in investering 2026	Aandeel in investering 2027	Aandeel in investering 2028	Aandeel in investering 2029	% WV	% VWWE	% GNW	% SW	% SDSE	
	2022-010	GGA Aa dal Noord	C	89.121	89.121	0	0	0	0	0	0	0	50	50	0	0
	2022-013	GGA Vitale Peel	C	3.379.848	680.068	500.001	1.999.800	199.980	0	0	0	0	50	50	0	0
	2022-014	GGA Vlijmens Ven, Moerputten, Bossche Broek	C	705.385	187.607	500.300	0	0	0	0	0	0	50	50	0	0
	2022-021	Dood hout in de Astense Aa - de Berken	A	22.500	68.788	0	0	0	0	0	0	0	100	0	0	0
			B2	303.000	101.000	202.000	0	0	0	0	0	0	100	0	0	0
	2023-022	HWBP Programmaplan 2023-2025	A	1.710.356	650.000	650.000	0	0	0	0	100	0	0	0	0	0
	2023-024	Optimalisatie Meetnetten en Datamanagement in Systeem en Keten (OMDISK) deel ZV	A	1.380.000	348.050	247.050	141.029	0	0	0	0	0	0	100	0	0
	2023-025	Alternatieve dassenburcht Megen	A	125.000	25.000	0	0	0	0	0	100	0	0	0	0	0
	2023-026	Renoveren diverse rioolgemalen vanaf 2025	C	21.300.000	0	1.490.000	1.410.000	8.600.000	1.700.000	8.100.000	0	0	0	100	0	0
	2023-028	Vervangen deel persleiding Neerkant - de Hutten	B1	275.000	275.000	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0	0
		Vervangen deel persleiding Berlicum - RWZI Vinkel	B1	300.000	300.000	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0	0
		Dijkversterking Ravenstein-Lith: omleggen TPL Lithoijen	C	1.600.000	800.000	800.000	0	0	0	0	0	0	0	100	0	0
		N264 - Omleggen TPL Odiliapeel - RG de Peel	C	1.500.000	0	750.000	750.000	0	0	0	0	0	0	100	0	0
		N279 - Herziening leidingknooppunt Wolfspuiten RWZI Aarle-Rixtel	C	700.000	0	350.000	350.000	0	0	0	0	0	0	100	0	0
		Omleggen TPL Vught - Helfheувelweg	C	2.500.000	50.000	450.000	2.000.000	0	0	0	0	0	0	100	0	0
		Verbreding A50 - Omleggen transportleidingen nabij Herpen	C	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0	0
	2023-029	Renoveren kelder rioolgemaal Harensse Broek	B1	240.000	240.000	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0	0
	2023-031	EVZ 't Schoor Leijgraaf	C	680.903	139.609	490.839	0	0	0	0	0	0	100	0	0	0
	2023-032	Clusterproject vismigratie	C	8.484.000	1.212.000	2.222.000	2.525.000	2.525.000	0	0	0	0	100	0	0	0
	2023-033	Co-financiering waterschap groen-blauwe maatregelen Spoorzone Den Bosch	C	5.050.000	505.000	707.000	707.000	707.000	707.000	707.000	0	50	50	0	0	0
	2023-035	Optimalisatie wijst en beheer & onderhoud Annabos	C	101.000	50.500	50.500	0	0	0	0	0	0	100	0	0	0
	2023-036	Oplossen onderhoudsknelpunt Mgr. Borretlaan te Ravenstein	C	230.028	230.028	0	0	0	0	0	0	0	100	0	0	0
	2023-037	Optimalisatie watersysteem Rode Beek	C	999.951	999.951	0	0	0	0	0	0	0	100	0	0	0
	2023-044	Datagestuurd leidingbeheer	C	600.000	100.000	500.000	0	0	0	0	0	0	0	100	0	0
Totaal Uitgaven				2.073.907.664	169.666.107	238.817.687	201.189.663	203.168.964	193.294.826	179.078.370						

Uitgaven/ Inkomsten	Nr. PJB	Omschrijving investering	Srt. inv.	Bedragen * € 1						Aandeel in %					
				Krediet	Aandeel in investering 2024	Aandeel in investering 2025	Aandeel in investering 2026	Aandeel in investering 2027	Aandeel in investering 2028	Aandeel in investering 2029	% WV	% VWWE	% GNW	% SW	% SDSE
Inkomsten	5	Blauwe Poort Laarbeek	B2	-3.080.000	-3.080.000	0	0	0	0	0	0	0	100	0	0
	7	Gebiedsplan Raam	A	-3.225.083	-1.878.617	-758.287	0	0	0	0	0	30	20	50	0
			B2	-10.066.325	0	-1.019.618	-5.468.940	-3.495.880	-81.887	0	0	30	20	50	0
	95	EVZ Tranche Beneden Aa	A	-3.407.000	-2.215.000	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0
	99	Realisatie EVZ Grootte Wetering	A	-973.000	-588.000	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0
	212	GGOR Goorloop Snelle Loop	A	-1.218.000	-200.000	-100.000	0	0	0	0	0	0	100	0	0
	216	EVZ Meerkenloop	B2	-636.000	-636.000	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0
	219	HWBP Ravenstein Lith	A	-36.935.759	-10.125.002	0	0	0	0	0	0	100	0	0	0
			B2	-318.644.000	-19.125.000	-40.000.000	-40.000.000	-40.000.000	-40.000.000	-40.000.000	-40.000.000	100	0	0	0
	241	HWBP Cuijk Ravenstein	A	-23.462.000	-7.920.000	-7.095.500	-5.395.500	0	0	-180.000	0	100	0	0	0
			B2	-194.400.000	0	0	0	-40.000.000	-40.000.000	-40.000.000	-40.000.000	100	0	0	0
	275	Natte Natuurparel Wijboschbroek	B2	-3.363.750	-1.965.000	-1.398.750	0	0	0	0	0	0	100	0	0
	288	Oplossen knelpunt robuust watersysteem Beekgraaf	C	-338.000	0	0	-338.000	0	0	0	0	50	0	50	0
	300	Clusteraanpak EVZ's Deurne	A	-2.621.300	-1.741.685	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0
	303	Optimalisatie Meetnetten en Datamanagement in Systeem en Keten (OMDISK)	A	-2.526.500	-400.000	-130.000	0	0	0	0	0	18	82	0	0
	316	Effluentverbetering rwzi's: rwzi Dinther	A	-4.000.000	0	-4.000.000	0	0	0	0	0	0	0	0	100
	320	Effluentverbetering rwzi's: rwzi Vinkel	A	-965.000	0	-965.000	0	0	0	0	0	0	0	0	100
	354	HWBP Lith Bokhoven	A	-1.350.000	-792.000	0	0	0	0	0	0	100	0	0	0
			B2	-253.710.000	-2.178.000	0	0	-5.715.000	-5.715.000	-5.715.000	-5.715.000	100	0	0	0
	361	Vismigratie Gewande	B2	-1.200.000	0	0	-1.200.000	0	0	0	0	0	0	100	0
	364	HWBP Doeveren	A	-2.385.000	-72.000	0	-1.413.000	0	0	0	0	100	0	0	0
			B2	-35.415.000	-1.728.000	0	-2.637.000	-29.700.000	0	0	0	100	0	0	0
	367	Uitvoeringsprogramma waterconservering	B2	-1.475.000	-825.000	-500.000	0	0	0	0	0	0	100	0	0
	371	Programma Howabo	A	-750.000	-750.000	0	0	0	0	0	0	100	0	0	0
	2022-014	GGA Vlijmens Ven, Moerputten, Bossche Broek	C	-470.000	0	-470.000	0	0	0	0	0	0	50	50	0
	2023-022	HWBP Programmaplan 2023-2025	A	-1.469.700	-734.850	0	0	0	0	0	0	100	0	0	0
	2023-024	Optimalisatie Meetnetten en Datamanagement in Systeem en Keten (OMDISK) deel ZV	A	-340.000	-40.000	-40.000	-37.060	0	0	0	0	0	0	0	100
Totaal Inkomsten				-908.426.417	-56.994.153	-56.477.155	-56.489.500	-118.910.880	-85.796.887	-85.895.000					
Eindtotaal				1.165.481.247	112.671.954	182.340.532	144.700.163	84.258.084	107.497.939	93.183.370					

Bijlage 5: Verbonden partijen

Aquaminerals B.V.	
Vestigingsplaats	Nieuwegein
Ingangsdatum	1 januari 2018
Beleidsinformatie	
Openbaar belang (doelstelling, activiteiten en prestaties)	<p>Aquaminerals verzorgt de afzet van grondstoffen die vrijkomen uit het zuiveringsproces. Het gaat hierbij in eerste instantie om cellulose en struviet.</p> <p>Daarnaast vervult ze, om stagnatie in de slibverwerking te voorkomen, vanaf juli 2021 in opdracht van de UvW de regie over de collectieve incidentencapaciteit in slibverwerking van de Nederlandse waterschappen.</p>
Bestuurlijk belang	Aandeelhouder met stemrecht.
Deelnemende partijen	<p>Alle drinkwaterbedrijven in Nederland; de waterschappen Aa en Maas, Amstel Gooi en Vecht, Zuiderzeeland, De Dommel, Brabantse Delta;</p> <p>de hoogheemraadschappen: Hollands Noorderkwartier, Stichtse Rijnlanden, Delfland en Waterschapsbedrijf Limburg.</p>
Relatie met programma	Schoon water.
Doelstelling(en) waterschap die worden gerealiseerd door deelneming in de verbonden partij	In het kader van de circulaire economie en duurzaamheid.
Beleidsvoornemens waterschap omtrent verbonden partij	<p>Langdurige relatie om ontzorgd te worden bij het afzetten en vermarkten van rest- en grondstoffen. In de beginperiode in het bijzonder gericht op de afzet van struviet en cellulose, op termijn wellicht ook voor andere producten.</p> <p>Toezien op verder acquireren van waterschappen als deelnemer om zodoende in de toekomst groter aanbod (gezamenlijke afzet) en daarmee grotere schaalvoordelen te kunnen bewerkstelligen.</p>

AQUON	
Vestigingsplaats	's-Hertogenbosch
Ingangsdatum	1 juli 2011
Beleidsinformatie	
Openbaar belang (doelstelling, activiteiten en prestaties)	AQUON verricht laboratoriumonderzoek en heeft als doel te komen tot vergroting van efficiency, vermindering van kwetsbaarheid, benutting van de mogelijkheden tot continue kwaliteitsborging en kwaliteitsverbetering en versterking van innovatiekracht.
Bestuurlijk belang	Zetel in het algemeen bestuur en dagelijks bestuur met stemrecht.
Deelnemende partijen	Waterschappen Aa en Maas, De Dommel, Brabantse Delta, Schieland en Krimpenerwaard, Delfland, Rijnland, Hollandse Delta, Rivierenland en De Stichtse Rijnlanden.
Relatie met programma	Schoon water.
Doelstelling(en) waterschap die worden gerealiseerd door deelneming in de verbonden partij	AQUON verricht laboratoriumwerkzaamheden t.b.v. de kwalitatieve monitoring (KRW) van het watersysteem, de monitoring van de zuiveringsinstallaties, hydrobiologie (ecologie), waterbodemonderzoek, grondwateronderzoek, t.b.v. handhavingsactiviteiten en calamiteiten en COVID-bemonsteringen.
Beleidsvoornemens waterschap omtrent verbonden partijen	De bestuurlijke en bedrijfsmatige focus bij AQUON is gericht op een stabiele bedrijfsvoering en verlaging van de kosten. Om dit te bereiken is een strategische herijking uitgevoerd. Daarbij is een nieuwe visie ontwikkeld (AQUON 2.0) en een ombouwplan met implementatieplan gemaakt. Eind 2024 vindt oplevering plaats van het nieuw te bouwen laboratorium in Houten. Dit proces wordt door het AB van waterschap Aa en Maas gesteund, waarbij tevens is besloten om de deelname van Aa en Maas in AQUON te continueren.

Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC)	
Vestigingsplaats	's-Hertogenbosch
Ingangsdatum	1 januari 2005
Beleidsinformatie	
Openbaar belang (doelstelling, activiteiten en prestaties)	Het BHIC heeft als doel het behartigen van de belangen van de deelnemende partijen bij alle aangelegenheden betreffende de archiefbescheiden en collecties in rijksarchiefbewaarplaats in de provincie Noord-Brabant en de archiefbewaarplaatsen van de deelnemende gemeenten en waterschappen.
Bestuurlijk belang	Het AB bestaat uit 8 leden, het DB uit 4 leden. Niet alle deelnemers hebben zitting in het bestuur. Wel hebben alle deelnemers de mogelijkheid hun standpunten in te brengen middels het (adviserende) portefeuillehoudersoverleg waarin alle deelnemers zijn vertegenwoordigd. De waterschappen hebben om beurten zitting in het bestuur (wisseling na bestuursperiode). Eind 2023 neemt Aa en Maas het stokje over van De Dommel.
Deelnemende partijen	Waterschap Aa en Maas, Waterschap De Dommel, het Rijk en diverse Brabantse gemeenten (Bernheze, Boekel, Boxtel, Land van Cuijk, Maashorst, Meierijstad, Oss, Sint-Michielsgestel en Vught). De provincie Noord-Brabant is geen lid van de Gr maar neemt diensten af middels een DVO (dienstverleningsovereenkomst).
Relatie met programma	Bedrijfsvoering.
Doelstelling(en) waterschap die worden gerealiseerd door deelneming in de verbonden partij	Beheer van de overgebrachte archiefbescheiden en het toezicht op het beheer van niet-overgebrachte archiefbescheiden.
Beleidsvoornemens waterschap omtrent verbonden partij	Continuering deelname. In de toekomst zal Aa en Maas ook gebruik gaan maken van het e-depot van het BHIC (ingangsdatum nog niet bekend).

Belastingsamenwerking Oost-Brabant (BSOB)	
Vestigingsplaats	Oss
Ingangsdatum	1 juli 2011
Beleidsinformatie	
Openbaar belang (doelstelling, activiteiten en prestaties)	BSOB verzorgt de heffing en invordering van waterschapsbelastingen en gemeentelijke heffingen en stelt de WOZ-waarde voor woningen en bedrijfspanden vast.
Bestuurlijk belang	Zetel in het dagelijks bestuur en algemeen bestuur met stemrecht.
Deelnemende partijen	Waterschap Aa en Maas, gemeenten Asten, Bernheze, Boekel, Deurne, Gemert-Bakel, Laarbeek, Maashorst, Oss en Someren.
Relatie met programma	Bedrijfsvoering.
Doelstelling(en) waterschap die worden gerealiseerd door deelneming in de verbonden partij	Het behalen van een kwalitatief hoogwaardig en efficiënt niveau van belastingheffing en -invordering. Dit leidt tot een adequate dienstverlening aan de deelnemers en belastingplichtigen en het reduceren van de maatschappelijke kosten.
Beleidsvoornemens waterschap omtrent verbonden partij	Toezien op het uitvoeren van een strategie voor toetreden van nieuwe deelnemers en het daardoor bereiken van verlaging van de kosten voor de huidige deelnemers.

Het Waterschapshuis (hWh)	
Vestigingsplaats	Amersfoort
Ingangsdatum	1 juli 2010
Beleidsinformatie	
Openbaar belang (doelstelling, activiteiten en prestaties)	HWh is de regie-, beheer- en uitvoeringsorganisatie voor de waterschappen op het gebied van Informatievoorziening. De regeling is getroffen om de informatie- en bedrijfsprocessen van de waterschappen te ondersteunen en daarmee te voorzien in een behoefte van algemeen belang.
Bestuurlijk belang	Zetel in het algemeen bestuur met stemrecht. Zetel in het dagelijks bestuur.
Deelnemende partijen	Alle Nederlandse waterschappen.
Relatie met programma	Bedrijfsvoering.
Doelstelling(en) waterschap die worden gerealiseerd door deelneming in de verbonden partij	Het verbeteren van informatie- en bedrijfsprocessen met behulp van ICT ter bevordering van de kwaliteit en efficiëntie van taakuitvoering.
Beleidsvoornemens waterschap omtrent verbonden partij	Deelname aan (nieuwe) projecten van hWh wordt per project bekeken, mede op basis van een businesscase. Bij prioritering van de projecten zal gekeken worden volgens het principe 'wat moet, wat hoort, wat loont' en naar de aard van het project (product, dienst of advies/ondersteuning), waarbij de volgorde qua prioriteit is: <ol style="list-style-type: none"> 1. Producten die we anders zelf moeten aanschaffen; 2. Diensten die we anders zelf moeten aanschaffen; 3. Advies en ondersteuning. De OGT (opdrachtgeverstafel, bestaande uit directeuren van de waterschappen) heeft een strategienota opgesteld. Hierin zijn hun ambities en keuzes voor de samenwerking binnen hWh vastgelegd.

Meervoudige centrumregeling waterschappen Aa en Maas, Brabantse Delta, De Dommel	
Vestigingsplaats	N.v.t. (betreft Gr zonder rechtspersoonlijkheid)
Ingangsdatum	24 november 2016
Beleidsinformatie	
Openbaar belang (doelstelling, activiteiten en prestaties)	De aan deze regeling deelnemende waterschappen werken onderling samen ten behoeve van een meer doelmatige en efficiënte uitvoering van de taken van de deelnemende waterschappen.
Bestuurlijk belang	n.v.t.
Deelnemende partijen	Waterschappen Aa en Maas, Brabantse Delta en De Dommel
Relatie met programma	Bedrijfsvoering
Doelstelling(en) waterschap die worden gerealiseerd door deelneming in de verbonden partij	Onderlinge samenwerking waarbij één waterschap (het centrumwaterschap) werkzaamheden m.b.t. een afgesproken taakonderdeel verricht voor een of beide andere waterschappen (gastwaterschappen) en de voorgeschoten kosten en risico's worden verdeeld conform een afgesproken verdeelsleutel. Om deze samenwerking juridisch vorm te geven en daarmee onder meer BTW- en aanbestedingsrisico's te verminderen is gekozen voor het construct meervoudige centrumregeling (MCR). Dit betreft een gemeenschappelijke regeling zonder rechtspersoonlijkheid.
Beleidsvoornemens waterschap omtrent verbonden partij	Continuering en (jaarlijkse) monitoring stand van zaken.

Muskusrattenbestrijding Noord-Brabant	
Vestigingsplaats	Breda
Ingangsdatum	2010
Beleidsinformatie	
Openbaar belang (doelstelling, activiteiten en prestaties)	Doelmatige bestrijding van de muskusrat en beverrat en het voorkomen van schade door deze soorten aan waterstaatswerken in het bijzonder.
Bestuurlijk belang	Ieder waterschap wordt vertegenwoordigd door een lid van het dagelijks bestuur.
Deelnemende partijen	Waterschappen Brabantse Delta, De Dommel en Aa en Maas.
Relatie met programma	Veilig en bewoonbaar beheergebied.
Doelstelling(en) waterschap die worden gerealiseerd door deelneming in de verbonden partij	Voorkomen van schade aan waterstaatswerken door muskusrat en beverrat.
Beleidsvoornemens waterschap omtrent verbonden partij	In de vergadering van 9 oktober 2015 heeft het AB van waterschap Aa en Maas ingestemd met een verlenging van de GR met minimaal 5 jaar.

Noord-Brabantse Waterschapsbond (NBWB)	
Vestigingsplaats	Breda
Ingangsdatum	1928
Beleidsinformatie	
Openbaar belang (doelstelling, activiteiten en prestaties)	De NBWB behartigt de gemeenschappelijke belangen van de waterschappen in de provincie Noord-Brabant.
Bestuurlijk belang	<ul style="list-style-type: none"> • Bestuurslid (1 van de 4) • Stemrecht in de algemene ledenvergadering.
Deelnemende partijen	Waterschappen Brabantse Delta, De Dommel, Rivierenland en Aa en Maas.
Relatie met programma	Alle programma's.
Doelstelling(en) waterschap die worden gerealiseerd door deelneming in de verbonden partij	<p>De behartiging van de belangen van de waterschappen vindt vooral plaats door:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Sterke en efficiënte (bestuurlijke) afstemming met partners; 2. Werk met werk maken: organisatie van cofinanciering op regionaal en landelijk niveau; 3. Beleidsmatige afstemming en gezamenlijke aanpak, zoals bijvoorbeeld het grondwaterbeleid; 4. Bij te dragen aan kennisontwikkeling voor de realisatie van waterdoelen door onder andere een samenwerking met de Universiteit van Utrecht (Centre for Water, Oceans and Sustainability Law); 5. Participatie in het GroenOntwikkelfonds Brabant.
Beleidsvoornemens waterschap omtrent verbonden partij	Continuering huidige koers.

De Nederlandse Waterschapsbank N.V. (NWB)	
Vestigingsplaats	Den Haag
Ingangsdatum	1954
Beleidsinformatie	
Openbaar belang (doelstelling, activiteiten en prestaties)	<p>De NWB is een vooraanstaande financiële dienstverlener voor de overheidssector. Voor gemeenten, provincies, instellingen voor volkshuisvesting, gezondheidszorg, onderwijs en activiteiten op het gebied van water en milieu, arrangeert de bank korte en langlopende kredieten.</p> <p>De NWB financiert haar activiteiten op de internationale geld- en kapitaalmarkten op basis van een zeer sterke vermogenspositie en triple-A ratings van Moody's en Standard & Poor's.</p> <p>Doelstelling van de bank is het zo gunstig mogelijk en op maat aanbieden van de gewenste financieringen. Maatschappelijke relevantie, hoge kwaliteit, een sterke financiële positie en integriteit zijn de hoekstenen van het beleid van de bank.</p>
Bestuurlijk belang	Middels stemrecht in de algemene vergadering van aandeelhouders.
Deelnemende partijen	35 overheden (provincies, waterschappen en de Staat der Nederlanden)
Relatie met programma	Bedrijfsvoering
Doelstelling(en) waterschap die worden gerealiseerd door deelneming in de verbonden partij	Bij de NWB kan het waterschap vreemd vermogen aantrekken tegen een gunstigere rente dan elders in de markt. Daarnaast ontvangt het waterschap jaarlijks een dividenduitkering, welke ten gunste van de exploitatie van het waterschap.
Beleidsvoornemens waterschap omtrent verbonden partij	Actief participeren in de algemene vergadering van aandeelhouders.

NV Slibverwerking Noord-Brabant (SNB)	
Vestigingsplaats	Moerdijk
Ingangsdatum	14 september 1994
Beleidsinformatie	
Openbaar belang (doelstelling, activiteiten en prestaties)	Het tot stand brengen van en het in stand houden van de duurzame exploitatie van een slibverwerkingsinstallatie voor de verwerking van zuiveringslib dat in beginsel afkomstig is van waterschappen.
Bestuurlijk belang	Ieder aandeelhoudend waterschap benoemt een vertegenwoordiger die de belangen van het waterschap behartigt (stemrecht) in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders (AvA). Het geplaatste aandelenkapitaal van de NV bedraagt € 4.442.702 en is volledig volgestort.
Deelnemende partijen	Waterschappen Aa en Maas (18,92%), De Dommel (17,01%), Brabantse Delta (14,51%), Vechtstromen (13,59%), Scheldestromen (7,97%), De Stichtse Rijnlanden (14,0%) en Limburg (14,0%).
Relatie met programma	Schoon water.
Doelstelling(en) waterschap die worden gerealiseerd door deelneming in de verbonden partij	Het verwerken van zuiveringslib tegen zo laag mogelijke maatschappelijke kosten met minimale emissies naar het milieu en maximale terugwinning van energie en grondstoffen.
Beleidsvoornemens waterschap omtrent verbonden partij	De aandeelhouders hebben in 2017 een gezamenlijke slibstrategie opgesteld, die in oktober 2017 door het AB van waterschap Aa en Maas is vastgesteld. De slibstrategie houdt op hoofdlijnen in dat de komende 10 jaar in beginsel wordt vastgehouden aan de huidige route van SNB.

Unie van Waterschappen (UvW)	
Vestigingsplaats	Den Haag
Ingangsdatum	1927
Beleidsinformatie	
Openbaar belang (doelstelling, activiteiten en prestaties)	Behartiging van de belangen van de Nederlandse waterschappen op nationaal, Europees en internationaal niveau, alsmede de ontwikkeling van een gezamenlijke visie en het bepalen van gezamenlijke standpunten van haar leden en het verlenen van service aan haar leden.
Bestuurlijk belang	Stemrecht in de algemene ledenvergadering (evenredige vertegenwoordiging).
Deelnemende partijen	Alle Nederlandse waterschappen.
Relatie met programma	Alle programma's.
Doelstelling(en) waterschap die worden gerealiseerd door deelneming in de verbonden partij	Nationale en internationale behartiging van de waterschapsbelangen. Binnen de Unie ligt de nadruk op lobby, communicatie en regievoering over het beleidsthema regionaal waterbeheer. Daarnaast kennisuitwisseling en samenwerking op een veelheid aan onderwerpen.
Beleidsvoornemens waterschap omtrent verbonden partij	Continuering huidige koers

Bijlage 6: Presentatie structureel en incidenteel saldo

Totaal

bedrag * € 1.000

Totaaloverzicht	Lasten	Baten	Saldo
Exploitatie structureel	176.018	167.647	-8.371
Exploitatie incidenteel	1.855	44	-1.811
Totaal	177.874	167.691	-10.183
Mutatie reserves	1	10.184	10.183
Resultaat	177.874	177.874	

Verdeeld naar taak

bedrag * € 1.000

Watersysteembeheer	Lasten	Baten	Saldo
Exploitatie structureel	88.200	83.074	-5.126
Exploitatie incidenteel	690	44	-646
Totaal	88.890	83.118	-5.772
Mutatie reserves	1	5.773	5.772
Resultaat	88.891	88.891	

bedrag * € 1.000

Waterzuiveringsbeheer	Lasten	Baten	Saldo
Exploitatie structureel	74.826	71.699	-3.127
Exploitatie incidenteel	1.165		-1.165
Totaal	75.991	71.699	-4.292
Mutatie reserves		4.292	4.292
Resultaat	75.991	75.991	

Verklarende woordenlijst en afkortingen

Afvalwaterketen	<i>Geheel van inzamelen via de riolering, transporteren en zuiveren van afvalwater van huishoudens en bedrijven</i>
AI	<i>Artificiële intelligentie: wetenschap die zich bezighoudt met het creëren van een artefact dat een vorm van intelligentie vertoont</i>
Augmented Reality	<i>Vakgebied dat zich hoofdzakelijk bezighoudt met het zo realistisch mogelijk toevoegen van computergemaakte beelden aan rechtstreekse, reële beelden.</i>
B5	<i>Zie BrabantStad</i>
Baggeren	<i>Verwijderen van de (vaak slappe) bodem onder water om een water dieper te maken, dit om de doorstroming van het water te bevorderen en/of het waterlichaam bevaarbaar te houden</i>
BBG	<i>Brabantse Grondwaterpartners</i>
BBO	<i>Baseline Basis op Orde</i>
BBP	<i>Beleids- en beheerproduct</i>
BBWP	<i>Bedrijfsbodem- en waterplan</i>
Beekherstel	<i>Een beek weer de ruimte geven om te kronkelen, zodat natuurlijke variatie in leefmilieus voor planten en dieren ontstaat</i>
Beheerregister	<i>Document van het waterschap met daarin de feitelijke toestand van waterlopen of waterkeringen</i>
Bestuursakkoord Water	<i>Rijk, provincies, gemeenten, waterschappen en drinkwaterbedrijven, hebben besloten maatregelen voor een doelmatiger waterbeheer overeen te komen in het Bestuursakkoord Water.</i>
BHIC	<i>Brabants Historisch Informatie Centrum</i>
BIO	<i>Baseline Informatie Overheid</i>
BodemUP	<i>Traject van ZLTO voor een betere bodemvruchtbaarheid, voor een betere benutting van nutriënten en om nog meer uit je bodem te halen</i>
BPLG	<i>Brabants Programma Landelijk Gebied</i>
BrabantStad	<i>Stedelijk netwerk van de vijf grote Brabantse steden Breda, Eindhoven, Helmond, 's-Hertogenbosch en Tilburg én de provincie Noord-Brabant</i>
BSOB	<i>Belastingsamenwerking Oost-Brabant</i>

CASTOR	<i>Onderzoeksproject gericht op de toekomst van de hogere zandgronden</i>
DHZ	<i>Deltaplan Hoge Zandgronden; water vasthouden aan de bron</i>
Digital twin	<i>Een digitale kopie die gebruikt kan worden voor onderzoek</i>
DPRA	<i>Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie</i>
DSO	<i>Digitaal Stelsel Omgevingswet</i>
DSAM	<i>Data Stromend Aa en Maas</i>
Duiker	<i>Kokervormige constructie die twee waterlopen met elkaar verbindt</i>
Dijkring	<i>Gebied dat door waterkeringen beveiligd is tegen overstroming vanuit de zee, de grote rivieren en het IJsselmeer</i>
DVO	<i>Dienstverleningsovereenkomst</i>
EBOM	<i>Eigendommen- Beheers- Onderhouds- en Monitoringsplan</i>
Emissie	<i>Uitstoot van stoffen naar water, bodem of lucht</i>
EMU	<i>Economische en Monetaire Unie</i>
EVZ	<i>Ecologische verbindingszone</i>
Forfaitaire bedrijven	<i>Zijn kleine bedrijven waarbij het aantal vervuilingsheden kleiner is dan vijf</i>
GGA	<i>Gebiedsgerichte aanpak</i>
GGOR	<i>Gewenste grond- en oppervlaktewaterregime</i>
GOB	<i>Groen Ontwikkelfonds Brabant</i>
Governance	<i>Governance is het waarborgen van de onderlinge samenhang van de wijze van sturen, beheersen en toezicht houden van een organisatie, gericht op een efficiënte en effectieve realisatie van doelstellingen, alsmede het daarover op een open wijze communiceren en verantwoording afleggen ten behoeve van belanghebbenden</i>
GPS	<i>Global Positioning System</i>
Haarvaten	<i>De fijnste vertakkingen van een rivier (kleine sloten, greppels en drainagebuizen)</i>
HDSR	<i>Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden</i>

HOB	<i>Hydraulische Ontwerpbelasting</i>
HoWaBo	<i>Hoogwateraanpak 's-Hertogenbosch: maatregelen voor de berging van hoogwater rondom 's-Hertogenbosch</i>
HWBP	<i>Hoogwaterbeschermingsprogramma</i>
HWH	<i>Het Waterschapshuis</i>
IenW	<i>Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat</i>
IRM	<i>Binnen Integraal Riviermanagement werken regionale overheden en het Rijk vanuit één gezamenlijke visie samen aan een veilig, bevaarbaar, vitaal en aantrekkelijk Maas- en Rijngebied</i>
Kleurkeur	<i>Kleurkeur staat voor goed maai-beheer van bermen en andere groenstroken. Dankzij Kleurkeur kunnen opdrachtgevers en aannemers zich voorbereiden op een nieuwe standaard voor ecologisch bermbeheer. Kleurkeur is ontwikkeld door De Vlinderstichting en Stichting Groenkeur.</i>
Klimaatadaptatie	<i>Is het proces waarbij de samenleving zich aanpast aan het actuele of verwachte klimaat en de effecten daarvan, om de schade die gepaard kan gaan met klimaatverandering te beperken en de kansen die de klimaatverandering biedt te benutten</i>
KLIMAP	<i>Een consortium van 24 partijen, waaronder STOWA, onderzoekt hoe het water- en bodemsysteem op de zandgronden in Nederland klimaatadaptief kan worden ingericht voor onder andere landbouw en natuur</i>
KRW	<i>Kaderrichtlijn Water, EU-richtlijn om een goede toestand van het oppervlakte- en grondwater in de lidstaten te bereiken</i>
Kunstwerk	<i>Een door mensenhanden gemaakt infrastructureel bouwwerk (onder andere stuw,emaal, sluis, duiker, viaduct, ecoduct)</i>
LBO	<i>Landelijk Beoordelingsronde Overstromingskans</i>
Legger	<i>Document van het waterschap met daarin de ligging, vereiste afmetingen en toestand van waterlopen of waterkeringen</i>
LNV	<i>Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit</i>
LTAP	<i>Lange Termijn Asset Planning</i>
Meanderen	<i>Natuurlijk kronkelen van een beek of rivier</i>
MIRT	<i>Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport: De Rijksoverheid werkt samen met decentrale overheden aan ruimtelijke projecten en programma's voor elke regio in Nederland. Het MIRT</i>

richt zich op financiële investeringen in deze programma's en projecten

Natte natuurparel	<i>Benaming voor de belangrijkste natte natuurgebieden in Brabant met bijzonder ecologische waarden. Nationaal staan deze gebieden bekend als TOP-gebieden</i>
Natura 2000	<i>Overkoepelende naam voor alle gebieden die onder de Europese Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn als te beschermen gebieden zijn aangegeven</i>
NBW	<i>Nationaal Bestuursakkoord Water</i>
NBWB	<i>Noord-Brabantse Waterschapsbond</i>
NOVEX-gebied	<i>Het betreft hier gebiedsontwikkelingen waar nationale opgaven in het fysieke domein dusdanig stapelen dat een gebiedsgerichte ordening en prioritering van verschillende nationale opgaven noodzakelijk is om te kunnen komen tot de gewenste herbestemming en/of ingrijpende herinrichting met behoud of versterking van de ruimtelijke kwaliteit</i>
NPLG	<i>Nationaal Programma Landelijk Gebied: gebiedsgericht werken aan natuur, water en klimaat De overheid wil vóór 2030 de natuur versterken, de waterkwaliteit verbeteren en meer doen tegen klimaatverandering. Onder meer de stikstofuitstoot in de buurt van natuurgebieden moet fors omlaag. Het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) gaat samen met provincies, waterschappen, gemeenten en maatschappelijke partners, grondeigenaren en grondgebruikers op zoek naar oplossingen per gebied</i>
NWB	<i>De Nederlandse Waterschapsbank N.V.</i>
ODZOB	<i>Omgevingsdienst Zuidoost-Brabant</i>
OMDISK	<i>Optimalisatie Meetnetten en Datamanagement In Systeem en Keten</i>
OOO	<i>Onvermijdbaar, Onontkoombaar en Onuitstelbaar</i>
PACAS-installatie	<i>Powered Activated Carbon in Activated Sludge (installatie waarin poederactiefkool gedoseerd wordt in actief slib)</i>
Peilbesluit	<i>Besluit van het waterschap over de na te streven waterstanden in de waterlopen binnen een bepaald gebied</i>
PFAS	<i>Per- en PolyFluorAlkyl Stoffen</i>
POW-IRM	<i>Programmering onder de Omgevingswet Integrale Rivier Management</i>

Primaire waterkering	<i>Dijk, duinen of constructie die een dijkkringgebied beveiligt tegen overstroming vanuit zee, de grote rivieren en het IJsselmeer</i>
Prioritaire stof (KRW)	<i>Chemische stof die zodanig schadelijk is voor het watermilieu dat zij slechts in zeer kleine (aanvaardbare) concentraties aanwezig mogen zijn</i>
RBVW	<i>Regeling Beleidsvoorbereiding en Verantwoording Waterschappen</i>
REACH	<i>Europese verordening over de productie van en handel in chemische stoffen. Het beschrijft waar bedrijven en overheden zich aan moeten houden. REACH staat voor: Registratie, Evaluatie, Autorisatie en restrictie van Chemische stoffen. Deze verordening geldt voor alle landen van de Europese Unie.</i>
Regionale waterkering	<i>Dijk of constructie die bescherming biedt tegen inundatie vanuit een regionaal water, of tegen overstroming van een gebied nadat een primaire waterkering heeft gefaald</i>
RG	<i>Rioolgemaal</i>
RNOB	<i>Samenwerking van de 16 gemeenten en 2 waterschappen in Noordoost-Brabant op economische en maatschappelijke opgaven voor de regio</i>
RO-Proces	<i>Regionaal Ontwikkel Proces</i>
Rwzi	<i>Rioolwaterzuiveringsinstallatie</i>
Sensorgestuurd boeren	<i>Waterschap Aa en Maas wil samen met boeren meer grip krijgen op de waterkwaliteit in de landbouw. We meten daarom 24 uur per dag met allerlei sensoren in de sloot en op het boerenland in het projectgebied</i>
SMART-doelstellingen	<i>Specifiek Meetbaar Acceptabel Realistisch Tijdsgebonden - doelstellingen</i>
SNB	<i>Slibverwerking Noord Brabant</i>
SROI	<i>Social Return on Investment</i>
STILA	<i>De Stimuleringsregeling Landschap heeft als doel om landschapsontwikkeling door boeren en burgers in het buitengebied van Brabant te stimuleren</i>
STOWA	<i>Stichting Toegepast Onderzoek Waterbeheer</i>
SVI	<i>Slibverwerkingsinstallatie</i>
TOP-lijst gebieden	<i>Natte natuurgebieden waarvan op landelijk niveau is bepaald dat de verdroging met prioriteit dient te worden aangepakt</i>

TorWash	<i>Is een innovatieve techniek die torrefactie integreert met het uitwassen van zouten en mechanische ontwatering</i>
Torrefactie	<i>Is een thermochemisch proces dat onder meer wordt toegepast op biomassa, om het geschikter te maken voor het gebruik als brandstof</i>
TTF	<i>Title Transfer Facility, virtuele marktplaats voor het verhandelen van aardgas in Nederland</i>
UvW	<i>Unie van Waterschappen</i>
Ve	<i>Vervuilingseenheid</i>
VKF's	<i>Vitale en Kwetsbare Functies</i>
Waterlichaam (KRW)	<i>Water (rivier, meer, beek, kanaal etc.) van aanzienlijke omvang dat door de betreffende EU-lidstaat als zodanig is vastgesteld</i>
WBL	<i>Waterschapsbedrijf Limburg</i>
WBP	<i>Waterbeheerplan</i>
Wmebv	<i>Wet modernisering elektronisch bestuurlijk verkeer</i>
Woo	<i>Wet open overheid</i>
ZLTO	<i>Zuidelijke Land- en Tuinbouworganisatie</i>
ZZS	<i>Zeer Zorgwekkende Stoffen</i>